Zgodovina Reberce

Spisal

Dr. Džbold Glaunig

Inv. št. 12502/—

Vsebina

1. Uvod
2. Splošna zgodovina Rebrce
3. Pusti grad
4. Cerkev in kamenolom
5. Konec

Uvod

Če se voziš po ozkotirni železnici od Sinčevasi proti Železni Kapli, zagledaš koj za Goselnovasjo na jugu pod Šimanovo goro na malem griču lično, belo cerkvico Sv. Jerneja z nizkim stolpom, ki se dviga iz sredi cerkve. Blizu nje vidiš na robu tega hriba poslopje kakor grad,

to je Komenda. Zadaj za Komendo pa štrlijo sivi zidovi nekdanjega gradu izza zelenega bukovja proti strmim skalam Šimanove gore. Pod Komendo razprostira se mirna, gorska vas - Reberca.

Prijazen razgled se ti odpre od cerkve po podjunski dolini noter do visoke sovinške in golooške planine. Na vzhodu pozdravljajo te med drugimi kot najvišji Zegartov vrh, proti jugu odpre se mala dolinica, po kateri se vije navadno mirna, a včasih tudi zelo razburkana Bela, ki stopi tu zapustivši kapelsko sotesko prvokrat bolj na prosto plan in drvi globoko pod Reberco skoz drugo sotesko. Ob desnem bregu vije se prej navedena železnica, na levem pa držana cesta, ki vodi iz kranjskega čez Zegerski vrh dalje proti Velikovcu. Pri Miklavcu poslovi se Bela v ostrem zavinku od prejšnih spremljevalcev ter dere hitro

mimo krajev Kot in Dole, kjer gospodari včasih ob hudourju po svojem, dalje mimo Klanč in Mohlič, kjer se zgubi med deročimi valovi široke Drave.

Zadaj za cerkvijo dvigajo se deloma gosto obraščene gore kakor Šimanova- in Staragora noter do sivega Obirja, ki se ti prikaže med vožnjo od Reberce do Železne Kaple le za trenutek, češ, če me hočeš videti, pridi k meni v moje kraljestvo. Celo na jugu dviga ponosno svojo sivo glavo izza drugih zelenih vrhov ponosna Ojstrica in te vabi v raj in lepote savinjskih planin.

To je tedaj planinski kraj Reberca - moja rojstna vas domača.

Daleč bivam sedaj od tebe, ne gledam te in tvoje sosede, visoke gore. A v duhu si pred menoj tako živo kakor nekdaj, ko sem hodil z mamico ali pa babico držeč se njenega krila v cerkev Sv. Jerneja. Domu grede pa mi je pravila o vitezih,

ki so gospodarili tam gor v visokem gradu in o mnogih duhovnikih v komendi.

A kmalu so minula ta srečna leta!

A tudi pozneje, ko sem se pripravljal na svoj poklic, sem bil vedno vesel bivati v lepi, planinski vasi. V visoki komendi prebil sem dosti srečnih ur, saj gostoljubni nepozabni komendatorji Matej Šerovicelj in Valentin Šumah in tudi sedanji župnik Anton Kaplan v Štebnu vedeli so dobro, da je potrebna za prebavljanje suhih paragrafov tudi zadostna hrana, posebno ko je človek v tako svežem zraku, ki dela posebno dober tek.

Spominjam se še živo, ko sem se pripravljal za prvi državni izpit iz pravne vede, da sem sedel ob krasnih majnikovih dnevih, ko so prepevali ptički in srkale bučelice sladek med, pod komendo

z razgledom proti jugu v hladni, orehovi senci in ubijal v glavo kanonsko, rimsko in nemško pravo, da mi je bruela glava od samih plebiscitov, kodeksov in drugih kakor kozji rog zvitih paragrafov. Kaj so me brigale tedaj lepo duhteče rožice in pisani metulji ter zelene gore, misli moje bile so, kako bom prestal strogi izpit pred velenčenimi profesorji.

Kedar pa so prišle ure prostosti, sem jo pobrisal kaj rad na razvaline Pustegagrada. Prebiral sem tam na visokih razvalinah Tavčarjeve in enake povesti in se vglobil živo v nekdanje romantično življenje vitezov. In stoprav, če je že jemalo soluce slovo in so se upirali žarki v Volinove peči, sem se vzdramil in krenil proti vasi.

Gledal sem te, draga Reberca, ko je pridrvel silni jug črez Jezerski vrh in je razsajal vihar, da je pokalo drevje in odneslo polovico strehe na

komendi daleč proti cerkvi; ko je razsvetljeval blisk črno noč, da so se videli v temnih obrisih zidovi Rustega grada in je pretresal grom zemljo, da sem mislil, da se podere Šimanova gora.

Videl sem te pa tudi v tihih blagih majnikovih nočeh, ko je bilo ose v cvetju in je priplavala polna luna izza Volinovih pečij ter razsvetljevala v bajni luči sive stene visoke komende. Spodaj pa je šumela Bela in prepevala pesem o izvoru pod visokim savinjskim sedlom in o potovanju v daljno tujino.

Iz stolpa cerkve Sv. Jerneja pa so udarjali otožno udarci polnočne ure, da se je razlegalo daleč po temnih planinah.

Stal sem nemo in občudoval to naravno lepoto - nepopisno krasoto planinske vasi - prizori so se mi utisnili tako globoko v dušo, da jih izbrisati ne morem.

In tem bolj sem ljubil svojo

Rebercu, tem bolj kot sin planin!

Pa predaleč sem zašel!

Moj namen je podati zgodovino Rebercu, kako je bilo v nekdanjih časih tukaj in v bližnji okolici. Nikakor ne smeš misliti, da podam strogo zgodovinsko preiskavo, to je težko delo, ker viri, ki sem jih našel, so le redki in so bile ob času, ko sem se lotil tega dela, velike težkoče, dobiti potrebno gradivo.

Zato me naj pusti na miru vsak kritik s svojim ostrim peresom, kar sem storil, je le v znamenje moje ljubezni, ki me veže na mojo rojstno vas in da se otme pozabljenosti to, kar vedo povedati samo še stari ljudje in da se vzbudi zanimanje med tukajšnimi prebivalci in tudi v širših krogih za ta planinski kraj v naši Jugoslaviji!

Komenda, cerkev, razvaline

Splošna zgodovina Reberce

Kakor sem že omenil, stoji Reberca ob vznožju Šimanove gore – ime ima ta gora po kmetu Šiman na južni strani – na griču, ki se razteza proti vzhodu in severu in ima posebno proti jugovzhodu strma rebra, odtod tudi ime Reberca.

Proti jugu razteza se ozka dolina noter do kapelške soteske. Če gledaš od komende na to dolinico obdano od vseh stranij od gor, zdi se ti, kakor bi bila ta ravnina nekdaj napolnjena z vodo.

In zares, ljudstvo govori še sedaj, da je bilo tukaj nekdaj jezero. Segalo je skoro do sedanje reberške vasi. Nastal pa je velik potres, vsled katerega se je otrgal od vzhodne

strani za žitrajsko goro pod Jegartovim vrhom velik plaz, ki je odprl tik pod Rebereo pot jezeru, ki je odteklo v sedanji strugi bele proti Dravi. Tisti kraj, kjer se je vtrgal plaz, izgleda res tako kakor bi se splazila zemlja med dvema skalnatima vrhovoma v dolino. Vsled tega se imenuje ta kraj Plaznica; kjer pa je bilo jezero, nastala je suha ravnina, ki nosi še sedaj ime - Suha.

To naravno razlaganje, kakor si ga je prisvojilo priprosto ljudstvo, ima dosti stvarnega na sebi. Zato nam je jasen dokaz ime Jezersko, krasna dolina pod sivim Grintovcem. Tudi tam je bilo veliko jezero, ki se je odprlo vsled izvanrednih sil in steklo po ozki kokrski dolini proti Savi. Da je temu tako, kaže dejstvo, da so vse prve naselbine na Jezerskem ob vznožju gor, iz česar je povzeti, da je bil tedaj v dolini še ostanek jezera ali da je bilo vsaj še močvirno, ker so vse

Reberca

druge naselbine v dolini sami iz novejših časov. Od nekdanjega jezera ostala je le majhna mlaka pod Štularjem.

Mogoče reče katerih Reberčanov, da nimajo dokazov, da bi bilo kedaj pod Rebereo jezero.

Naj se pomiri - bilo je res tako.

Naj ne mislijo Reberčani, da je pripihal vsako leto, ko so peklegospodinje mastne krape, jug črez jezerski vrh in nagnal nadležni sneg

v Beli; nikakor naj si domišljuje, da so cvetele vsako spomlad pisane vijolice in druge lepe rožice in so brusile žanjice vsako poletje k najhujši vročini vrpe in žele rumeno pšenico in počivale zvečer v hladni senci pod košatimi lipami sredi Rebrce in štele, koliko kop je nažela za dan in si to zarezala na zato pripravljeno palčico.

Nekdaj v davnih časih segali so od zapadne meje od Tirol in koroških planin veliki ledeniki daleč na spodnjo Koroško noter do Libeliča. Bil je večni led in mraz in ni bilo nobenega znaka kakega življenja.

A solnce dobilo je zopet svojo moč, stajal se je led in nastala so med gorami velika jezera, ki so dobila vsled silnih naravnih močij kakor potresov prosto pot in se odtekla v daljno morje.

Da je tekla sedanja Bela po izbuhu jezera pod Rebrco veliko višje, kaže še sedaj rob, ki se raztega za-

čenši pri sedanjem kmetu Tesen nad kraji Kot, Dule, Goriče, Klanče visoko nad sedanjo strugo Bele in se zavije šele pri Galicifi proti Apačam. Na tem mestu najde se pesek kakor le ob vodi, znamenje, da je tekla tudi tukaj voda, kar se vidi posebno v Bregarjevem vrhu blizu kmeta Laure v kraju Kot.

Prvotno tekla je Bela mimo Žitare in Goselnevasi v vzhodno severni smeri podjunske doline in se je stekala pod Pliberkom v Dravo. Sedanjo strugo si je zbrala še le potem, ko se je umaknil ledenik nazaj proti zapadu.

Kaj in kako je bilo v najprvih časih na Reberci, o tem nam seve ne poroča nobena kronika in noben zgodovinar, ker sploh o Koroški deželi ni dosti zanesljivih poročil o življenju nekdanjih narodov, ki so bili tu naseljeni.

Pač pa je bila Reberca ob času, ko so prišli Rimljani v prvem stoletju po Kr. na Koroško, gotovo v sredi

prometa in življenja.

Tam, kjer je sedaj vas Globasnica, imeli so stari Rimljani naselbino Juenna. Odtod peljala je lepa cesta pod tempeljnom boginje Juno - zato podjunska dolina, - kjer je cerkvica Sv. Heme, skoz Žitarovas in navzgor skoz Reberco ter črez Jezerski vrh noter do Ljubljane - tedanje Emone - odkoder je bila glavna cesta skoz Oglej v Rim.

Od naselbine Juenna vozila se je v rimskih časih po poprej imenovani cesti tudi rimska pošta.

Rimljani imeli so navado, da so sezidali na gotovih krajih ob cestah kakor je to zahteval promet, hiše in postaje, kjer so prenočevali popotniki in so mogli tudi vpostavljati konje, da so jih izmenjavali za vožnjo pošte.

Med Reberčani še zdaj znano ustno sporočilo, da je bilo na Reberci tam, kjer je zdaj polje in sicer od Grajnarja pa do Kovačevega križa, mesto, ni brez vsake zgodovinske

podlage in sicer z ozirom na prej omenjeno dejstvo.

Pomisliti je, da stoji Reberca na hribu in da so pretrpeli konji dosti, če so pripeljali od podjunske doline, še bolj pa, če so vlekli težko kočijo rimske pošte, kakor jo gledamo še danes v izklesani kamniti podobi v steni gosposvetske cerkve, od Železne Kaple po strmem vrhu pod sedanjo komendo.

Naravno je tedaj, da je bil tu primeren kraj za odpočitek za popotnike in tudi za konje.

Ako se še upošteva, da so se pečali Rimljani pridno s trgovino in vozili iz sedanje Koroške živino, kože, zato pa dajali olje in sladko vince, ki se je rodilo v solučnih vinogradih sedanje Italije in da se je vršil ves ta promet na tej cesti, moremo si misliti, kako živahno je bilo življenje nekdaj v rimskih časih ravno na Reberci.

Prihajali so iz Rima popotniki,

uradniki, vojaki, drugi so se vračali, med tem so se vlekle dolge vrste vozov po strmih hribih in če so došli srečno na mesto, kjer vabi znana Grajnarjeva gostilna trudnega popotnika v hladno sobo, oddahnili so se tudi stari Rimljani, kočijaži in spili marsikatero merico močnega Falernerja.

Tako bilo je življenje v rimskih časih na Reberci.

Okoli leta 168 po Kr. pa so pridrli iz sudetskih dežel divji Markomani in Kvadi, ki so ropali po tedanji Koroški in prišli nazaduje do Akvileje. Rimski cesar Mark Avrelij pa jih je pognal in v divjem begu drle so sovražne druhali skoz Kokrsko dolino, Jezersko in črez strmo Reberco daleč noter do sedanjega Dunaja.

Reberca bila je tedaj pozorišče hudih bojev med Rimljani in njim sovražnimi narodi, ki so hoteli spraviti rimsko cesarstvo pod svojo

oblast.

Prišli so nato burni, strašni časi, ko se je začelo preseljevanje narodov okoli leta 375 po Kr. Različni narodi pridrvili so tudi v sedanjo Koroško in odtod v Italijo. Bili so žalostni časi, kajti ropali so povsod, požigali in morili. Ker je vodila širna cesta od Sp. Koroške črez Jezerski vrh, bila je tudi Reberca priča, kako so divjale tolpe ropajočih narodov dalje proti jugu.

Kraj, kjer je sedaj Reberca, je bil tudi priča, ko so prišli Madžari, ki so ropali leta 900 po sedanji Koroški, tudi v ta kraj, odkoder so se vsuli črez Jezerski vrh in drugih prehodih dalje v Italijo. Ravno tako pa jih je čutil ta kraj, ko so se vračali po istih potih na Bavarsko.

O vseh teh bojih se ne najde v ustnem sporočilu nobenega sledu, kar je tudi razumevno, ker vsled teh roparskih pohodov ni ostalo skoro nič prebivalstva.

Kot stalni narod nastanili

so se okoli šestega stoletja Slovenci.

Le ti so bili poljedelci in tako je razumljivo, da so začeli trebiti gozdove in napravljali iz njih travnike in njive. Ker je bila, kakor sem že prej omenil, začasa Rimljanov mala naselbina, je bila to za Slovence naravna podlaga, da so se tu nastanili in razširili prvotno naselbino. Da je temu tako, kaže dejstvo, da se imenuje že leta 1236, tedaj zelo zgodaj v listini prvokrat kraj Rechberg.

Prišlo pa je to tako.

Koroški vojvoda Bernard iz rodu Šponheimcev napravil je leta 1236 listino, glasom katere podari vetrinjski ubožnici 20 kosov zemlje in sicer takozvane ledine v kraju Reberca ob Beli s tem pogojem, da morajo dati vojvodu in njegovim dedičem od vsakega posestva biren ovsa, oskrbnik ubožnice pa mora dati na dan vernih duš menihom dobra jedila in vino, kar ostane, pa dobijo

ubožci.

V Vetrinju bil je namreč cistercijenski samostan, ki ga je ustanovil leta 1142 praded prej imenovanega Sponheimca Bernarda grof Bernard Sponheimski s svojo soprogo Kunigundo. Samostan imel je ubožnico, kjer so sprejemali bolnike in bolnice. Iz tega je pozneje, da je bila na Reberci že precejšnja naselbina, ki se je razširjala še na ta način, da so sekali gozde in naprodajali iz njih njive.

Da je bila na Reberci že okoli leta 1200 naselbina, kaže že ta okolnost, da je v na drugem mestu navedenem urbariju glavnega grada Reberca označeno, da so dobili sedanji posestniki kita posestva, ki so spadala h grajščini Reberca kot dedščino po lastnikih grada Žemek pri Št. Lipšu. Ker sta pa navedena kot zadnja posestnika tega grada Chuno in Cholo okoli leta 1209 in sta imela že sedaj posestva na Reberci, je verjetno, da je bila že

okoli leta 1200 na Reberci mala vas.

Ker je bil ta kraj ob nekdanji rimski cesti, je umevno, da je bil vedno sredi precejšnega prometa.

Iz severnih dežel izvažali so trgovci proti morju pridelke kakor železo, jeklo, žeblje, srpe, kose, les za ladje in vesla, kože, volno in platno. Zato pa so dobivali trgovci od morja sem sol, rozine, mandlje, milo, suhe fige in nasoljene ribe.

Stare listine omenjajo, da so tovorili že leta 1390 sol in železo črez Reberco in da je bilo v Velikovcu zato glavno tržišče. Posebno so prihajali tu skoz kranjski trgovci, ki so uživali v Velikovcu posebne pravice.

Če se tedaj poglobimo v tedanje čase, moremo si misliti, kako živahno življenje je bilo tedaj na Reberci.

Trgovci od juga in severa prihajali so tu skozi, v mošnji težke cekine in nič jim ni bilo zato, če je pogostil svoje tovariše pri kapljici

dobrega vinca, saj Kupčija obnesla se je dobro in nesreča se tudi ni zgodila nobena.

Vina pa tudi ni primanjkovalo, saj v bližini približno enomu hoda rasla je žlahtna trta, iz katere je tekel žitarec, kakeno ima ime od tega, ker se je pridelovalo to vino najbolj okoli Žitarovasi, kjer se prideluje še sedaj kakor tudi v St. Lipšu in Globasnici. Da je bila razširjena vinoreja že okoli osmega in devetega stoletja, pričuje zgodovina, ko so bili vinogradi okoli Trušenj in Ostrovice. Tudi Valvazor pripoveduje, da je bil pod gradom Žerjek na južni strani krasen, velik vinograd, v katerem se je pridelovalo rudeče in belo vino.

Že imne vinogradi pri Žitarivasi kaže jasno, da so bili tam vinogradi. Raztegali so se, kakor je videti v starih mapah, od Malčap pa bliže do koslinjskega jezera. Vinogradi bili so tudi okoli grada Kamen in v spodnji podjunski do-

lini.

Da Žitarec tedaj ni bilo vino najslabše vrste, kaže že dejstvo, da je še sedaj znano ustno sporočilo, da je zahteval cesar Karol V. to vino kot zdravilo za svoj oslabeli želodec. In ozdravilo ga je tudi, osled česar se ceni še danes ta kapljica visoko kot zdravilno sredstvo.

Vidi se tedaj, da je bilo življenje na Reberci tudi v srednjem veku in v začetku novega prav živahno in da je bila Reberca tedaj kraj, ki glede prometa ni bil med zadnjimi.

A prišli so časi, o katerih ve povedati ljudstvo še dan danes marsikaj in o katerih pričajo še sedaj spomeniki.

To je tista žalostna, grozna doba, ko so razsajali Turki po slovenskih pokrajinah.

Moj namen seve ne more biti opisati vse turške navale na slovensko ozemlje, povedano naj bo le to, kar se nanaša na okraj Rebereo.

Do leta 1473 pridrli so Turki že desetkrat na Kranjsko. Korošci pomagali so Kranjcem kolikor je bilo mogoče. Leta 1471 šla sta črez Jezerski vrh in Ljubelj Krištof Ungnad iz grada Ženek in Viljem Ostrovski z nekaterimi četami, a bilo je prepozno.

Jeseni leta 1473 in sicer po noči od 24 do 25 septembra vsula se je krvoločna tolpa Turkov skoz ozko Kokrsko dolino in dalje črez Jezerski vrh. Neko soboto zvečer, dan strašnega spomina, prišlo je pred Kaplo 18.000 Turkov samih konjenikov in 9000 pešcev.

Pot kazal je Turkom Korošec Mihael Cvitar, ki so ga ujeli pri Novemmestu na Kranjskem in ki je moral izvrševati na povelje Turkov zanj tako žalostni posel vodnika.

Misliti si morete, kakšen strah je preozel tedaj Kapelčane; kdor je mogel, je zbežal v planine. Kaplo samo so Turki požgali.

Našlo se je nekaj pogumnih

moj, ki so zlezli na visoke Trobejeve pečine nad sotesko, kjer so še sedaj videti sledovi utrdb. Valili so skale na Turke, ki so se drvili globoko spodaj po cesti. Ubili so 17 Turkov in 200 konjev.

Lahko bi se posrečilo Kapelčanom ustaviti tukaj Turke, a ljudje so bili tako prepričani in nepripravljeni, da ni bilo misliti na kakšen odpor. Tu tako je bila Turkom odprta pot proti Reberci in po celi Koroški.

Ne glede na te izgube drvili so Turki skoz to sotesko naprej skoz Suho in dalje po strmem bregu do Reberce.

Nebo nad Kaplo bilo je krvavo-rdeče in gost dim, ki se je dvigal proti nebu, naznanjal je strašen pohod, pribežalo je tudi nekaj ljudij iz Kaple, ki so razširili vest, da je Turkov kakor listja in trave.

Še tisto soboto zvečer bili so na Reberci in sicer najprej konjeniki, za njimi pa pešci. Misliti si morete, kak šen strah je prevzel Rebercane.

Bil je to najstrašnejši sobotni večer, ki so ga doživeli Reberčani. Nastal je strašen krik in vik in nepopisna zmešnjava. Kdor ni mogel pobegniti visoko v skalnate dupline v Stari gori nad Beričani in se tam skriti, našel je strašno smrt. Otroke in starčke, ki so se poskrili po hramih, privlekli so Turki na dan in jih pomorili, kdor pa je bil sposoben, so ga odvedli seboj v daljno Turčijo, da ni videl Reberce nikdar več. Pobrali so vso živino in kar so imeli ljudje drugega na premoženju.

Ko je napočilo nedeljo zjutraj, zapustile so turške čolpe Reberco, prej pa so še zažgali hrame, kar jih je bilo sedaj na Reberci. Od prejšnje naselbine ni bilo nič drugega kakor kup pepela, iz katerega se je še dvigal dim.

Pod sedanjim Kovačevim križem so se ločile turške čete na dve strani, ena čolpa se je vdela mimo sedanjega Miklavca proti

Doberlivasi in Pliberku, druga pa je drla skoz Gabrije, Podkraj, Jeriše mimo Klanč, Gelicije in prebredla Dravo pri Mohličah. Posrečilo se jim je to tem lažje, ker so jezdili na hitrih in vztrajnih bosenskih in arabskih konjih, ki se niso vstrašili deroče Drave. Sicer je zginil tu ali oni Turek za vedno s svojim konjičkom v teh valovih, a večina tolpe dosegla je svoj cilj, ki so nadaljevali okoli Grabštajna in proti Celovcu svoje krvoločno delo.

Povsod so požigali, morili in ropali. Od požara porušeni hrami mirnih tu bivajočih Slovencev, strašno razmesarjena trupla umorjenih so bili sledovi za krvoločnimi Turki.

Le s strahom so se vračali ljudje iz varnega zavetja nazaj v opustošen kraj Rebereo, iskali so zamanj svoje drage sorodnike, ostalo jim ni nič drugega kakor požgani hrami in telesa razmesarjenih svojcev.

Ti grozni dogodki otisnili so

se ljudstvu globoko v spomin, kar kaže dejstvo, da je o tem še sedaj ustno sporočilo, ki se seve ne ujema povsem z zgodovinsko resnico.

Po tem poročilu prišli so Turki od podjunske doline črez Reberco. Ko so šli pod to vasjo proti soteski, kjer je samo prostor za strugo Belo in za cesto in se imenuje ta kraj še dandanes Tabor - tudi Tabre - videli so Turki že krvavo Belo in rekli so: krščanska kri že teče, dejansko pa je bila turška, ker so ubili Kapelčani v tej soteski mnogo Turkov. Tam, kjer so videti še dan danes turške šance, so zajezili hrabri branitelji Belo in ko so prišli Turki že čisto blizu, predrli so jez, da je narasla voda in poplavila dosti Turkov seboj, ubežal je baje samo en Turek.

Na turške čase spominja še dan danes med ljudstvom obče znane turške šance v soteski Tabor pred Kaplo.

Vidi se močen zid na desni

im levi strani Bele; na levi strani proti Kapli stoji v skalah najprej ostanek okroglega stolpa z odprtinami, nadalje gor je zidovje istotako s strelnimi linami, na desni je najprej spodaj ob Beli zid, visoko gor na strmi skali so razvaline male trdnjavice v obliki pravokotne hiše.

Kakor kaže podoba, ki je videti v Valvazorjevi knjigi o krajepisju vojvodine Koroške, je bil napravljen zid črez cesto, skoz katerega se je prišlo pri močnih železnih vratih.

Razširjena je med ljudstvom govorica, da so napadli Kapelčani že tedaj Turke iz teh utrdb, kar pa ne odgovarja popolnoma resnici.

Po groznem dogodku leta 1473 naložili so Koroški stanovi leta 1477 deseti vinar t. j. deseti del od dohodkov kot turški davek. Ta davek imenoval se je tudi tedenski

Turške šance

vinar, ker se je plačeval osak teden. Stem denarjem sezidala se je med drugimi utrdbami prej omenjena turška šanca.

Ljudstvo je upalo, da se bo moglo vspešno braniti pred Turki, vsled česar je tudi nastala pesem, od katere je znan samo začetek:

Oj ti preljuba Kremlica
Ti si naša zabranica.

Turki vdrli so tudi leta 1476 in 1477 na Koroško in pustošili prvo leto po podjunski dolini, drugo

leto pa največ po Rožni dolini; vsakokrat prebredli so Dravo pri Mohličah, leta 1477 na dan Velike Gospojnice t. j. 15. avgusta.

Po triletnem miru prišli so zopet leta 1480 na Koroško z mnogoštevilno vojsko; kakor piše Valvazor, štela je turška vojska 26.000 Konjenikov. Po vsem soditi, vdrli so Turki tudi tedaj skoz Kaplo in Rebereo, kajti dognano je, da so prebredli kakor prvokrat tudi tedaj na dan Sv. Ožbolta t. j. 5. avgusta pri Mohličah na tihem Dravo na čilih malih bosenskih konjih in šli mimo Trušenj in Ostrovice dalje proti štajerski deželi.

Zadnjokrat obiskali so Turki dne 6. oktobra 1483 Koroško. Ropali in morili so tudi po teh krajih in požgali po podjunski dolini vse vasi razun Mohlič, Kamna in Doberlevasi.

Z velikim plenom vrnili so se tedaj Turki domu, toda to pot jim sreča ni bila mila. Hrvatje in Srbi obkolili so skupno s kranjskimi ple-

menitaši Turke ob reki Uni, jih uničili skoro vse in rešili ujetnike.

Od tistega časa ni več trepetal prestrašeni prebivalec pred zakrivljeno turško sablo.

Ali so bile napravljene utrdbe v kapelški soteski že tedaj, zgodovina ne poroča.

V tistih letih bili so Turki bržkone tudi v Selah, prijazni gorski vasi za Obirjem. Blizu cerkve proti vzhodu na tako zvanem turškem križu videti je še dan danes podoba, kako jezdijo Turki proti cerkvi, a prišla je gosta megla, ki jo je napravil patron cerkve, Sv. Urh in zabredli so v močvirje pod vasjo in storili tam vsi konec. Zapisana je letnica 1492, kar pa zgodovinsko ni resnično. Kronist Megiser sicer pripoveduje, da so prišli Turki v tem letu na Koroško, a dokazano to ni.

Na strašne turške obiske spominja še tudi takozvana turška glava.

Na levem bregu Bele v prej imenovani soteski visoko v Trobejevih počinah od turških utrdb severno proti Reberci videti je mogočna naprej viseča skala, od katere se je odcepila polovica od zgoraj navzdol in padla v Belo, kjer se še dan danes vidijo večje skale. Ako gledaš to skalo na gotovem mestu približno pri turških šancah od strani, vidiš v prerezu jako izrazito, mogočno glavo, katero imenuje ljudstvo še sedaj turško glavo. Ljudska govorica pravi, da se je odluščil del te skale ravno tedaj, ko so drli Turki leta 1473 od Železne Kaple naprej proti Reberci in so ubili kosi odpadle skale vodnika Mihaela Cvitar, ki bi moral kazati Turkom šedalje pot po Koroškem. Našel je tako pod težo skale v šumečih valovih Bele neslavno smrt in turška kri tedaj v soteski padlih 17 Turkov, ki se je pomešala med valovi, oprala je madež njegovega ravnanja, na katero je ostal v zgodovini le žalosten spomin.

Posledice groznih turških bojev bile so za ta kraj usodepolne. Število prebivalcev se je skrčilo, vsled česar je bilo tudi zanemarjeno poljedelstvo. Manjkalo je živine in osega potrebnega, prenehala pa je tudi trgovina za dalje časa.

Posledica tega bilo je pomanjkanje živil in vsled tega velika draginja. Valvazor pripoveduje o Reberci, da je bila leta 1570 tukaj velika lakota. Dne 6. junija prišel je ubog mož, ki je imel dosti otrok, k nekemu bogatemu kmetu blizu Reberce - kje bi to moglo biti, ni poozeti - ki je imel silno veliko zrnja. Prosil ga je za merico ajde ali drugega zrnja, proti gotovemu denarju, a skopuh mu ni spolnil želje, češ, da mora kupiti še sam zrnje. Drugo jutro ob šestih prišla je strašna nevihta od Celovca - ljudje so rekli, da je ušla študentom včrnišoli, ko so se učili coprati - se vlekla črez Dravo pod Obirjem in prišla nad Reberco, kjer je udarila strela v poslopja dotičnega sko-

puha, da je začelo goreti in je uničil ogenj 40 birnov pšenice in še mnogo drugega zrnja.

Videti je tedaj, da so bili je v tedanjem času takozvani „požerubi-Hamsterer" – kakor jih je rodila svetovna vojska le v preobilnem številu.

Radoveden si gotovo zvedeti sedanji prebivalec mirne Reberce, kako je nekdaj zgledala ta vas.

Slavni zgodovinar Vajkard Valvazor prepotoval je pred letom 1688 skoraj celo Koroško in je prišel tudi na Reberco. Izdal je že prej omenjeno knjigo leta 1688, v kateri se nahaja tudi slika Reberce kakor je bila tedaj.

Od Pustega grada videti so samo še razvaline, komenda pa stoji kakor še sedaj samo s to razliko, da ima na sliki dva nadstropja. Oblika cerkve je tudi drugačna, manjka namreč spredaj

Reberca leta 1688.
(levo komenda - zgoraj razvalina grada)

tisti del cerkve, kjer je glavni oltar, tako da stoji zvonik spredaj. Tam je tudi vhod na pokopališče, ki je pokrit z leseno streho, v sredi z lesenim stolpičem.

Od sedanjih hiš na vasi je videti mežnarija, Toničeva in kakor soditi Kovačeva, mogoče tudi Grajnarjeva hiša, na levi na skali pa Blažunova natanko kakor stoji še sedaj.

Ali je ta slika tudi povsem zanesljiva glede prej omenjenih hiš, razložim pri popisu komende.

Blizu Blažuna na tem mestu kakor še sedaj je kapelica, poleg

nje pa je studence. Tam, kjer je sedaj Baštlnova hiša, stoji nekaj dreves. Valvazor piše tudi o neki hiši za lovce, ki je stala baje pod gradom, kje pa bi bilo to poslopje, ni označeno na sliki.

Zanimivo je, da ima Valvazor na tej sliki tudi križ vrh Šimanove gore, ki stoji še sedaj.

Od vrha prej imenovane okoli 900 m visoke gore, kamor dospeš po eni uri hoda po strmi stezi mimo Pustega grada odpre se ti naravnost krasen razgled po visokih planinah proti jugu in po celi Spodnji Koroški. Mirno stoji pod teboj vas Reberca, vidiš cerkev in komendo, gledaš vesele prebivalce, ki delajo na polju, da si preskrbijo potrebni živež, udarjajo ti na uho pesmi pastirja, ki poka stoječ na Kuhelnovem hribu proti Bukovniku, kjer se mu oglaša tovariš, ki se veseli, da je prignal srečno svojo živino od Reberce po strmem potu črez sedlo

mimo Žečovega križa v planino, kjer se pase mirno in odkoder ti doni na uho žvenketanje zvončkov v različnih glasovih, ki se strinjajo kaj lepo z ono edino lepo tišino, ki vlada tu na visoki planini in katero more čutiti le tisti, ki je bil v takih trenutkih v teh rajskih višavah.

Čutiš že sam ob sebi, da si bližje višinam, kamor hrepeni srce, po kraju večne zadovoljnosti in sreče.

Temu čutu dalo je izraz tudi verno ljudstvo na Reberci.

Ko je razsajala po strašnih turških pohodih od leta 1473 naprej do leta 1480 po podjunski dolini pozh še kuga, katero so imenovali črna smrt, ker je bil človek, katerega je napadla ta bolezen, tekom štirinindvajset ur živ in mrtev in postal čisto črn, čutilo se je ljudstvo dolžnega, da se priporoči priprošnjiku, ki bi odvrnil to strašno bolezen. In zateklo se je v tej sili k Sv. Roku, močnemu priprošnjiku proti vsem na-

legljivim boleznim, posebno proti kugi.

Sejidali so na tem naravnost nebeško lepem kraju križ v čast sv. Roka, katerega kip gledaš tudi na oltarju male kapelice poleg zvonika.

Vsako leto na dan tega svetnika, 16. avgusta polovali so župljani na ta hrib, kjer se je obhajala cerkvena slavnost in pošiljali so oče prošnje in pod milim nebom na visoki planini proti sinjemu nebu, da bi jih obvarovali vsemogočni kuge in drugih nalezljivih boleznij.

Opravilo te pobožnosti obranila se je še do sedaj.

Kaj ogromen bil je prizor, kterega gledal dostikrat, če je stal duhovnik pri križu in propovedoval ljudstvu, ki je sedelo okoli njega po strmih pečinah in verno poslušalo pridigovanje svete. Spominjal me je vedno na

Šmarnica in Stara gora

sliko iz sv. pisma, ko pridiguje Jezus na gori.

In čoje zadonelo lepo cerkveno petje, ki je odmevalo v svečani tišini na vrh Stare gore, čutil si v srcu nekaj, kar se ne da popisati, ampak samo čutiti.

Po slovesti zbralino se fantje in dekleta in zapela je navdušena slovenska pesem, da so poslušali prebivalci v dolini noter do žitnajske fare mično petje in se čudili ubranim glasovom.

In tako stojita Križ še danes, odarjala je vanj strela,

ga tudi do cela porušila, a v proih desetletjih preteklega stoletja ga je zopet pozidalo verno ljudstvo. Spominjam se, da mi je pravila moja babica večkrat, kako je nosila apno po strmem bregu na vrh gore. Zidar bil je Pavl Viher p. d. Šurnik na Vresju, ki je, če je kaj rabil, stopil na rob gore in zaklical z močnim glasom v dolino, nakar so mu prinesli ljudje ose potrebno.

In tako stoji križ na vrhu Šimanove gore, ki se je pozidal na posebno prizadevanjega kaplana, bržkone Valentina Kuster, ker je tedaj tudi razsajala kužna bolezen - trdno lik zaupanju, ki ga ima ljudstvo verne župnije do svojega priprošnjika, Sv. Roka.

Glede prej omenjene Valvazorjeve slike o tedanji Reberci je še zanimivo, da sta videti dva plemenitaša, ki jezdita po potu od sedanjega Grajnarja proti gradu, ob strani pa stoji kmetič in

se globoko priklanja in odkriva. Je tudi znamenje časa!

Po strašnih časih turških roparskih pohodov postalo je tudi na Reberci življenje bolj mirno.

Od slovenskega kmetskega punta, ki je nastal pod cesarjem Maksimilijanom začetkom 16 stoletja vsled tega, da so tirjali grajščaki neusmiljeno od podložnikov pridelke ravno tako in še celo več, če so tudi postali vsled ropanja Turkov siromaki, Reberca ni čutila nič, če tudi se je razširil ta punt po podjunski dolini, kjer se je zbralo okoli 2000 upornikov. Ta punt bil je tudi kmalu odušen, ker sta pomirila vicedom Andrej Raobar in Ivan Presinger ljudstvo.

Reberčani brzkone niso imeli povoda se spuntati, kajti njih gospodje so bili tedaj vitezi Sv. Jurja v Millstatt. Znano pa je, da cerkve in samostani niso nič spremenili glede robote in davkov

tudi v poznejših časih, tako, da je postala znana prislovica:

Pod krivo palico je dobro služiti.

Da bi se razšila tudi na Reberci luteranska vera, zgodovina ne poroča, vsekakor je smatrati, da v tem kraju ni bilo dosti rodovitnega polja za novo vero, kajti škof Paol Bizancij, patrijarhov namestnik poroča, ko je obiskal leta 1581 Koroško, da je birmal od Doberlevasi do Tirol, kjer je meja patrijarhije, komaj 100 ljudij, medtem ko jih je bilo birmanih v Doberlivasi še 4500.

Ker pa je spadala župnija Reberca pod oskrbo cerkvene oblasti v Doberlivasi, je povzeti, da se je ohranila tu katoliška vera.

Da je seveda imela luteranska vera v teku poznejših let le slabe posledice tudi v župniji Reberca, je povzeti iz poročila patrijarha franca Barbaro, ki je obiskal leta

1593 med drugimi kraji tudi Doberlovas in vse župnije, ki so spadale k Doberlivasi. Bil je tedaj tudi na Reberci. Barbaro pravi, da je našel župnije v slabem stanu in sicer, kar se tiče izvrševanja službe božje kakor tudi glede uprave cerkvenega premoženja.

Vsled tega zbral je patrijarh v Doberlivasi duhovnike vseh župnij in jim dal potrebne ukaze.

Grozovitosti tridesetletne vojske ti kraji kakor tudi Reberca neposredno niso čutili, pač pa posledice, kajti davki, katere so morali plačevati, bili so občutni in tudi marsikateri krepki Reberčan moral je pustiti svoje žiljenje v boju proti mnogoštevilnim sovražnikom.

Tako so tekla leta Reberčanom mirno in živahno se je vršil promet skoz vas proti jugu in severu.

A je že tako na svetu, če je

najsvetejši mir na svetu in je želja ljudstva le ta, da se ohrani red in z njim sreča, se mora pojaviti kje kaka sila, ki preobrne v kratkem vse, kar je bilo smatrati, da bo vedno tako, na popolno drugi tir, in povzroči preobrat v človeški družbi, o katerem se potomcem niti sanjalo ni.

Taka sila bila je francoska revolucija in z njo v zvezi Napoleon.

Ni tukaj prostor popisovati potek zmagoslavnega pohoda ponosnega Napoleona, omenim naj le to, kar se nanaša na naš kraj.

Neposrednih bojev francozov z avstrijskimi četami na Reberci in okolici ni bilo, pač pa je sve šlo tudi iz tega kraja dosti krepkih fantov in mož, da bi branili domovino.

V dobi od 3. decembra 1805 do 11. svečana 1806 bila je cela Koroška

pod francosko oblastjo. Prišli so tudi francozi v naše kraje. Tako so videli francoskega častnika, ki je jezdil pri Štrucmanovi kleti pri Malčapah po cesti, kjer se je igral otrok. Otrokova mati, ki je delala čisto blizu na polju, je prestrašena zakričala misleč, da bo pohodil konj otroka, a jezdec je vzpodbodel konja in skočil črez otroka, ki je ostal v veliko veselje matere nepoškodovan.

Ko je bila strta Napoleonova moč na Ruskem, dvignila se je cela Evropa proti Francozom. Ko je imel Napoleon boje na Nemškem, varoval je Ilirijo podkralj Evgen. Proti temu vojskoval se je general Hiller, ki je imel vojake razvrščene od Beljaka do Celja. Ko se je nato vnel boj med četami kralja Evgena in generala Hiller in so se posebno vršili boji v bližnji Rožni dolini, kjer so spočetka Avstrijci podlegli, je napadel general Hiller zopet Francoze. Tedaj so morali iti

avstrijske čete, ki so bile v Železni Kapli in Žitarivasi na pomoč črez Apače, Šmarjeto do Borovelj odkoder so zasledovali francoze.

Še dandanes imenuje se pri Žitarivasi travnik, ki je med Drobežovim hlevom in železniško postajo, „taborišče", ker so imeli tam vojaki tabor. Temu travniku pravijo tudi hudournik, ker baje vedno dežuje, kedar kosijo na tem travniku. Da pa ni tako hudo, kaže dejstvo, da niso opustili zaraditega travnik na gozd.

Reberca je tedaj gledala, kako so odhajale te čete v boj proti francozom.

Ljudje še vedo povedati, da je bil neki visoki časnik težko ranjen in so ga potem odpeljali na malem vozičku, kje pa bi to bilo, se ne more zvedeti, bržkone se mora to nanašati na boje v Rožni dolini.

Francozi so baje prišli že do Drave nasproti Mohličam, a tedaj je ustrelil izurjen strelec položovši paško

na jelševo drevo, preblizu došlega francoskega generala, kar je povzročilo takšno zmešnjavo, da so se francozi umaknili.

Če pa že niso bili tu boji, tako pa so občutili Reberčani posledice dolgoletnih vojsk.

Prišle so nalezljive bolezni, katerim se je pridružil še glad. Ravno ob konen vojske bile so zelo slabe letine. Že leta 1789 padel je na dan Sv. Petra in Pavla t. j. 29. junija sneg in napravil ogromno škodo na poljskih pridelkih. Leta 1814 in 1815 so bila mokra in mrzla, sneg je zginil spomladi šele pozno, nato prišla je še slana, tako, da je bilo klasje večinoma prazno. Leta 1815 je zapadel zgodaj sneg, tako da je ostala večina poljskih pridelkov na prostem.

Ljudem ostali so ti časi še dosedaj v spominu, tem letom pravijo „zelena leta", ker nič ni dozorelo. Vsled tega trpeli so tudi kmetje po planinah nad Reberco silno

lakoto. Prišlo je tako daleč, da so jedli travo in mleli skorjo, da so si pekli kruh.

Pripovedujejo, da je šel kmet Spodnji Šefnar z loncem denarja v dolino, da bi kupil kruha, a ni ga mogel dobiti, vsled česar je prišedši domu vrgel oznevoljen lonec z denarjem pod klop in ubil vola, ki je bil opreženi v plug, da je bilo vsaj za prvo silo nekaj živeža, nato pa je pustil kmetijo v nemar in šel v dolino.

Cena zrnja bila je za tedanje čase neznosno velika, leta 1817 plačevali so za biren pšenice 70 goldinarjev, za biren rži 48 goldinarjev.

Tako so obupali kmetje po planinah, dobili niso živeža, plačevati pa so morali visoke davke.

Od vseh kmetov kakor Pungračnik, Gradišnik, Klančnik, Kordež, Repnik, Šefnar - Spodnji in Zgornji pustili so sčasoma vsi kmetije ter se podali v dolino, ali pa so šli kot rudarji v rudokope pod Obirjem.

Vsled tega je padla tudi cena posestev tako, da kmetija ni stala toliko kakor je bil dvajset let pozneje vreden en vol.

Leta 1818 in 1819 so bila zopet rodovitna, bilo je zrnja dovolj in je tudi imelo redilno moč, ker še sedaj vedo povedati ljudje, da so se vendar enkrat najedli do sitega, medtem ko ni zalegla v prejšnih letih nobena jed.

To poznalo se je tudi pri cenah, kajti leta 1818 stal je biren rži 8 goldinarjev, leta 1819 pa samo 3.

V mrzlih letih 1814 in 1815 je pozebla vsled silnega mraza vinska trta, vsled česar so opustili od tistih časov pri Žitarivasi prej zelo razširjeno vinorejstvo.

Spomin na francoze ohranil se je tudi v narodnih pesmih; tako prepevajo še dandanes na Reberci ono:

Če nam bo pa Bog pomagal,
Te francoz bo obnemagal,
Požene ga božji strah,
Kakor veter drobni prah.

Minuli so časi francoskih vojsk, življenje teklo je Reberčanom zopet mirno.

Vozniki so kakor nekdaj vozili blago po strmi cesti, veseli gostilničar Grajnar mel si je zadovoljno roke, saj vozniki bili so vedno žejni in lačni. Kolikokrat se je tudi zgodilo, da se je prevrgel voz s konji vred v jarek in je bilo dosti truda, prej da so spravili vse na prejšno mesto. Koliko je trpela živina, se ne da popisati, ljudje rečejo še dandanes, da bi prišli gotovo vsi konji v nebesa, če bi imeli dušo, kajti toliko so jih tepli vozniki.

To so spoznali merodajni krogi in tako je prišlo do tega, da so začeli zidati dne 10. sušca 1863 ob potoku Bela skoz sotesko pod Reberco državno cesto, ki je bila izročena 9. decembra 1863 javnemu prometu.

S tem zgubila je tudi vas Reberca dosti na zaslužku in prometu, za voznike je seve bilo drugače.

Nič več ni trobil veseli postiljon skoz vas, če je vozil pošto proti Sinčivasi, kjer je vozila od 31. majnika 1863 že tudi železnica; le tu in tam po zimi, če je zasul spodaj plazcesto, moral je s poštnim vozom čez visoki vrh in to je bilo za Reberčane vedno nekaj posebnega, kar jih je spominjalo na nekdanje dni.

Usoda kmetov se je zboljšala že pod Jožefom II. znatno, ostali so sicer še grajščinski podložniki z malimi obveznostmi, smeli so od leta 1781 prodajati in kupovati posestva in se prosto gibati.

Tako bilo je tudi na Reberci, kjer so se rešili posestniki že zgodaj podložništva s tem, da so kupili dotična posestva, opravljati so morali le davke.

Kar se tiče posebno grajščine Ženek, bilo je urejeno tako, da je dajala grajščina posamezna posestva enemu moškemu ali ženski v uporabo proti gotovim dajatvam, po smrti

pa je pripadlo posestvo grajščini nazaj. To pa je prepovedala vlada s patentom z leta 1772 oziroma 1774 in odredila, da more posestnik kupiti posestvo.

Leta 1848 pa se je nehalo tudi podložništvo sploh. Posestnik bil je na svoji zemlji prost gospodar in se mu ni bilo treba klanjati grajščaku, plačati je bilo treba le davke od zemljišča, drugače pa je bil prost.

Žal, da kmetje niso vedeli dosti ceniti to prostost. Marsikateri kmet udal se je pijančevanju, drugi ni mogel pridelati toliko, da bi mogel kupiti potrebno zrnje in poravnati davke. Les tedaj ni imel nobene vrednosti, sedem lepih dreves dobil si za staro dvajsetico.

Vsled tega prodala je večina kmetov po Šefnarci in Starigori svoja posestva. Tako je zgubil tudi stari Žec v Starigori dosti svoje planine.

Še dandanes pripovedujejo

ljudje, da je klical na sodniji v Ženeku pisar trikrat ime Zec, ker se ni zglasil, rekel je pisar: Sedaj pa Zec ne bo imel več planine; dejansko dobil je velik del planine zopet prejšni graščak knez Rosenberg nazaj; V sedanjem času kupil je to kmetijo vrli fernej Kapus p.d. Grajnar na Reberci.

Leta 1864 prestali so Reberčani velik strah, nastal je ogenj, ki je uničil Grajnarjevo, Šoštarjevo, Jagrovo in Blagojevo hišo.

Kakor sem že omenil, bilo je v Velikovcu skladišče za železo, ki so ga vozili iz Zg. Štajerskega. To železo prevažali so dalje v fužine v belski dolini in tudi črez Jezerski vrh. Vsled mnogoštevilnih fužin za prelivanje železa dobila je tudi Kapla priimek Železna.

Take fužine bile so pri Kapli na razpotju proti Obirskem, kjer so sedaj žage grofa Thurn in zadaj za Kaplo v belski dolini še dve. V teh

fužinah prelivali so železo ali pa delali jeklo in žeblje. Od oseh teh fužin vidiš dandanes večinoma le porušeno zidovje.

Taka fužina bila je tudi pod Roberco, ki jo je dal sezidati leta 1707 grof Baltasar Kristalnig, iz česar je povzeti, da je bil promet z železom že tedaj zelo živahen.

Reberčani imeli so tedaj dobre dohodke. Blizu Blagoja bilo je veliko skladišče za oglje, kjer so šivale štiri ženske noč in dan samo vreče, da so mogli spravljati vanj oglje, ki so ga vozili v Podljubelj, Hüttenberg, Lölling in druge kraje.

Vozniki izostali so po osem dnij in pripeljali seboj velike železne plošče, da so jih nato pretvarjali v drugo obliko.

Avstrijska alpinska in montanska družba pa je opustila vse fužine po belski občini in osredotočila obdelovanje železa na fužine v Donawitz.

Tako je prenehala tudi fužina

pod Reberco leta 1884. Kjer je bilo noč in dan udarjanje mogočnega kladva, vladala je tihota in visoki dimnik je štrlel proti nebu čakajoč dne, da se podere.

Za Reberčane bil je to hud udarec.

Prej živahno življenje se je nehalo, Reberčani so morali skrbeti, da so pridelali toliko, da so mogli shajati. Vsled tega podali so se fantje in možje k rudarjem pod Štokom v Starigori in na Šefnarci, kjer so našli svoj četudi pičel zaslužek. Vsak pondeljek šli so rudarji skupno po strmi poti mimo Zeca in Štoka do svojega bivališča pod Klančnikovo planoto. Vsak imel je velik lesen koš - danes imel bi nahrbtnik - v katerem je nesel hrano za cel teden v potu svojega obraza celih pet ur daleč. Doma pa so obdelovale žene in otroci polje. V soboto pa so šli rudarji zopet domu. Pri Zečovem križu so se navadno zbrali, zapeli veselo pesem in nazaduje

zavriskali, da se je razlegalo po celi dolini, kar je bilo znamenje za marsikatero mamico ali ženo pridnega rudarja, da je začela pripravljati hitro obed, da je stala polna skleda mastno zabeljenih štrukljev že na mizi, ko je stopil rudar s prazno krošnjo in primernim tekom v sobo.

Za Reberčane zboljšale so se zdatno razmere, ko so pozidali leta 1890 na mestu opuščene fužine tovarno

papirnica

za izdelovanje papirja. To bilo je za Reberčane kakor ustvarjeno, imeli so lep zaslužek, zraven pa še dosti časa za obdelovanje polja.

Velika olajšava za celo vas bila je leta 1896 napeljava vode po železnih

cevih od daljnega Bukovnika, za kar si je stekel mnogo zaslug v zgodovini koroških Slovencev nepozabni komendator Matej Šerviecelj.

Pravijo, da je izviral nekdaj vrelec sredi vasi, kjer stoji sedaj križ.

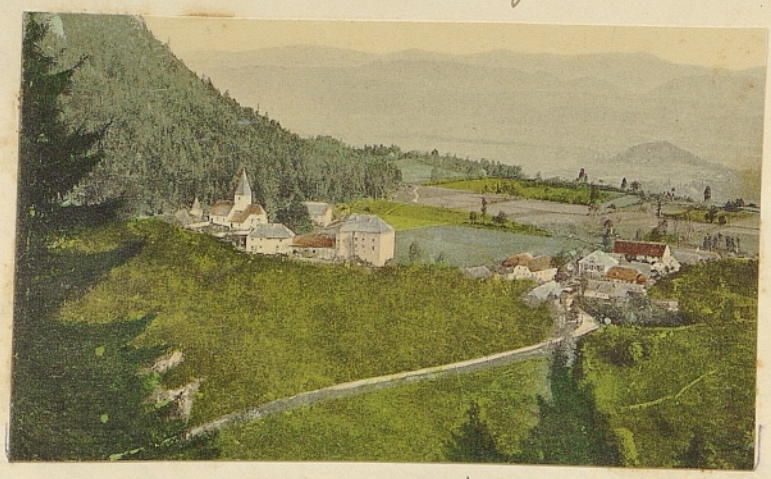

Reberca od juga.

Ker seve ni pritekala voda v taki sili, da bi napolnila kar na mah škafe vseh žensk, so se začele te kregati in metati ena drugi škafe v stran, pri kateri priliki so klicale jezične Reberčanke take svetnike, ki bi jih iskal zastonj po vseh litanijah.

In prišla je božja kazen.

Vrelec je usahnil in tudi Reberčanke niso imele več prilike povešati ena drugi škafe na glavo, vesele bi bile, če bi mogle vzeti vodo za pokoro v usta, da bi se

ne kregale več, a bilo je prepozno.

Vodo morali so voziti prostno iz Škempika na vzhodni strani Rebrce, kar je bilo zelo mučno. Šele leta 1840 napravili so vodovod z lesenimi cevmi od vrelca nad Bukovnikom, a ta naprava imela je dosti nedostatkov.

Leta 1902 izvršila se je prometna ozkotirna železnica Šmčadas-Železna Kapla, ki ima tudi postajico Rebrca pri poslopju tovarne, ki je še sedaj zelo pripročna, kajti ose, kar kaže na kraj postajice, je edini napis, a šele do zadnjega časa v spakedrani slovenščini, s ostalem pa lahko čakaš, če bije burja in sneg, pod kapom tovarne, dokler ne pripiska iz Železne Kaple po glasu daleno znani fik-fik.

Ljudje delali so dosti dolotipov, tako so rekli, da voji vlak tako hitro, da prase tistemu, ki se je dal obriti v Kapli, zopet brada, ko se pripelje do Rebrce.

Sosjo dobro stranišna pa tudi ta

železnica, saj v pol uri si v Sinčivasi, kamor si dospel nekdaj s pošto komaj v treh urah, kjer si izlezel iz zaduhlega poštnega voza, kakor biti nalomili med potoma vsa rebra.

In če je po zimi pridrčal izpod Olinovih pečij plaz, je pač vlak obstal in uslužbenci kakor popotniki prijeli so za lopate, dokler ni imel vlak prost tir in z veselim fik-fik prižvižgal je do postajice Reberca.

Vožnja po tej železnici je od Miklavca do Železne Kaple, posebno pod Reberco in v Tabrih naravnost divna, kajti tik tira teče peneča se Bela, kar spominja popotnika na divje romantično vožnjo skoz znani Gesäuse ob reki Aniži na Zg. Štajerskem.

Gotovo bo zanimalo tega in onega, kako je bilo narodno mišljenje Reberčanov.

Reči se mora, da so bili Reberčani skoz in skoz narodni. Velikega upliva bili so komendatorji tako Jurij Müller, posebno pa nepozabna Matej

Šerovicelj in Valentin Šumah. Vsled svojega izrazitega narodnega mišljenja, požrtvovalnosti in da sta si upala povedati oblastim to, kar jim je šlo, vzbudila sta tudi narodni čut med svojimi župljani, s katerimi sta bila vedno v vzkem stiku, vsled česar so bili Reberčani vneti za svojega dušnega pastirja in bili tudi takoj dostopni vsaki želji, posebno, če se je šlo za dejansko izvrševanje narodne dolžnosti.

Ko so bile leta 1907 prvokrat na podlagi nove volilne postave volitve, bil je še duh Šerovicelja in Šumaha v sreu Reberčanov, kajti šli so kakor en mož k volitvam in dali svoj glas slovenskemu kandidatu Francu Grafenauer.

Ponemčevalni duh šole v Železni Kapli, bližina tega trga in tovarne pod Reberco, kamor je prihajalo vedno več nemških uradnikov in delavcev, je uplival, da je bila leta 1911 udeležba pri volitvah v državni zbor zelo slaba. Manjkalo je tudi

tedaj pravega voditelja.

Še hujše je uplivala svetovna vojska.

Razširjati se je začela nemška govorica in tam, kjer so se prepevale izključno le slovenske pesmi, slišal si v zadnjih časih nemško petje, tudi nemški časniki-dnevniki-našli so že dostop v hiše, in človek, ki je prišel po nekaj letih v ta kraj, vprašal se je nehote, ali je to še ona Reberca kakor je bila nekdaj.

Narodno se ni dalo v zadnjih letih osled svetovne vojske nastalih razmer in znanega sistema stare Avstrije nič zboljšati.

In stem stopimo nehote v najstrašnejšo dobo, o kateri ve povedati svetovna zgodovina, v čas svetovne vojske.

Iz mirnega zadovoljnega žioljanja, ki so ga imeli Reberčani, zbudil jih je grozni klic: Vojska.

Nastalo je razburjenje, saj beseda vojska bila je vsem skoraj nepoznan pojm. Žalostni so bili prizori, ko so

se poslaoljali fantje, možje od svojih dragih, obupani so bili, saj ne zastonj, kajti marsikateri vrli Reberčan se ni vrnil več. Vas postala je vedno bolj prazna, ob nedeljah videl si še samo ženske, nekaj starikov in otrok.

A posledice vojske pokazale so se tudi kmalu v gospodarskem oziru. Prišla je rekvizicija zrnja in živine, pri čemur so dale čutiti Slovencem neprijazne nemške oblasti svojo pest in jim odvzele več kakor nekdaj v srednjem veku najkrutejši grajski oskrbnik. Nastalo je tako pomanjkanje, da ljudje leta 1918 niso vedeli, kako se bodo preživeli črez zimo.

Od strašnih bojev Reberca sama nič ni čutila, kaj posebno prijetnega pa tudi ni bilo, ko so slišali vsak dan grmenje topov od laške fronte, ki je bilo včasih tako močno, da so se tresle hiše.

Jeseni 1917, ko se je pripraoljala

odločilna ofenziva proti Lahom, korakale so skoz Rebereo tudi čete iz Nemčije skoz celih štirnajst dnij. Ravno najlepših spominov niso zapustili. Obnašali so se oholo, predrzno, brezobzirno, sploh kazali lastnosti, ki so lastne le Prusu.

Štiriletno vojskovanje Avstrije, ki je postala popolnoma odvisna od Nemčije, ki je hotela doseči s tem svoje sebične namene, vzbudilo je veliko nezadovoljnost in neotešeno hrepenenje po miru, pri čemur je prišlo najbolj na površje oprašanje samoodločbe narodov, ki niso hoteli biti sredstvo, da bi se povspel oholi Nemec na njih ramenih do moči.

Tako je prišlo do razsula Avstrije, na njenih razvalinah nastale so nove države, med njimi tudi toliko zaželjena Jugoslavija.

Slovenski narod, ki je bil pod vlado stare Avstrije eden največjih trpinov, pozdravil je z nepopisnim

naodušenjem svojo novo državo, po kateri je toliko hrepenel.

Tudi tužni Koroški napočili so lepši dnevi. Slovanske čete zasedle so južni breg Drave in še celo črez, žal, da pri tedanjih razmerah in osled silnega pritiska nemških čet niso mogle držati slovenske čete ose meje. Vendar je spadalo pod Jugoslavijo celo ozemlje od Sel in Sv. Marjete v Rožni dolini na južni strani Drave z Velikovcem vred.

Tudi Reberčani občutili so dobrote nove države.

V uradih v Železni Kapli očistilo se je vse, kar je bilo nemškega mišljenja; največje veselje bilo je za sodnega svetnika Jurija Krištof, ki je bil tedaj še edini slovenski sodnijski predstojnik na Koroškem, da so se spolnile njegove nade, da more zopet uradovati v slovenskem jeziku, glede česar so mu delale prejšne oblasti

toliko ovir.

Tako ni našel Reberčan več nemških uradnikov, katerim se je moral klanjati ponižno in lomiti njemu na ljubo nemščino, da bi se obrnil še zad njemu peklenščeku želodec, če bi slišal to spakedranko.

Sedaj pa lahko pove vse tako kakor mu veleva srce in dobi svojo pravico.

Iz šol-mučilnie za slovenske otroke-pometli so z učitelji, ki so bili v službi velikonemške misli, vdahniti že otroku mržnjo do svojega materinega jezika in ga vzgojiti v nemškem duhu.

Zopet so slišali otroci iz Reberce iz ust učitelja slovensko besedo, slovensko petje razlegalo se je po šolski dvorani in kako veselo hiteli so otroci domu in pripovedovali, da so se učili danes v tem jeziku, v katerem govorijo vedno doma.

Tako so se ogrevali Reberčani v solnen Jugoslavije, ki svojim državljanom ni bila več mačeha, ampak

prava mati.

Veselili so se, da je zavladal red in mir, s hrepenenjem čakali so, da bo podpisan mir in bo odložil zadnji vojak orožje in se vrnil na domačo grudo ter se posvetil zopet svoji družini in mirnemu delu.

A trpljenje svetovne vojske še ni našlo konca tudi za mirne Reberčane. Prišlo je za nje še le najhujše.

Ko se je sklenilo koncem leta 1918 premirje med jugoslovanskimi in nemškimi četami na Koroškem, čakalo se je na izid mirovne konference v Parizu; ker pa se je raznesla meseca aprila 1919 vest, da pripade večji del Koroške Jugoslaviji, začeli so Koroški Nemci zbirati svoje čete in kršili tudi ponovno premirje.

Dne 29 aprila pričele so nemške čete s prodiranjem na celi črti in ustavile ofenzivo jugoslovanskih čet, ki so kratko prej začele z ofenzivo proti Celoven. Po zavzetju Ve-

likovca onel se je najljutejši boj pri Šmarjeti in v Apačah ter na Šajdi, na katerih mestih so prodrle nemške čete vsled premoči.

Dne 5 majnika so se začele umikati jugoslovanske čete proti Železni Kapli. Skušali so še ustaviti prodiranje Nemcev pri vasi Jeriše pod Staro goro. Postavili so 4 topove za Žumrovo hišo ter oddali 20 strelov, a po kratkem boju so se umaknili proti Ženeku. Okoli 10 ure dopoldne prišle so že prve nemške čete na Rebercó. Ljudstvo bilo je prestrašeno do skrajnosti, pajti vedelo se je, da ropajo nemške čete, ki so bile večinoma boljševiškega duha in trpinčijo slovenske prebivalce.

Kdor je mogel, je skril, kar je bilo posebne vrednosti.

Komendator Anton Žák, dobro vedoč, da kot duhoven ni niti življenja varen, zbežal je na Jezersko, kjer se je zbralo tudi mnogo drugih duhovnikov iz Koroške, ker bi bili izpostavljeni največjemu trpinčenju

od strani posurovelih čet.

Med vojaki bilo je dosti civilnih oseb iz Borovelj, Žihpolj in Celovca. Vojaki in njih spremljevalci se niso dosti brigali za umikajoče se jugoslovanske čete, ampak udarili so takoj proti komendi, razbili dveri z ročnimi granatami, vdrli najprej v klet, povsod je bilo prvo geslo: Wo hot der Pfoff seinen Wein - in ozeli vse, kar so našli tam od pijače in jedil, nato šli so v stanovanje, pobrali perilo, obleko in kar se jim je zdelo vrednega, razmetali vse knjige, med njimi tudi skrbno sestavljen arhiv, razbili železno blagajno, kateri trud je bil sicer zastonj, ker niso našli ničeč v njej; razbili so dveri, pobili šipe, poškodovali podobe in onesnažili prostore. Opravo so razprodali in spravili vse iz prostorov, tako da so ostale samo gole stene. V veliko sobano - jedilnico - nanosili so slamo in tam prenočevali. Da

so vzeli vso živino in krmo, je samo ob sebi razumevno.

Vdrli so tudi v cerkev, pokradli sveče raz oltarje, mašno perilo, spovedno torbico in druge stvari.

Nadlegovali so tudi druge prebivalce. Tako so prisilili posestnika Černezl v Podkraju, da jim je moral izročiti 1500 K, če ne bi ga ubili, grozili so tudi sosedu Ivanu Husar, p. d. Ofnar, da mu vzamejo meso in jabolčnico, a bil je prebrisan, pogostil je dobro lačne vojake z zabeljenimi žganki, klobasami in sladkim hruševcem in ko so imeli polne želodce, pozabili so na daljno iztirjavanje in odšli.

Povsod postopali so silovito, posebno tam, kjer so vedeli, da prebiva zaveden Slovence. Tako so vzeli zavednemu narodnjaku Jožefu Urban v Dulah 7120 K gotovine, obleko, perilo, obutalo in živila.

Vsled surovega ravnanja zadel je gostilničarko Marijo Tonic, p. d. Kovačico na Reberci samega strahu

mrtvoud.

Prvi prijetni pozdrav za odrešene Slovence je bil, da je moral vsak napovedati do 31 majnika, koliko ima premoženja, da se določi temu primerno visočina oddaje premoženja.

V cerkvi na Reberci imel je duhoven - Nemec službo božjo.

Nemški vojaki so se ponašali, da se jim tu dobro godi in ne zapustijo teh krajev.

Tako so ječali ubogi Reberčani polne tri tedne pod nemško vlado.

A prišlo je drugače. Jugoslovanske čete so se ojačile, prišle so posebno srbske čete črez jezerski vrh na pomoč.

Dne 28 majnika ob doch zjutraj začela se je protiofenziva. Zagrmeli so topovi iz jezerske doline. Nemške čete imele so šest topov, od katerih sta bila postavljena dva na Kompoševi ravani, dva na Kandijevem vrhu, dva pri kmetu Piskerniku. Razven topov imeli so še dva metalca min, eden je stal pri kmetu

Srožeku na Obirskem, drugi pri Bohinci v Lepenu. Prvega pustili so Nemci vsled hitrega bega še napolnjenega. Vsled točnega streljanja jugoslovanske artilerije so utihnili nemški topovi kaj kmalu.

Ko se je prašalo srbskega generala, ki je opazoval vojno gibanje na vrhu Nabernika, kam mu naj prinesejo zajuterk in obed, določil je, da bo zajuterkoval še na gori, večerjal pa v Železni Kapli.

In tako se je tudi zgodilo.

Jugoslovanski topovi streljali so tako točno, da sta priletele dve granati naravnost v šolsko poslopje v Železni Kapli, kjer so bile nemške čete.

Nemci pustili so topove in bežali proti Reberci. Ob eni popoldne okorakale so jugoslovanske čete v Kaplo in od tod proti Reberci. Ta kraj je samo ob sebi tak, da se obvlada od tam lahko cela kotlina Železni Kapli.

To so spoznali tudi Nemci. Zasedli so hrib Komrev nad tovarno, posebno pa so se ustavili za skalami

pod vasjo, v komendi in od tam po robu proti razvalinam Pustega grada, kjer so imeli nastavljene strojnice, posebno v komendi, kjer so streljali pri oknih na bližajoče se jugoslovanske čete.

Bil je hud boj, začelo je strašno pokanje od obeh stranij. Jugoslovanska artilerija začela je streljati od Sv. Lenarta pod Olševo na cesto proti Reberci. Nekaj granat udarilo je v bližini tovarne, vidi se še skala tik nad postajico, ki jo je zdrobila granata na dva dela, od katere se je zvalil en kos na tir. Streli šli so vedno dalje, k sreči ni padel noben strel v vas, ker bi tako bržkone nastal ogenj. Pač pa so se razpoknili šrapneli in sicer po eden za Šoštarjem, pri Kovačevem in Baštlnovem križu, dva nad Hiršelnom, v Gobrijah, dva v Dobrovi, sedem granat pa je padlo tik Vrančičeve in Karielnove hiše v Zavincih.

Ljudje so se skrili po hišah in

kletch, saj zunaj ni bilo varno hoditi, kajti krogle iz pušk in strojnic švigale so po zraku kakor bučele, ki bežijo pred nevihto domu.

Nemške čete so se držale trdovratno na teh postojankah, naenkrat pa pride poročilo, da so srbske patrulje prišle že dol po Šimanovi gori blizu Pustega grada. To napravilo je tako zmešnjavo, da so sovražne čete spravile strojnice na varno in zapustile Reberco.

V Zavincih hoteli so se Nemci še ustaviti in iti na Reberco nazaj. Ko pa se je razpočil ravno nad četo šrapnel in so postavili Srbi topove na Grajnarjevem vrhu in je prišlo črez Počulovo sedlo in črez Staro goro po strmih gorskih stezah celo krdelo srbskih čet, ki bi zajeli gotovo ose nemške, začeli so Nemci bežati. To ni bilo umikanje, bil je to divji beg; po cesti, potih, sredi polja in kjer so sploh mogli, so

leteli, da so lovile, kakor so pravili očividci, sukuje daleč za njimi okoli telesa. Ljudje že davno niso imeli takega užitka kakor tedaj, ko so gledali bežečega sovražnika.

Po hudem boju, ki je bil okoli Reberce ob treh popoldne najstrašnejši, ukorakali so Srbi v vas in drvili kar naprej za Nemci noter do Drave.

Nemci pustili so dosti streliva, v komendi ostalo je največ, kjer so pozabili še celo v peči nekaj ročnih granat, bolj verjetno pa je, da so jih položili nalašč tja, da bi stem še bolj dokazali, kake dobrote so delili.

Tako je bila Reberca zopet osvobojena, ne da bi imele jugoslovanske čete pri bojih okoli Reberce sploh kake izgube. Pa tudi od nemških čet nihče ni padel, kajti bežali so prehitro.

Preplašeni ljudje prišli so zopet iz skrivališč, poznal se jim je še

dalje časa strah na obrazu, a pomirili so se kmalu, saj vedeli so, da so rešeni tujega jarma.

Nehalo se je divje ropanje, nastopil je zopet red, ljudstvo posvetilo se je svojemu navadnemu delu.

In tako živijo Reberčani zopet pod okriljem mile Jugoslavije trdno prepričani, da se ne vrnejo nemške čete, katerih odrešilno delovanje so čutili v izobilju, nikdar več, saj rekli so ljudje, da so mogli postopati tako le Turki.

Kakšen duh je vladal v teh četah, kaže dejstvo, da so hoteli vojaki dne 28 majnika v Železni Kapli ubiti svojega majorja, ki jih je nazval bojazljivce, ker so se umaknili pred jugoslovanskimi četami in niso hoteli iti več v boj. Čebi ga ne bil potegnil nadporočnik hitro skoz vežna vrata na varno, bil bi dobil s puškinim kopitom smrtni udarec po glavi.

Prosti so bili tedaj Reberčani in veselili so se, da so konečno rešeni in priklopljeni k Jugoslaviji.

A trnjeve poti do svobode za koroške Slovence še ni konec. Naenkrat prišel je meseca julija 1919 glas, da je določila pariška konferenca, da mora biti v celovški kotlini glasovanje, ali se izrečejo prebivalci dotičnih krajev za Jugoslavijo ali Nemško Avstrijo.

To se mora imenovati očitna krivica. V krajih, kjer je 80-100% Slovencev, na Reberci jih je 100%, se naj še glasuje, ali hočemo k svoji materi ali mačehi. Zdi se človeku, kakor bi hoteli odtrgati dojenčka od materinih prs in ga siliti, da naj pije vodo.

Veliko skrb naprtila je konferenca izmučenim koroškim Slovencem, napeti je treba še enkrat ose sile, da se konečno otresejo verig, ki so jih uklepale v suženjstvo toliko sto let.

Ne trepečem za te draga Rebeka, bila si slovenska in vedela boš pokazati v pravem trenutku, da si zvesta hči Jugoslavije in boš tudi vedno ostala.

Dragi Rebekčani! Na dan glasovanja naj vas prešine še enkrat duh vaših nekdanjih dušnih pastirjev Servicelj-a in Šumah-a, ostanite zvesti, spolnujte vedno nauke blagih rajnih, izrecite odločno, da hočete ostati Slovenci, tako častite najlepše spomin nepozabnih narodnjakov in samixeve. Najlepši bo dan, ko bosta po večstoletnem suženjstvu Kot ja vedno svobodni Slovenci v svoji lastni deželi zapeli na grobu tistih, ki so toliko ljubili vas in slovenski narod - prekrasno pesem:

Lepa naša domovina

V tej noči se poslovimo od tebe milina vas in stopimo gor po strmi skalnati stezi do rajdalin Pustega gnada. Spodaj

pod nami šumi Bela, iza Jegarto-
vega vrha pa pošilja zlato solnce
ogrevajoče žarke. Zahon vetrček
pihlja, drugače pa je mir in ti-
hota sredi sivih zidov.

Vsedimo se na planoto vrh ra-
valin v mehko travo in se oglobi-
mo v nekdanje čase in poslušajmo,
kaka je bila usoda Pustega gra-
da.

Miklavc, v ozadju Šimanova - Stara gora.

Pusti grad.

Za cerkvijo Sv. Jerneja dviga se strm hrib, ki je ločen od ostrega ogibajočega rebra Šimanove gore po precej globokem sedlu. Hrib stoji sam zase in je kakor ustvarjen za zgradbo utrdbe.

Na tem mestu stal je grad, med ljudstvom znan kot Pusti grad. Še Valvazor pravi v svojem Krajepisju o koroških gradovih, da se mu zdi čudno, da so mogli sezidati na tem hribu grad, on trdi, da je bil tam le čveterokotni stolp, kamor se more priti le ob strmi nevarnosti.

Par rad bi znal dragi Rebercan, kako je prišlo, da se je sezidal tu-

kaj grad in kdaj, kako je bilo v tem gradu in kdo je bil njegov gospodar.

Ljudska govorica pravi, da je grad že tedaj stal, ko so križali Kristusa in da je bil v tem gradu grajščak, ki je imel brata v Jeruzalemu, ki mu je sporočil, da so tam križali velikega preroka, da je nastal velik potres, nakar je odgovoril tudi grajščak v Pustem gradu, da je poknilo pod gradom jezero vsled silnega potresa, ki je nato odteklo proti Dravi.

Tako star seve Pusti grad ni.

Zidanje gradov začelo se je v osmem in devetem stoletju in sicer zaradi tega, da so bili dotični prebivalci bolj varni pred napadi sovražnikov, večinoma pa tudi pred zverino, katere je bilo tedaj v obilnem številu.

Vsi ti gradovi stali so na strmih hribih. Do grada priti se je moglo le po mostu, ki je slonel na kamnitih stebrih in se je dal dvigniti od grada sem koišku, tako da nihče ni

mogel do grajskih vrat, kjer so bile jelo močne, navadno hrastove in obite z železom.

Okoli grada zunaj je bil močen zid z linami, skoz katere se je lahko streljalo na sovražnika, zato bil je na znotranji strani zida hodnik, kjer so stali branitelji grada. Med gradom in zidom bilo je prostorno dvorišče, kjer se je sprehajala grajska gospoda.

V pritličju grada bili so prostori za služabnike, za hleve in kar je drugega potrebno. V prvem nadstropju bila je velika soba, kjer je bivala navadno cela družina. Poleg te sobe bile so še majhne za ženske in goste.

V veliki sobi bivala je družina čez dan, tu so opravljale ženske svoja ročna dela, moški pa so se vadili s orožjem ali igrali kako igro, navadno pa so popivali do neizmernosti.

Bivanje v gradu bilo je sicer po letu prijetno, le po zimi ni bilo

tako. Okna, ki so bila mala, niso imela šip, rabili so oljnati papir, mehurje ali pa lesene zatvornice. Sedeli so tedaj tudi po dnevi večinoma bolj v temnem, v sobi pa je bilo mrzlo, da so šklebetali zobje grajskim gospodičnam in vitezom, kajti pečij še niso poznali. Imeli so nekake vrste kurišča, odkoder se je seve vlekel dim po celi sobi, poleg tega je prišel dim od smrdljivih sveč in tresk, kar je bila tedaj edina razsvetljava. Grajske gospodične niso bile vedno snežno bele, zakajene so bile in črne kakor copernice.

Življenje vitezov po gradovih po zimi tedaj ni bilo tako romantično kakor bi kdo mislil.

V vsakem gradu bil je tudi stolp, v katerem je opazoval zato določeni službenik skoz visoke line, če se ne bliža kak sovražnik. Če je bil mir ali so imeli v gradu goste, se službenik ni dosti brigal za stražo, šel je v kuhinjo, si orezal

kos slanine in dal prijazno besedo grajskemu kletarju, da mu je dal vrč dobre kapljice. V družbi teh tovarišev uredil si je v grajskem stolpu prav prijetno svoje „visoko" življenje, če pa je postal vrč prazen in mu je padla trobenta iz rok, zasmrčal je, da se je tresel stolp in so mislili vitezi spodaj v dvorani pri sladki rebulci ali ljutomeren, da je potres. Zbudil se je stoprav, če je pihal mrzel veter skoz line in mu je natresel dež ali celo sneg za vrat.

Spodaj pod pritličjem pa so bili temni prostori, male lukuje, da človek ni mogel stati ne ležati. To so bili strašni prostori, to so bile ječe, temnice, ki so bile za podložnike že strah in groza, če se je samo imenovalo to ime.

Pa stopimo na razvaline Pustega grada in poskusimo si predočiti, kakšen je bil ta grad.

Pot do Pustega grada bil je na zapadno severni strani, ki se je zavila približno tam, kjer so sedanji

hlevi komende, ob pobočju Šimanove gore v vzhodni smeri proti gradu. Tam, kjer se je začel most, se vidijo še sedaj mala planota in ostanki zidovja.

Po strmi poti prijezdili so vitezi do te planote, na posebni klic spustil je grajski vratar sprejki most dol in vitezi so jezdili v grad, vratar pa je dvignil most s pomočjo klapcev s posebno pripravo koščku, zaklenil sprejka vrata in bili so vsi na varnem, kajti od neba se jim še ni bilo bati kaj drugega kakor strela, saj prokopljocev in metalcev bomb v tistih, v nekaterem oziru res srečnih časih še ni bilo.

Stari grad imel je na severni, vzhodni in delomа južni strani obrambni zid, kjer se vidi še dandanes, le na južno zapadni strani gani, kjer je tam naravna utrdba, močna naprirodna skala.

Grad sam obstojal je iz velikega četverokotnega prostora s stolpom. Na zapadno severni strani tiktega prostora proti vzhodu bilo je okroglo

poslopje. V prej imenovanem četverokotnem prostoru vidi se na južni strani prostor, kjer je bilo ognjišče.

Od stolpa videti je le še ena stena.

Na južni strani je pod obrambnim zidom majhna planota, na kateri sta dva velika kupa kamenja.

Tam je bilo brž kot ne dvojno poslopje za posle in za živino. Mogoče so bile tam kleti, lahko tudi sodnija in peč.

Med obema stebroma, čez katere so položili most, vodi rov na pol od dotičnih kupov kamenja na zapadno severno stran, kjer je videti okrogel rob. Po celi kakovosti zemlje soditi je bil tam vodnjak. To se da sklepati že iz tega, da je tam blizu voda žila in je dal kopati že komendator dovrene Demšinan leta 1870 blizu tam, da bi prišel do vrelca.

Kakako morali so imeti vitezi vodo blizu grada. Trdi se celo, da so imeli podzemeljski hod do potoka Bela, da so dobivali tam vodo.

Za pokopališčem videti so nad sedanjim potom ostanki zidovja in malo višje gor dve lukuji, v katerih je videti na eni strani zid. Izgleda, kakor bi bil to podzemeljski vhod in ljudje vedo povedati, da je bil tu podzemeljski vhod do grada.

Stari ljudje vedeli so povedati, da so bile tu utrdbe. Po vsej obliki soditi to niti izključeno ni, kajti te jame bile so kakor nalašč ustvarjene, da so se mogli v njih skriti in od tam napadati sovražnika. Vsekako morale so biti te jame v zvezi z gradom, kamor bi se mogli umakniti nazaduje branitelji.

Pred kakimi 50 leti kopal je po teh lukujah neki mož in iskal očividno starine in našel baje tudi vilice in nože, kar bi kazalo na to, da so prebivali v teh prostorih tudi ljudje.

Značilno je, da je teh lukenj pod gradom več. Blizu sedanjih komendovskih hlevov jih je precej.

Razvaline Pustega grada

V teh prostorih je po letu tako hladno, da so našli celo meseca avgusta led, vsled česar so pretvorili večje prostore v naravne ledenice.

Tako nekako bil je Pusti grad. Sedaj vidi se samo še del grada proti zapadu in nekaj obrambnega zidovja ter oba stebra, na katerih nasejo malo razviti borovci.

Naravnost krasen razgled se ti nudi od najvišjega kupa razvalin. Med obrambnim zidom in pravim poslopjem je še sedaj na severni

strani mala planota, kjer uživaš najlepši razgled; gotovo imeli so tam prebivalci grada svoje šetališče.

Pa kdaj so zidali ta grad in kdo je gospodoval v njem?

Srečni bili so časi, ko so bili slovenci močen narod, ki je bival na ozemlju od Bolgarske morek do Tirolskega in Solnograškega. Imeli so svoje kneze, celo svojega kralja samo - ime slavnega spomina.

A v boju z Bavarci podlegli so na zadnje slovenci in prišli s tem pod frankovsko oblast.

Nastali so različni stanovi: kmetje plemiči, svobodni in sužnji.

Vedno več pa je prihajalo tujih nemških naseljnikov, katere je začel pošiljati že Karol Veliki sem, ki so se naselili na slovenski zemlji, gradili na gričih in hribih krasne gradove in začeli tlačiti uboge podložnike slovence, katerih zemljo so si razdelili, slovenci sami pa so pos-

tali z malimi izjemami vsi podložniki teh plemičev, ki so razširjevali vedno bolj svoja posestva.

Posebno po bitki na Leškem polju leta 955, ko so bili Madjari premagani popolnoma, prišla je iz Bavarskega nepregledna vrsta dvorjan, grofov, plemičev in svobodnjakov, ki so dobili tu zemljišča, kar je bil po navadnem pravu kralj lastnik vse te zemlje, ki jo je pridobojeval in katero je potem razdelil med svoje zveste sobojevnike.

Tako si moremo razlagati, kako je prišlo do gradbe Ruskega grada.

Radovedni si zvedeti, katerega rodu je bil plemič, ki se je naselil tu in sezidal ta grad.

Kakor kaže nemško ime Rechberg in kakor tudi pripisuje zgodovinar Valvasor, bili so na tem gradu plemiči Rechberger.

Slovenska beseda Rebrca nima z nemškim Rechberg nobenega stika. To ime prišlo je, kakor sem že omenil, od tega, da stoji vas ob ogrožjih imenuje

gore, na rebru, ki pada na južni strani zelo strmo k Beli.

Od kod pride nemško ime Rechberg, razložim na drugem mestu.

Ime Rechberg nosi tudi 706 m visoka gora blizu mestecaGmünd, kjer je znana božja pot in tudi grad z istim imenom kakor ga ima gora in ki je pogorel leta 1865.

Zibelka rodu vitezov Rechberger tekla je na Bavarskem in sicer na Švabskem.

Kronist Megiser imenuje v svoji knjigi Annales Carinthiae Reberčane kot zelo stari rod (gar ein altes Geschlecht)

Praded teh plemičev bil je Ulrik, ki je bil leta 1163 maršal na Švabskem.

Iz te rodovine podal se je tudi tak plemič kakor mnogo drugih z malim spremstvom na daljno pot na Koroško in se je ustavil nazaduje na mestu, kjer je sedaj

Reberca. S pomočjo svojega spremstva in tukajšnih prebivalcev napravil je toliko polja, da so imeli potrebni živež.

Začelo se je nato zidanje grada kar seve tudini šlo tako hitro, kajti bilo je treba posekati še le gosto drevje na strmem hribu in pripraviti vse, kar je bilo potrebno za zidanje. Gotovo pa se more reči, da so zidali grad temeljito, kajti zidovje, ki stoji še sedaj, posebno dva čisto na samem stoječa stebra za most in del stolpa so kakor iz skale izklesani. Ljudje pravijo, da so primeševali tedanji zidarji neposredno prej ugašenemu apnu živalsko kri, vet, kar je dalo za kamenje posebno trdno vez.

Po vsem tem se da soditi, da se sezidal ta grad koncem dvanajstega stoletja, kar se more izvajati iz tega, da je živel praded tega rodu sredi 12 stoletja in se imenuje v listinah leta 1236 prvokrat kraj Rechberg, kar kaže nato, da se je

nastanila s temi plemiči poleg maloštevilnih tukajšnih Slovencev še več družin, tako da je bila kmalu majhna vas, ki je dobila po plemičih Rechberger svoje ime.

Kako se je imenoval prvi plemič, zgodovina ne pove, na drugem mestu, kjer se popisuje natančna zgodovina teh plemičev, se dokazuje, da bi mogel biti to neki Volhrad.

Toliko pa je dognano, da se imenuje ta grad pod imenom Hauptschloss Rechberg - glavni grad Reberca že leta 1256, kar pomeni toliko, da je bila to glavna grajščina, kakor so imeli n. pr. knezi Rosenberg svoj glavni sedež v Grabštanju in da so bile tam vse oblasti, katerim so bili podrejeni drugi gradovi, posebno, da je bila tam tudi sodnija.

A vendar ti plemiči prvotno niso bili posestniki oziroma lastniki tega grada.

Da se to, kar povem pozneje, prav razume, je potrebno, da pojasnim kratko, kakšne so bile v tedanjih časih pravice glede posestva zemljiš.

Po feodni upravi, ki so jo uvedli franki na sedanjem Koroškem, je smel razpolagati kralj svobodno s podjarmljeno zemljo in jo podeljevati, komur je hotel. Dal je obširna zemljišča, ki so se imenovala feodi, svojim zvestim ljudem plemenitašem. Ti so mu morali obljubiti zvestobo in ga spremljati s svojimi ljudmi v boj, zato pa je bil kralj njih zaščitnik. Ti plemenitaši so dali zopet del teh feodov svojim zvestim v užitek, med katerimi je bilo isto razmerje. Kdor je imel tak feod-posestvo na posodo, smel je uživati vse dohodke posojenega zemljišča. Ta pravica prešla je tudi na dediče. Ti plemiči bili so tedaj skoraj tako kakor lastniki, samo da niso smeli prodati posojeno posestvo.

Razun kralja in plemenitašev imeli so tudi cerkveni knezi ogromna posestva, ki so bili drugače tudi

vladarji kakor kralj. Le ti so tudi razposojevali svoja obširna posestva plemenitašem, da so imeli zanesljivo moč proti sovražniku.

Prebivalci grada Reberca bili so tedaj sicer plemenitaši kot takozvani ministerijali, a bili so zopet v službi svojega fevdnega gospoda, ki jim je dal ta grad s posestvi v okolici v užitek.

Kdo pa so bili lastniki posestva?

Trditi se more z veliko verjetnostjo, da so bili to oglejski patrijarhi.

Posestva oglejskih patrijarhov in stem tudi njih moč razširjala se je na Koroškem tako daleč, da so nastali prepiri s solnograškimi nadškofi. Vsled tega razsodil je cesar Karel Veliki leta 811, da spada pod oblast oglejskih patrijarhov ose ozemlje tostran Drave do njenega izliva v Donavo.

Grajščino Rebereo imeli so najprej, kolikor se da dognati po listinah, plemiči na gradu Ženek na posodo. Zadnji tega rodu bil je Kuno, ki se imenuje zadnjokrat leta 1209. Po njem dobili

sta posestva Spanheimci, ker je leta 1236 nahaja se vojvoda Bernhard v posesti Rebrce.

Da je prošla ta grajščina od ženskih plemičev na Spanheimce, je razvidno ludi iz urbarja leta 1267/1268, kjer se navaja glede posestev na Rebrci, da so jih imeli prej ženski plemiči. Da bi bila Rebrca kdaj last Brikzenskih škofov, ni nobene zgodovinske podlage. Čudno je pri vsem tem, da je vzel vojvoda Friderik slav. grad Rebrco na posodo od škofa Jurija Brikzenskega glasom listine z dne 10. decembra 1438.

Ko je umrl Ulrik III iz rodu Spanheimcev leta 1269, ki je bil koroški vojvoda od leta 1256, imel bi dobiti glasom pogodbe sklenjene leta 1268 njegov bratranec češki kralj Otokar vsa njegova posestva.

Leta obrnil se je do oglejskega patrijarha Rajmunda z različnimi predlogi, da bi našel v njem zavezníka. Med drugimi je ludi zahteval, da bi dobil vse pravice in fevde, katere

Popis

Vas Reberca je na vznožju Šimanove gore, nad vasjo je cerkev, komenda, nad cerkvijo Sv. Jernefa je bilgrad vitezov Reberčanov tudi Pusti grad imenovan. Pod Šimanovo goro in Staro goro pelje cesta do Galicije. Grad Bilštanj je stal na skali ravno nad vodopadom Bilštanj v vdolbini med ~~Staro goro~~ Obirjem in Mnihovcem.

Od Bilštanja je pod Goro Mnihove peš pot do Apač. Pride se pa tja tudi po okrajni cesti, ki vodi iz Železne kaple mimo vasi Galicije dalje v Rožno dolino.

Vas Apače je ravno pod Obirjem približno 800 m visoko. Ime ima od tega, ker so menihi benediktinci

iz samostana Št. Paul v labudski dolini in Mohlič bivali tukaj po letu. (Opat - Abt - Apače).
Vidi se še sedaj hiša, kjer so stanovali in maševali.

Na str. 82 vidite razgledniko, ki kudi pregled krajev, kjer se vrši povest.

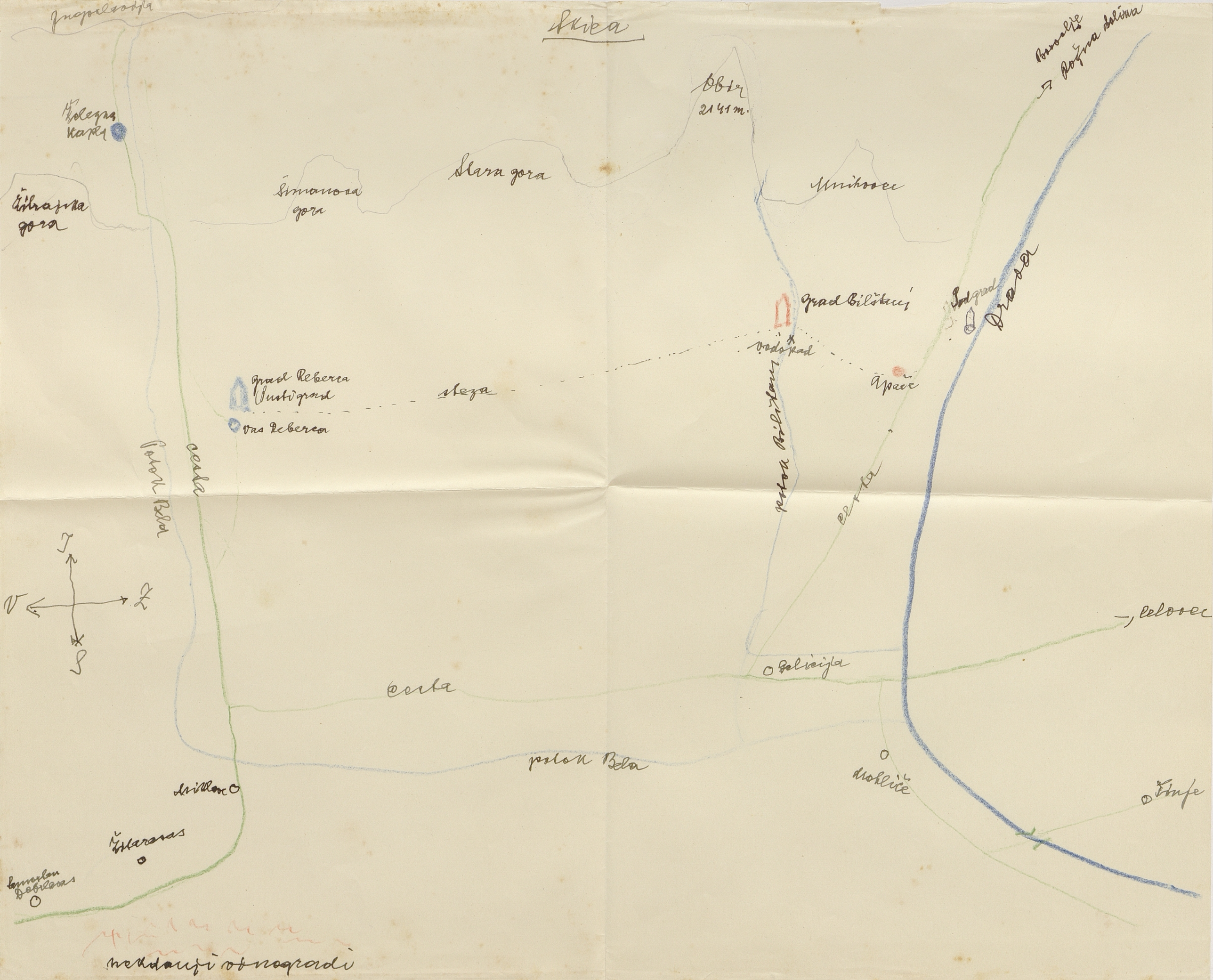
Skica
Jugoslavija
Železna kapla
Žitrajska gora
Šimanova gora
Stara gora
Obir
2141 m.
Munihovec
Borovlje
Rožna dolina
Grad Bilštanj
Podgrad
Drava
Vodopad
Apače
Grad Reberca
Pustigrad
steza
Vas Reberca
Potok Bela
cesta
Potok Bilštanj
cesta
cesta
Celovec
Belicija
potok Bela
Drobliče
Žinje
Žitarevas
Dobrlevas
J
V
Z
S
nekdanji vinogradi

je dobil nekdaj vojvoda Ulrik od oglejske cerkve na Koroškem.

Na te predloge odgovoril je patrijarh Rajmund pred velikim zborom dne 8 avgusta 1274, da se strinja z marsikaterimi predlogi, vendar pa ne more dati posestev na posodo, ki jih je imel Ulrik Sponheimski, med katerimi je navedel tudi desetine od cerkev začenši od Kellerberg do konca podjunske doline.

Iz tega je povzeti, da so imeli vojvodi Koroški iz rodu Šponheimcev od oglejskih patrijarhov posestva na posodo in sicer južno od Drave, tedaj tudi grad Reberca.

Iz listine, ki jo je napravil, Šponheimec Ulrik III vojvoda Koroški, v Sevnici dne 4. aprila 1256, bilo bi sicer povzeti, da je bilo med drugimi tudi posestvo na Reberci prava lastnina rodbine Šponheimcev, kajti v tej listini določita imenovani vojvoda in njegov brat Filip, novoizvoljeni nadškof solnograški, glede

dedščine po očetu in materi tako, da podari Ulrik nekatere gradove na Koroškem, tako Himmelberg in Wernberg in Osterberg na Kranjskem in sme oddati tudi Ulrik nekaj od svojih gradov, izvzemši Velikovec, Greifenburg in Reberco, ki se imenuje v listini Hauptschlosskateri pomen sem razložil že prej.

Iz odgovora patrijarha Otobono pa je razvidno, da je bila Reberca last oglejskih patrijarhov, ker govori ta izrecno o tem, da so pripadla ta posestva po smrti vojvoda Ulrika zopet oglejski cerkvi. Patrijarh govori izrecno o tem, da ne more dati teh posestev, tedaj tudi Reberco ne, ker jih je odvzel kralj Otokar nepravilnim potom.

Značilno je tudi, da se nahaja v Čedadu blizu Vidma, tedaj v kraju, kjer so imeli nekdaj oglejski patrijarhi svoja posestva, odlomek takozvanega urbarija glavnega grada Reberca iz leta 1267–1268.

Dr Jaksch razlaga sicer to okolščino na ta način, da je vojvoda Ulrik III

nepričakovano umrl v imenovanem mestu leta 1269, vsled česar je ostal del aktov iz vojvodove pisarne tam. Prizna pa tudi, da je bil Filip kot izvoljeni oglejski patrijarh v zvezi z Čedadom, kar kaže zopet na to, da so pri vsem tem le bili oglejski patrijarhi v zvezi.

Urbarij je seznamek vseh obdelanih posestev, ki pripadajo k enemu kraju z vsemi posestniki, pri čemur je navedena tudi množina robote in davkov, katere imajo storiti oziroma dati dotični posestniki. Iz nekdanjih urbarijev nastala je dandanašnja zemljiška knjiga.

Dotični urbarij zanima nas toliko, da je tam navedeno, da je bilo v lesovih okoli Reberce osem posestev (Huben), od katerih so morali plačevati podložniki davek v denarju, osmi pa je bil dolžan dajati namesto denarja ribe.

Na Reberci sami pa je imel gospod tri neproste ljudi, ki so imeli šest njiv in še eno posestvo, ki tudi niso plačevali davka v denarju, pač pa so morali

opravljati druga dela.

Iz tega je povzeti, da so bili okoli Reberce veliki gozdovi in da je bilo tam le še malo obdelane zemlje.

Ravno tako kakor kralj Otokar, hrepenel je tudi Ulrikov brat Filip po bratovih deželah.

Filipa imenoval je sicer cesar Rudolf za koroškega vojvoda, a dejansko nikdar ni prišel do izvrševanja te moči. Ker je storil svoječasno vsled tega, ker ni bil potrjen kot solnograški nadškof, iz sovraštva mnogo škode, določil je v svoji oporoki z dne 19. julija 1279 v Kremsu, da se smejo oškodovati vsi tisti, katerim je on storil škodo iz njemu lastnih posestev. Med različnimi posestvi kakor mesto Celovec, Velikovec, Šl. Vid, Djekše naštaje tudi grad Reberca z vsemi posestvi izvzemši dohodke sodnije in desetine.

Filip imenuje sicer ta grad kot svojo osebno last, zgodovinarji pa ne pritrdijo temu, kajti iz poprej navedenega odgovora patrijarha

Rajmunda kralju Otokarju se da sklepati, da je imel le tista posestva na posodo, ki jih je dobil njegov bratUlrik od oglejskega patrijarha.

Da so bili ti patrijarhi, ki so imeli obširna posestva na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in v slovenski marki, tudi lastniki reberškega grada, je povzeti tudi iz sledečega.

Oglejski patrijarh Otobono, ki je vladal od leta 1302-1315, imel je ves čas hude boje z goriškimi grofi, tako posebno z Henrikom. Ker se je ta zvezal z mogočnimi plemenitaši, med temi s koroškim vojvodom Henrikom I. spoznal je prebrisani patrijarh, da bi podlegel tej sili in je sklenil pogodbo z imenovanim vojvodom, da si pomagata eden drugemu, če bi katerega napadel sovražnik. V tej pogodbi sklenjeni dne 6. oktobra 1305 določilo se je, da izroči patrijarh med drugimi gradovi tudi grad Reberca in dohodke iz tega posestva za

tridesset let v najem.

Vojvoda Oton in Henrik bila sta zelo vesela, da sta dobila med drugimi močnimi gradovi tudi Reberco v sosjo moč, kar pa je dokaz zato, da so bili oglejski patrijarhi feodalni gospodje tega gradu.

To mnenje podpira tudi dejstvo, da je patrijarh oglejski patrijarh Ludovico della Torre od Rudolfa IV. vojvoda avstrijskega vsa posestva, ki so jih dobili njegovi predniki od oglejskih patrijarhov, med temi tudi Tržič na Koroškem in Trebnje na Kranjskem. Ta posestva naveden je patrijarh Otobono kot last imenovanih patrijarhov.

Kako dolgo so izvrševali oglejski patrijarhi vrhovno feodalno oblast glede Reberce, se da dognati le približno.

Rudolf IV. zapletel se je v boje s patrijarhom Ludovico della Torre, ki je prišel celo na Dunaj in sklenil tam dne 21. aprila 1362 premirje, glasom katerega bi pripadla vsa

oglejska feodna posestva Rudolfu v posest. Te določbe pa so se omilile s poravnavo z dne 20. majnika 1362 sklenjeno v Zagrebu v toliko, da je dal oglejski patrijarh osa posestva na Koroškem na posodo, med njimi tudi Tiffen in Trebuje.

Pritem je bržkone tudi ostalo in oglejski patrijarhi so stem zgubili tudi vrhovno oblast.

Kakor sem že omenil, lastil si je Filip, zadnji iz rodu Šponheimcev, tudi grad Reberca kot svojo last.

Vsled bojev, ki jih je imel Filip s češkim kraljem Otokarjem II je proinazaduje podlegel in se je odpovedal leta 1270 vsem posestvom v prid imenovanega kralja proti neznatni odškodnini.

Ker je bila udova vojvoda Ulrika Neža iz Babenberžanov še zelo mlada, poročila se je z Ulrikom grofom vovbranskim.

Leti imeli so svoj grad v Vovbrah,

Vovbre, na levi razvaline grada

ki je bil sezidan že v 10 stoletju kot trdnjava proti Madjarom ali Hunom, vsled česar se je imenoval ta grad tudi Heunburg.

Najslavnejši iz rodu teh grofov bil je Ulrik.

Imenovana udova zaženila je osa posestva po svojem prvem soprogu, h katerim je spadala tudi Reberca, svojemu drugemu soprogu. To se da sklepati že iz tega, da je dobila Neža leta 1269 tudi trg Železna Kapla, da bi se mogla preskrbovati kot udova. Ta kraj kakor tudi Reberco najdemo v poznejših listinah v posestvu grofov vovbranskih.

Tako je prišla tedaj Reberca v posest imenovanih grofov.

Grof Ulrik, eden najslavnejših vitezov istega časa, pa se je zapletel v hude boje z Albertom, vojvodom

avstrijskim in Majnardom, vojvodom Koroškim. Bili so tedaj hudi boji, posebno leta 1293 okoli Grebinja, v katerih je našel smrt tudi kranjski vitez Viljem Ostrovrhar.

Grof Ulrik je podlegel in je prosil Alberta za milost, katero je nazaduje tudi dosegel.

Pač pa je zasegel Majnard II po posestvih grofa Ulrika, ki jih je imel ta na Koroškem, tedaj tudi po Reberci.

Ko se je sporazumel Ulrik z vojvodom Albertom, dobil je tudi svoja prejšna posestva nazaj, med njimi tudi Pliberk, Kaplo in Reberco.

Ulrik živel je nazaduje v Pliberku in umrl leta 1308 zapustivši dva sina friderika in Hermana, ki sta tudi imela grad Reberco, kar je razvidno že tudi iz tega, da so dali vovbranski grofi leta 1316 to grajščino reberškim plemičem na posodo.

Leta 1322 umrl je Herman, zaduji potomec iz rodu grofov vovbranskih.

Stem pripadla so vsa ta posestva deželnemu knezu kot feodna posestva, ki so prešla pozneje v last tedaj najznamenitejših plemenitašev Auffenstein.

Ustanovnik tega rodu Konrad prišel je z grofom Majnardom iz Tirolskega in bil ves čas njegov zvest spremljevalec v vseh bojih in je bil tudi navzoč, ko je sprejel Majnard kot vojvoda na gosposvetskem polju dne 1. septembra 1286 iz rok prostega slovenskega kmeta vojvodino Koroško.

Po Majnardovi smrti leta 1295 vladal je na Koroškem njegov sin Henrik in sicer od leta 1310-1335 sam, prej pa s svojima bratoma Otonom in Ludovikom.

Za znatno pomoč, ki jo je skazal Konrad Auffenstein Majnardu in sinu Henriku, podaril mu je ta vsa posestva izumrlih grofov vvobranskih.

Kako je prišla tudi Reberca pod vrhovno oblast teh plemenitašev, ki so imeli to posestvo v svoji lasti do

približno leta 1370, omeni se pozneje.

Po smrti slavnega Konrada Auffenstein dne 6. decembra 1341 dobila sta njegova posestva sinova Konrad, ki pa je umrl brez otrok, in friderik, ki je bival v Pliberku in imel dva sinova, katerima je bilo obema ime friderik.

Le-ta dva pa sta se zapletla v boje z avstrijskima vojvodoma Albertom III in Leopoldom III. Bili so hudi boji, posebno okoli Pliberka, kjer sta bivala ta dva brata. Ker ni bilo rešitve, udala sta se nazaduje. Milostnim potom bila sta obsojena na dosmrtno ječo, katero kazen sta služila v gradu Strehan, katerega je sezidal njid ded Konrad. Tudi čudna osoda!

Eden od bratov umrl je v ječi, drugi bil je pomiloščen po 28 letih, umrl je okoli leta 1400 kot stolni korar v mestu Regensburg, ko se je še prej odpovedal vsem posestvom, ki so pripadla deželnemu knezu. Ta odpoved zapisala se je v listini

z dne 20 sušca 1396.

Prej da se poslovimo od Auffensteincev, naj omenim povest o čudodelnem prstanu, ki ga je imel Konrad Auffenstein, ustanovnik tega rodu.

Kranjskemu vitezu Viljemu Ostrovrhar prikazal se je nekega dne v gozdu kralj pritlikavcev, ki je prosil Viljema za pomoč proti sovražnemu kralju.

Po dolgem obotavljanju dal se je ta pregovoriti, da je obljubil svojo pomoč. Po petih tednih moral bi priti na isto mesto v polni opravi, po končanem boju bi mu dal kralj pritlikavcev pas, ki bi varoval viteza vseh nevarnostij in mu pripomagal do velike moči.

O vsem tem pa bi moral molčati kakor grob. Kralj pritlikavcev dal mu je prstan in pripomnil, da mu prinese ta srečo, vendar ne sme prelomiti zvestobe, drugače je konec njegove sreče.

Vitez Viljem pripravljal se je

res na boj. Ker pa se je spremenilo njegovo obnašanje od tega časa, prašala ga je žena, kaj mu je, a on ni izdal nič. Silila je v Viljemovega spovednika, da pove, kaj namerava njen mož, a ta se je skliceval na to, da ga veže dolžnost, o tem molčati. Ko se je bližal čas, da bi se podal Viljem na boj, napadli so štirje Viljemovi prijatelji spovednika, da bi ga prisilili, da bi izdal to tajnost, a kljub grožnjam ta to ni storil. Ker tako niso dosegli svoj namen, poslužili so se zvijače. Povedali so Viljemu prišedšemu iz lova domu, da so poslušali, kako je povedal spovednik njegovi ženi celo tajnost. Viljem dal se je preslepiti in je povedal na to sam ves pogovor s kraljem pritlikavcev.

Vitez Viljem podal se je po pol leta na tisto mesto, kjer je videl dotičnega kralja, ki se mu je tudi prikazal in mu bridko očital njegovo nezvestobo. Hotel mu je vzeti prstan, češ, če bi ne imel tega, prišel bi že

itak sedaj v revščino.

Vitez Viljem pa je bil od tistega časa zamišljen in ga ni veselilo ničesar več.

Ker je dobil svoje posestvo v Kostanjevici od Majnarda II na posodo, bi se moral vojskovati skupno z njim proti Ulriku Vovbranskemu, s katerim pa ga je družila najožja prijateljska vez. Postal je svojemu gospodu nezvest, in šel na pomoč svojemu prijatelju Ulriku, ker tako veleval mu je njegov srčni čut – in to je bila njegova poguba.

Ko je bila dne 14. sušca 1293 bitka pod grebinjskim gradom in je bil vitez Viljem Ostrovrhar smrtnoranjen, dal je ta prstan Konradu Auffenstein in mu rekel:

Prijatelj Auffenstein, dokler boš imel ta prstan in boš zvest svojemu gospodu, te ne bo zapustila sreča.

In res, slava in moč Auffensteincev se je širila, dokler so bili zvesti svojemu gospodu. Ko sta se pa uprla

brata friderika in prelomila zvestobo, bilo je konec vse sreče.

Tako so se spolnile besede umirajočega Viljema Ostrovrharja.

Od teh Auffensteinskih posestev dal je Leopold III. vojvoda avstrijski Hugotu pl. Tybein (Duino) gospoščine Reberca, Kaplo, in Wildenstein pod Obirjem due 6. aprila 1381 v dosmrtni užitek za to, da mu je ta posodil 900 funtov dunajskih vinarjev za vojne, ker je imel vojvoda boje s francem kararskim, lastnikom mesta Paduva.

Omenil biše, da pripoveduje Valvazor, da se je poročila leta 1320 Elizabeta iz rodu Auffensteincev z grofom friderikom Starhaut in Heimburg in mu zaženila med drugimi gospoščinami tudi reberško.

Zgodovinsko dokazano pa je, da je podaril grof Herman, sin Ulrika III. vovbranskega svoji ženi Elizabeti med drugimi tudi gozd na Reberci v okraju Kapla, katerega je imel on na posodo od briksenskega škofa.

Ker pa so izumrli Voobržani še le leta 1322 in so dobili še le pozneje Auffensteinci ta posestva, tako se ne ujemajo te navedbe z zgodovinskimi dejstvi, vsekako pa kaže to, da so dobili po Voobržanih res prej omenjeni plemenitaši Rebereo v last.

Kako dolgo je imel Hugo pl. Tybein gospoščino Rebereo za užitek, se sicer ne ve, pač pa je dognano, da je izumrl ta rod leta 1402; grajščina Reberca postala je stem zopet cesarska last.

Kakor pa je povzeti iz poznejšega, postali so reberški plemiči sami lastniki tega grada, stem, da so jo kupili od deželnega kneza.

Stem preidemo na zgodovino reberških vitezov samih.

Prva listina, v kateri se omeni prvi plemič na gradu Reberca, je iz leta 1236, glasom katere je podaril vojvoda Bernard vetrinjskemu samostanu nekatera posestva. Tam je naveden kot priča friderik

reberški, ki je bil grajski oskrbnik vojvoda Bernarda.

V listini z dne 23. sušca 1262, ki jo je napravil plemič Oton bekštanjski v Vetrinju, čitamo, da sta podarila Oton in friderik, sinova Volharda – druge listine navajajo tudi ime Volkrad – posestvo v Zadolah pri Glinjah v Rožni dolini samostanu Vetrinj, ki sta ga zamenjala za posestvo na Reberci.

Ker je povzeti iz tega, da sta bila Oton in friderik že sama lastnika in gotovo že bolj v letih, se more sklepati, da je bil oče Volhard rojen okoli leta 1200, ker se navaja njegovo ime zadnjokrat v listini z dne 2. prosinca 1267.

Ker se ne omenja v nobeni prejšni listini kak reberški plemič, od tega časa pa se navajajo zaporedoma, bi se moglo trditi skoraj z popolno gotovostjo, da je bil prvi plemič na reberškem gradu Volhard.

Temu plemiču bila je dodeljena pri razdelitvi dedščine po vojvodu

Bernhartu med zadnja potomca iz rodu Šponheimcev vojvodom Ulrikom III. in njegovim bratom Filipom važna naloga.

Kakor sem omenil že prej, napravila sta imenovana brata leta 1256 pogodbo zaradi razdelitve dedščine po očetu.

Ker pa se je čutil Filip pri tem prikrajšanega, nadlegoval je tako dolgo svojega brata, da se je sklenila dne 2. prosinca 1267 v Graden pogodba, da se določi za vsakega brata devet zaupnih mož, ki imajo natančno preiskovati, katera posestva so bila last umrlega vojvoda Bernharda. Kar se ugotovi kot takšna last, je potem takoj razdeliti med imenovanima bratoma. Zaupni možje imajo izvršiti te poizvedbe tekom enega leta in sicer v času od 6. prosinca 1267 do 6. prosinca 1268.

Če bi dvomil eden bratov nad resničnostjo ugotovitve zaupnih mož, ima pripasti tisti del posestva za kazen drugemu bratu.

Kakor se vidi, bila je poverjena tem zaupnim možem jako važna naloga in velika moč pri razdelitvi posestev.

Kot zaupna moža bila sta določena med drugimi za brata Filipa plemič Volhrad in Wernher iz podjunske doline oziroma iz Reberce.

Vidi se tedaj, da je bil Volhard mož, ki je bil že tedaj upliven in našel na vojvodovem dvoru popolno zaupanje, ker bi mu sicer ne bil poverjen tako imeniten kakor tudi težaven posel.

Če pa je prišel Volhard res do tega, da je izvršil naloženo mu nalogo, se ne ve. Brzkone je prej umrl, kajti v odlomku urbarija glavnega grada Reberca iz leta 1267–1268 se njegovo ime ne navede več med v dobi od 6. prosinca 1267 do 6 prosinca 1268 živečimi plemiči.

V pogodbi z dne 2. prosinca 1267 omenjeni Wernherus videti je istoveten s plemičem navedenem v odlomku imenovanega urbarija, ki se omenja že v listini iz leta 1245.

Ali pa je bil ta Wernherus res reberški plemič, se ne more ravno trditi, ker se reče gledenjega samo, da je bil iz podjunske doline.

Ravno iz tega pa, da se navede Wernherus v urbariju še med živimi, ki je bil skupno z Volhradom zaupni mož, med tem, ko se pogreša ime zadnjega, je sklepati, da je Volhrad med tem časom že umrl.

Volhrad imel je tri sinove, friderika, Ulrika in Otona, ki so bili vsi oženjeni in so imeli tudi potomce.

Iz urbarija iz leta 1267–1268 da se sklepati, da je spadal samo Oton z vsemi otroci lastniku grada, friderik in Ulrik pa sta bila podložna samo s polovico otrok.

Čudil se bo mogoče kdo temu, da je imel lastnik grada pravico do toliko in toliko otrok podrejenega mu plemiča.

To so bile v srednjem veku navadne razmere. Gospodar zemlje bil je h kratu neomejen gospod vseh ljudij, ki so bili naseljeni na njej.

Ako je vzel kateri prebivalec na njegovem ozemlju v zakon ženo, ki je bila podložna drugemu gospodu, razdelila sta si gospodarja otroke.

Tako je tedaj razumeti delitev otrok gori omenjenih plemičev.

Med reberškimi plemiči omenijo se v urbariju iz leta 1267-1268 še tudi neki Henrik, glede katerega vedo povedati listine, da je živel v času od 1251-1258 kakor tudi neki Leopold.

Oton živel je najmanj do leta 1305, ker se omeni še kot priča v listini z dne 19. svečana 1305.

Ime brata Ulrika navaja se že v listini iz leta 1255 kot porok plemiča Rudolfa Ras in v listini Sl. Pavelskega samostana z dne 27. majnika 1291 in 6. decembra 1316.

Leta 1283 omeni se friderik, ki je podaril glasom listine iz istega leta napravljene v gradu na Reberci skupno s svojo ženo Berto samostanu Vetrinj mernik rži v ta namen, da bi se popravljal most čez Krko pri gradu Gralštanj, kateri most naj

ima konvent za večno za pokoj duš daro-
valcev. Ta mernik rži se mora dajati
osako leto od posestva v vasi Zagorje
nad Dravo.

Druga razlaga dotične v latinskem
jeziku pisane listine je pa tudi ta:

Beseda modius pomeni pri Rim-
ljanih mero z 8·75 l osebine. Zemljemer-
ci mislijo s tem površino zemlje, na
kateri se more nasejati 8·75 l zrnja,
kar je približno 1/3 orala. Friderik po-
daril je tedaj toliko zemlje v kraju
Zagorje za nasejanje rži. Nasetev mo-
ra biti osako leto tako, da je blizu
mosta zraven grabštanjskega gra-
da, bržkone zaradi tega, ker je bila
tam posebno dobra zemlja.

Kdor mogoče ni zadovoljen s tem
tolmačenjem, naj si ogleda izvir-
nik, ki se hrani v arhivu koroškega
zgodavinskega društva v Celovcu
v muzeju.

V Friderikovem grbnem ščitu vi-
deti je srnjaka, ki pleže po strminah.
Ime plemičev Rechberger izvajati je
tedaj od nemške besede Reh-srna-

vsled česar ni slovenska beseda Reberca v nobeni zvezi z Rechberg.

Leta 1303 omeni se tudi Herman in sicer v listini z dne 1. majnika, glasom katere sta zapisala Henrik v Podkrnosu in udova po Wulfingu darilo vetrinjskemu samostanu. Ta Herman videti je isti, ki je bil leta 1312 deželni sodnik in je sodil v sporu zaradi posesti podjunske gore med prebivalci vasi Belovče in Št. Janža v Podjuni.

Herman imel je v svojem pečatu srnjaka v podobi kozoroga, ki se vspenja proti skali stoječi na spredujem robu ščita.

Kakor se vidi, bil je to grb plemičev Rechberger.

Kot priče v dotični sodbi z dne 28. avgusta 1312, navedeni so Wulfing in Eberhard reberški, gotovo sorodniki prvoimenovanega sodnika.

Leta 1303 imenuje se tudi Lavrencij kot sorodnik reberških plemičev oziroma brat potomcev po enem prej

imenovanih bratov.

Leta 1317 oziroma 1325 omeni se Friderik kot priča v listini grofa Hermana vovbranskega za samostanj Grebinj z dne 7. junija narejeni v Pliberku oziroma v listini Otona in Konrada Ungnad za škofa Henrika bamberškega z dne 3 majnika 1325.

Sin prej imenovanega Wulfinga imel je isto ime; leta prodal je glasom kupne pogodbe z dne 24. aprila 1363 samostanu v Doberlivasi planino na Stari gori, kjer je bil kot podložnik neki Kordež, katero ime se je ohranilo še dandanes.

Wulfing imenuje se tudi v darilni listini Miklavža pl. Hertenberg z dne 6. decembra 1349 kot priča. Tedaj bil je poveljnik oziroma oskrbnik na gradu Goričane na Kranjskem.

Glasom listine z dne 8. avgusta 1328 napravljeni v Sterzing dovolil je Konrad Auffenstein odkupiti posestvo na Reberci, ki ga je imela hči pokojnega Hermana reberškega v zasta-

vo kot dolgo za 100 mark oglejskih beličev. To posestvo smel je obdržati tako dolgo, dokler mimo plača vojvoda dotičnih 100 mark.

Iz tega in da sta prodala leta 1322 Joan in Friderik Gerhrud Konradu in Friderika Auffenstein grajski hlev proti pravici odkupa je povzeti, da so dobili reberški plemiči to polem, ko so izumrli vovbranski grofje leta 1322 v svojo zasebno last, ker je tudi leta 1334 prodal je Friderik Auffenstein nekemu Friderika Pöchl reberškemu nekdel te gospoščine, ki jo je kupil prejon.

Glasom listine z dne 4. oktobra 1350 napravljene v Riberku zastavil je Hulfing reberški Friderika in Konradu Auffenstein svoj stolp na Reberci ker pet malih posestev - kočarije za 150 mark oglejskih beličev.

Leta 1361 prodal je Friderik reberški tudi grad na Reberci Auffensteincem.

Kakor se vidi, morali so reberški plemiči slabo gospodariti, ker so

prodajali zaporedoma posestva. Ali so se preselili že tedaj iz grada, zgodovina ne pove, bržkone so še ostali tam, ker so bili začetkom 15. stoletja zopet v tem gradu.

Leta 1367 prodal je isti friderik posestva na Obirskem tedanjima cerkvenima ključarjema Matiju Vikl in Miklavžu Novak.

Leta 1357 omeni se tudi neki friderik, ki je bržkone istoveten z prej navedenim.

Prodajalec reberškega grada friderik moral je živeti še leta 1395, ker se navaja, da je pritisnil svoj pečat na listini Henrika Rauhensteiner z dne 3. prosinca 1395.

Leta 1300 omeni se Oton reberški, ki je dobil v zastavo kamenski grad z deželno sodnijo, ki se je nahajala tam, le-ta zastavil je leta 1358 grad z sodnijo vred grofu frideriku I. celjskemu.

Brat friderika moral je biti Pankracij, ki se omeni že v listini z dne 21. decembra 1387, na kateri je pritisnil svoj pečat. Leta 1403 dobil je na posodo

od samostana v Št. Paolu planino nad gradom Wildenstein-Vilštanj-kateri grad imenuje ljudstvo tudi Podkanj.

Pankracijeva sestra bila je Uršula, žena Henrika Kriegenfelder, ki se omeni v listini doberlavaškega samostana z dne 21. decembra 1387. Stanovati je morala s svojim možem blizu Globasnice, ker je imela tam posestva.

Potomec enega prej navedenih reberških plemičev bil je Ivan, ki se navede že v listinah z dne 12. prosinca 1431 in 24 svečana 1431 kot priča. Le-ta imel je na posodo od leta 1414–1446 posestva v Beli od Št. Pavelskega samostana.

Plemič Ivan imel je dva sina, Ivana in Krištofa, katerih imena se najdeta najprej v listinah z dne 26. avgusta in 7. decembra 1441.

V isti dobi bil je tudi neki Lovrenc, ki je imel od samostana v Št. Paolu posestva na posodo in sicer v Veselah pri Mohličah.

Kakor se tedaj vidi, teklo je reberškim plemičem življenje prav mirno, kakih posebnih činov ni bilo slišati o njih in tudi zgodovina ne poroča nič o tem.

Kakor sem že omenil, prodali so plemiči svoja posestva kos za kosom mogočnim Auffensteincem.

Ko so pa prišli ti vsled upora proti vojvodom Albertu in Leopoldu ob vsa posestva, dobili so zopet reberški plemiči celo gospoščino Reberca nazaj, kar sledi že iz tega, da so prodali Ivan in njegova sinova Ivan in Krištof nekaj posestev že pred letom 1441 samostanu v Doberlivasi, o čemur se navede več na drugem mestu.

Vsekako prišli so reberški plemiči, ki so bili le ministerijali, sredi 14 stoletja do gotove moči.

Ministerijali bili so v srednem veku uradniki vladarjev in ob enem spremstvo kraljev in knezov v vojski. Zato službo dobili so posestva na posodo, ki so bila določena samo za

take služabnike. Iz stanu ministerijalov nastali so vitezi v pravem pomenu besede.

Vojvoda Rudolf IV Ustanovnik (1358 - 1365) sklenil je dne 10. svečana 1364 s češko oladarsko hišo vzajemno dedno pogodbo, glasom katere bi dobil v slučaju, da izumrje eden dli drugi rod, preživeli vsa posestva izumrlega.

To dedno pogodbo potrdili so dne 10. sušča 1364 med drugimi tudi reberški plemiči, ki se imenujejo v tej listini deželni gospodje.

Več zanimivega ve povedati zgodovina o zadnjih Reberčanih.

Vojvoda Friderik, poznejši cesar, izbral si je za nevesto Eleonoro, hčer portugalskega kralja Edvarda, s katero se je izvršila poroka že v Lisabonu potom pooblaščenca, kar tedaj z ozirom na prometne težkoče ni bilo nič nenavadnega.

Friderik podal se je ob novem letu 1452 z velikim spremstvom iz Š. Vida na Koroškem skoz Kanalsko dolino

in Zgornjo Italijo v Florence ter Sieno, kjer ga je čakala nevesta.

V tem spremstvu bil je tudi reberški plemič Krištof s tremi oboroženimi hlapci. Ime hlapec seve ni razumeti v navadnem pomenu, bili so to služabniki plemenitaškega rodu, ki so bili nekaki spremljevalci plemiča. Kolikor pove zgodovina, bilo je dvema od teh treh ime Vid in Jurij.

Friderik prišel je s svojim spremstvom v Rim, kjer je bil 15 sušca 1542 kronan za kralja Lombardije, 16 sušca bila je poroka, 19 pa je bil kronan za cesarja. Pri tej priliki imenoval je cesar Friderik na svetovno znanem Angeljskem mostu v Rimu več svojih spremljevalcev za viteze, med drugimi tudi Reberčane Krištofa, z njim vred tudi plemenitaša služabnika Vida in Jurija.

Tako so postali dosedanji plemiči Reberčani vitezi.

Zaradi popolnosti omenim še, da je prodala glasom listine z dne 19.

majnika 1361 neka Ana Hensleins udova po Reberčanu, katerem-se neve, bamberškemu škofu hišo v Grebinju, ki jo je dobila za juterni dar od svojega prvega moža Ablein pl. Welzer.

Zaradi lažjega pregleda bodi navedena bodi navedena vrsta reberških plemičev oziroma vitezov po časovnem redu in sicer po letnicah, v katerih so navedeni najprej do zadnjokrat v različnih listinah.

1.	Volhard, ustanovitelj grada,	1245 – 1267
2.	Friderik, sin Volharda,	1236 – 1283
3.	Berta, friderikova žena,	1283
4.	Ulrik, sin Volharda,	1251 – 1316
5.	Oton, sin Volharda,	1262 – 1305
6.	Werenherus,	1245 – 1267
7.	Leopold	1245 – 1267
8.	Henrik,	1251 – 1267
9	Lovrenc	1303
10	Herman, sodnik vojvoda Henrika	1303 – 1312
11	Bogomir (Gottfried)	1283 – 1303
12.	Wulfing, Bogomirov brat	1303 – 1312

13 Eberhard 1312
14. Friderik 1317 - 1325
15 Joan 1322
16. Oton 1330 - 1358
17 Friderik Počhel 1334
18 Friderik 1357 - 1395
19 Hulfing, sin Hulfinga 1349 - 1363
20 Lavkracij, ustanovnik reberške cerkve 1387 - 1403
21. Uršula, omož. Schriegenfelder 1387
22. Joan 1414 - 1455
23 Joan, sin Joana 1441 - 1455
24 Krištof, proviteg, sin Joana 1441 - 1455
25. Vid, plemeniteški služabnik 1452
26. Jurij, plemeniteški služabnik 1452

Življenje reberških plemičev bilo je videti mirno. O kakih bojih v bukajšnem kraju zgodovina ne pripoveduje nič. V kolikor so morali izpričevati svojo vojnodolžnost, so to gotovo storili, bili so bržkone tudi v bojih, ki jih je pozročil spor med solnograškim nadškofom in Habsburžanom Albrehtom Korcem 13 stoletja, v katerem sporu se je postavil Ulrik vovbraniški,

ki je bil tudi feodni gospod reberškega grada, na stran solnograškega nadškofa. Bili so tedaj kakor že omenjeno, hudi boji okoli Grebinja, kamor je prišel Ulriku vovbranskemu na pomoč kranjski mogočni vitez Viljem Ostrovrhar očividno črez Jezerskivrh in Rebereo.

V mirnih časih bavili so se vitezi z lovom, saj medvedov in druge zverine bilo je dovolj, tudi volkovi so tulili okoli grada, katere so slišali še v nedavnih časih Reberčani, kar je tudi popisano v Miru izleta 1898 v šaljivem podlistku.

Dolgi zimski čas preganjali so si z različnimi igrami, ko pa je prišla spomlad, imeli so kaj prijetno življenje v gradu, saj ubogi kmet skrbel je za prehrano, vitezi pa so obiskovali sosede, se tam veselili in popivali. Kakor drugim bilo je tudi reberškim vitezom geslo: Vinca kupica je moja ljubica.

Gotovo so tudi obiskali prebivalce gradu Hudi grad, ki je stal nad

Globasnico za sedanjo cerkvijo Sv. Heme, kamor so imeli komaj dve uri hoda. Ta grad omeni se že leta 1256 in je bil tedaj v posesti koroškega vojvoda Ulrika III. Leta 1359 bil je ta grad zastavljen grofu Friderikuu I. celjskemu in kmalu nato Konradu Auffenstein. V 15 stoletju dobili so grad plemiči Ungnad, leta 1609 kupil ga je Wolf Andrej Jöstl, od tega pa Janez Andrej baron Rosenberg. Grad je sčasoma razpadel, dandanes se vidijo samo še razvaline, nanj spominja samo še ime Gradišnik, katerega hiša stoji približno na mestu razpadlega poslopja. Pred nekaj leti našlo se je tu še človeško okostje, znamenje, da so bili tu prebivalci.

Lastniki tega grada skrbeli so za dobro voljo, če so prišli na obisk Reberčani, kar ni bilo tako težko, kajti rudeči Žitarec, ki je vspeval tam posebno dobro, razvozlal je sicer železnim vitezom jezike, da so prišli v živahen razgovor in so se šele ločili, če je odzvonil v Doberlivasi že

davno večerni zvon in so se podali menihi osak v svojo celico k pobožnemu premišljevanju in konečnemu počitku.

Drugokrat pa so se vračali od samotnega grada Obeg ali Podkanj ali celo od mohliških menihov v Apačah, ki so imeli tu svoj poletni Tuskulum, ki so gotovo lahko postregli z postevami iz potoka Freibach in rujnim ljutomerčanom, ki je bil že tedaj zelo priljubljen in ki so ga hranili menihi gotovo v hladni kleti.

In tako je mogoče jezdil marsikaterikrat reberški plemič v pozni uri svojega konjička po poti pod skalami Stare gore proti Reberci, ko je priplavala polna luna davno izza Žitrajske gore in obsevala v čarobnem svitu jezdeca in konja, ki je nosil težko breme svojega gospoda, dokler tega ni sprejel grajski vratar in ga spravil zvesti sluga v postelj postlano z medvedovimi kožami, kjer je spal plemič in

sanjal, dokler mu ni odprlo svetlo solnce, ki je prišlo izza Jegartovega vrha, oči, katere si je mel vitez še dolgo, ker se še ni do cela zavedel, ali je bilo res ali so bile le sanje, kar je doživel prejšni dan.

Prišli pa so tudi sosedje iz Kaple in drugih gradov na Reberco na visoki grad, kjer je bilo ob slabo brleči luči tresk in bakelj pozno v noč pri polnih skledah in čašah razigrano veselje, med tem ko se je obračal ubogi podložnik pod slamnato strehо po trdi postelji premišljujoč, kako bo mogel dati vitezom zahtevani del pridelkov, ko je pridelal komaj toliko, da bo prežioljal sebe in svojo družino.

Ljudstvo pripoveduje si še dandanes o nekem reberškem plemiču, koliko ga je prenesel in kako je s tem pridobil Starogoro v svojo posest.

Bilo je pa to tako:

Na Pustem gradu zagledal je mlad plemič luč sveta, kar je bilo seve povod za veliko slavnost, katere glavna točka je bila seve neizmerno popivanje.

Cel štartin najboljšega ljutomerčana dal si je pripeljati plemič iz slovenskih gorie.

Boter novorojenen bil je grof vovbranski, kar je bila za reberškega plemiča gotovo velika čast.

Vabljeni pa so bili tudi plemiči iz Ženeka, Hudega grada, Wildenstein in Kamna, ki so prišli vsi, kajti greh bi bilo, zamuditi tako lepo priliko pojedine in popivanja.

Pri bogato obloženi mizi in sladkemu ljutomerčanu postali so kmalu vsi prav živahni, zopet je bilo na prvem mestu geslo Janeza Ludovika Lindeškega: Vinca kupica je moja ljubica.

Posebno grof vovbranski bil je dobre volje. Že so si rekli marsikatero in spili tudi skoro pol štartina vina, ko zagleda grof na polici veliko škornjo. Takoj skoči tja, jo vzame v roke, postavi na mizo in reče: Kdor izpije to škornjo napolnjeno z ljutomerčanom, ne da bi odnehal, dobi v posest

celo Staro goro.

Nastal je molk, pogledali so se plemiči misleč, Stara gora je lepo posestvo, a dobiti ga tudi ni lahko, a poskusiti se da, tudi reberški plemič, ki je spil danes že marsikatero merico, preračunil je, da bi shajal dosti lažje in bi ne bilo treba zastavljati vedno različna posestva.

Sklenjeno je bilo, da se podvržejo plemiči tej stavi.

Strežaj vzame hitro škornjo, da jo umije, Reberčan pa hiti za njim, da napolni posodo z najboljšim vinom. Kmalu se vrneta. Reberčan postavi polno škornjo pred kaplana, ki je krstil novorojenčka; le-ta je malo pokusil od vina, ker zmernost veleval mu je stan in postavil škornjo pred plemiča iz Ženeka. Ta je nastavil in pil, a izpiti ni mogel. Zopet so napolnili škornjo in zopet je skusil drugi, a nihče ni dosegel to, kar je hotel. Že se je smejal grof vvobranski meneč, da ne dobi nihče stave, ker na tihem bilo mu je že žal za lepo planino, ko

pride kot zaduji na orsto reberški plemič sam. Napolnili so škorujo, da je skoraj teklo črez. Reberčan ozdihnil je globoko, nastavil škorujo in pil in pil, čuti je bilo, kakor bi tekla voda v prazen sod neprenehoma, še nekaj krepkih požirkov in med občnim strmenjem obrnil je plemič prazno škorujo, da niti kapla ni pritekla in jo postavil zopet na mizo. Grof je strmel, saj zgubil je Staro goro z vsemi lepimi pristavami, živino in temnimi gozdovi. Začuden praša Reberčana, ki si je vihal zmagonosno brke, kako je bilo to mogoče, a ta se je nasmehljal rekoč: Saj je šlo lahko, ko sem pa za poskušnjo spil že zunaj takšno škorujo.

Velikansk krohot nastal je po celi dvorani, grof vovbranski pa je sklenil, da ne napravi z Reberčanom nobene take stave več.

Kakor sem že omenil, imeli so reberški plemiči kot sosede prebivalce na gradu Wildenstein pod Obirjem, ki ga ljudstvo imenuje

Vodopad Obeg

navadno Obeg. Očividno bili so med prebivalci obeh gradov dobri odnošaji, kajti še dandanes vidi se, da je bila od grada na Reberci pa do Obega cesta. Spomladi, kedar je zginil pod Staro goro že povsod sneg, vidi se približno od kmeta Bukovnika naprej pa noter do razvalin grada Obeg ravna črta; kjer leži sneg, tam je videti tudi ostanek ceste, tudi od Pustega grada naprej v sredi Šimanove gore vidi se pod neko ska-

Eberndorf, Kärnten. Dobrlaves

Nachdruck verboten.

lo še nekaj časa sled nekdanje ceste.

Grad Obeg stal je na strmem hribu pod Obirjem poleg gorskega potoka, ki izvira pod sivim Obirjem in napravi ravno pod gradom 52 m globok vodopad.

Grad stal je čisto na samem v gozdu in je bil zelo star, kajti omeni se v listinah že leta 1147.

Koroški kronist Jakob Unrest, ki je bil župnik na Dholici leta 1465 in umrl okoli leta 1500, pripoveduje, da se je razsul leta 1348, ko se je odtrgal kos gore Dobrač, tudi grad Obeg, ki so ga tedaj imeli Auffensteinci.

Od tega grada sedaj ni videti ničesar več, vidi se le mali kup, ki je preraščen z vresjem in grmovjem. Govori se, da je pokopanih pod razvalinami več sodov vina in trije sodi denarja.

Vsekako morali so občevati prebivalci obeh gradov družabno med seboj.

Govori se namreč, da je bila pri Bukovniku cerkev s pokopališčem, kjer so pokopavali prebivalce obeh gradov.

Ta govorica ni brez vsake podlage.

Za gospodarskim poslopjem posestnika Bukovnik, ki je približno pol ure od Reberce ob nekdanji cesti proti Obegu, videti je okrogel hribček, ki je na vrhu raven. Na tej mali planoti videti je sedaj s travo obraščeno okroglo zidovje, ki je na vrhu ravno.

Ob vznožju tega hribčeka našli so, ko so delali temelj za Bukovnikovo hišo, mnogo kostij. Ljudje so rekli, da morajo biti kosti od ajdov, ker so bile posebno velike.

Pred kakimi sto leti našli so na tem mestu mašni kelih, ki so ga razbrskale kure. Tudi se je našel kropilnik, ki je baje vzidan v reberški cerkvi pri zakristiji pred vhodom v cerkev. Dejansko je tisti kropilnik različen od vseh drugih. Prvotni pri zadnjih dveriih je okrogel iz črnega, mramorju podobnega kamna. Drugi v cerkvi pri zakristiji, kjer je bil nekdaj vhod v cerkev, je sicer iz sličnega kamna kakor pri Bukovniku najdeni, a je dosti

večji in ima tudi okraske, med tem, ko je najdeni dosti manjši in čisto gladek.

Bukovnikov franc našel je na tem mestu neko odprtino, skušal je ugotoviti globočino in spustil železen drog dol, po padcu soditi, bila je precejšna globočina.

Komendator Andrej Raspotnik hotel je dati kopati, a tedanji posestnik ni privolil v to in tako je ostalo do sedaj marsikaj zanimivega prikrito.

Upati pa je, da se najde starinoslovec, ki posveti tudi temu mestu vso pozornost. Vsekako je zanimivo, ker je bila ta cerkev ali kapelica gotovo ena najstarejših.

Bukovnikovi ljudje vedo povedati, da slišijo ob svetih časih na mestu, kjer je bila cerkev, milo jokanje; ljudje pravijo, da so to duše, ki še niso našle miru.

Kakor sem že omenil, biti je moralo tukaj pokopališče.

Značilno je namreč, da ni v reberški cerkvi nobenega nagrobnega napisa, da bi bil pokopan v cerkvi kakor je bilo tedaj navadno, ali zunaj kak reberški vitez, kar je razlagati tako in kar tudi opišem na drugem mestu, da tedaj še ni bilo cerkve na Reberci in je bilo za viteze obeh gradov tukaj pokopališče, kajti tudi cerkve v Galicijí, kamor bi imeli najbližje iz grada Obeg, tedaj še ni bilo, ker se imenuje župnija Galicija še le leta 1408 prvokrat.

Ravno tako tudi v Apačah ni bilo cerkve, ampak samo mala kapelica, kjer so maševali menihi, ki so prišli iz Mohlič in stanovali po letu v sedanji p. d. Žusmovi hiši. Cerkev v Apačah se je pozidala še le leta 1538 brzkone po opatu Janezu Hechtl, ki je bil odstavljen vsled slabega oskrbovanja Sv. Pavelskega samostana leta 1492 in je živel v Apačah, vsled česar je tudi dobil ta kraj to ime, kar je izvajati iz nemške besede Abtei.

Da je bila tam, kjer je bila za kmetom Bukovnikom manjša naselbina, kaže že ime Podkraj za vse hiše, ki so pod tem krajem že spodaj v ravnini.

Blizu razvalin nekdanje cerkve videti je še dandanes na Kuhelnovem travniku ostanek ribnika, v katerega je bila napeljana voda iz Bukovnikovega gozda.

Bila je nekdaj navada, da je imela vsaka grajščina ali samostan svoje ribnike, ki so prinašali dosti dobička.

Tak ribnik bil je tudi v Vivarju pod Šimanovo goro približno četrt ure od Reberce proti zapadu v Podkraju, kjer izvira iz skale bister studence, ki ne usahne tudi v najhujši vročini. Sedaj seve ni ribnika več, pač pa je tam pravo kraljestvo za žabe, ki motijo edini tu vladajoči nebeški mir v temnem smrekovem logu, v katerega stopiš skoz ozko sotesko.

Čitali smo, kateri viteži so bili v Pustem gradu in kako je bilo njih življenje, ogledali smo si tudi malo po

sosedih, sedaj pa se ornimo nazaj in poslušajmo konečno usodo reberških plemičev.

Mirno jim je teklo življenje, doživeli so dosti veselega, a tudi njih srečnih dnij in slave moral je biti enkrat konec.

Prišlo pa je to tako:

V Doberlivasi bili so v sedanjem samostanu menihi avguštinci in sicer že od leta 1154, ki so imeli tudi obširna posestva, tako tudi okoli Reberce in po belski dolini.

Tedanji lastniki grada Reberca Ivan in njegova sinova Ivan in Krištof prodali so samostanu v Doberlivasi nekaj posestev in dohodke iz desetine. Med drugimi prodali so nekdanje Hiršelnovo posestvo - v listini imenuje se Hirsun-Rieplnovo v Kremžah, nekaj od desetine, ki jo je moral dati kopane nad Miklavcem in dve posestvi v Štebnu. Imenovane hiše stojijo še dan danes in so svedok za starost teh naselbin.

Desetina bil je namreč davek, ki

so ga morali dati osi posestniki, bodisi svobodni ali nesvobodni in sicer deseti del vseh pridelkov, od česar pride tudi ime.

Toda ti vitezi so se kesali in niso hoteli spolniti pogodbe. Napadli so s krdelom svojih podložnih samostan Doberlavas, poškodovali cerkev, odrle v notranje prostore in se polastili celo dotičnih kupnih pogodb, katere so prerezali, meneč, da so postale osled tega neveljavne.

Prošt Krištof pritožil se je osled tega pri cesarju frideriku v mestu Bruck.

Cesar potrdil je glasom listine z dne 7. grudna 1441 veljavnost sklenjenih pogodb in naročil, da morajo prepustiti reberški plemiči pro dana posestva in pravice avguštincem.

Plemič Ivan Rechberger in sinova zavezali so se napram proštu Krištofu in samostanu, da ne storijo temu in njegovim podložnim nobene škode in so priznali, da sami

in tudi njih dediči imajo nobene pravice do teh posestev. Tozadevno listino z dne 26. avgusta 1441 potrdil je tudi Ivan Reberški s svojim pečatom.

Toda reberški viteži niso bili mož beseda. Začeli so napadati zopet samostan, požigati hrame ter pustošiti polja. Povzročili so dosti škode na posestvih doberlavaškega samostana v belski dolini.

To kršenje od cesarja potrjenih pravic pa je imelo za imenovane viteze slabe posledice.

Namestnik Koroškega deželnega glavarja, ki je imel v takih zadevah najvišjo sodno oblast, izrekel je s sodbo z dne 1. aprila 1456, da so kršili viteži obstoječe postave. Bili so obsojeni, da so morali prodati posestva, plačati napravljeno škodo in se izseliti.

Ta zgodovinsko kot resnično dognani dogodek ostal je ljudstvu še do današnjih v spominu. Požiganje hramov in napadi na podložnike samostana Doberlavas dalo je ljudstvu povod, da

so imenovali viteze na gradu Reberca klativiteze. Govorica je celo, da so dobili avguštinci pravico sežgati reberški grad.

Ali se je to zgodilo, zgodovina ne pove, brzkone je ostalo poslopje nedotakujeno, ker je povzeti, da je stanoval še naslednik Laslav Prager v tem gradu.

Vitezi Ivan in njegovi sinovi morali so zapustiti po obsodbi vsekako kmalu grad, kajti Valvazor pripoveduje, da se je podal Ivan mlajši v službo celjskih grofov, kar more biti le Ulrik II. najimenitnejši celjskih grofov.

Leta podal se je skupno z ogrskim kraljem Ladislavom s križarsko vojsko proti Turkom. V Belgradu pa je bil Ulrik II leta 1456 umorjen.

Po Ulrikovi smrti vnel se je hud boj za ogromna posestva, ki jih je imel umorjeni grof, med temi tudi dosti na Koroškem. V teh bojih padel je brzkone vitez Ivan. Valvazor pravi, da je bil ubit „in Crabathen,"

misli stem Hrvatsko, kar se da razlagati le tako, da je imel Ulrik II tudi obširna posestva na Hrvatskem in da so bili tudi tam hudi boji, kjer je v teh bojih zbiral vojsko znani Vitovec, ki je bil v službi udove seljskega grofa Katarine.

Oče Ivan in njegov sin Krištof preselila sta se ob istem času nazajo svojo prvotno domovino na Švabsko, kjer je bil ta rod kakor dognano, do sredi preteklega stoletja.

Za verjetnost, da so se izselili reberški vitezi, govori že dejstvo, da se ne imenuje od leta 1456 v nobeni listini kak Reberčan več, med tem, ko so navedena njih imena posebno v pogodbah s samostanom Doberlavas do tega časa na mnogih mestih.

Kronist Unrest pravi, da je umrl Krištof kot zaduji svojega rodu na Švabskem.

Nanj bi se nanašala balada pesnika Ludvika Uhland:

Rechberger war ein Junker keck
Der Kaufleut und der Wandrer Schreck.

Vsebina te balade je v kratkem sledeča:

Plemič Reberčan bil je vitez-ropar, klativitez-ki je prežal na kupce in popotnike, katere je napadal in jim vzel blago, dostikrat tudi življenje.

Neko noč čakal je v zapuščeni cerkvi na plen. Sedel je na mrtvaškem odru. Ko se je bližalo jutro, odšel je s svojim hlapcem, da bi izvršil rop. Pozabil pa je v cerkvi rokavice, vsled česar je poslal hlapca po nje. A ta se vrne kmalu ves prestrašen ter sporoči, da je sedel duh na mrtvaškem odru in si oblekel plemičeve rokavice. Reberčana prijela je jeza in je šel sam nazaj in se bojeval tako dolgo z duhom, da ga je premagal in mu vzel rokavice.

Premagani duh prosil je plemiča, da bi mu posodil rokavice za eno leto, kar mu je Reberčan dovolil. Nato šel je s svojim hlapcem po potu naprej. Naenkrat pride jima naproti sprevod samih črnih vitezov, ki so bili zakriti v obraz. Na koncu sprevoda peljal je hlapec v črni obleki konja

iste barve. Začuden praša Reberčan tega hlapca, komu sliši ta konj, ki nima jezdeca. A hlapec odgovori: Najzvestejšemu služabniku mojega gospoda – Reberčana ga imenujejo dalč okrog, v enem letu bo mrtev, potem ga pa nosi ta vranec.

Prestrašeni Reberčan izročil je konja hlapcu z naročilom, da naj služi Bogu, on sam pa je šel v samostan, kjer ga je določil opat za oskrbnika konjev.

Na dan, ko je poteklo ravno leto od tega, ko je posodil Reberčan rokavice duhu, kupil je opat divjega vranca, ki bi ga moral ukrotiti Reberčan.

A vranec ostal je divji kakor prej in vdari Reberčana, da se je zgrudil takoj mrtev na tla, konj pa je zginil, da nihče ni vedel kam.

Reberčana so pokopali, a o polnoči prijezdil je črn jezdec na vrancu k tistemu grobu. Reberčan dvignil se je iz groba in vzel tiste svoječasno duhu posojene rokavice, ki so visele na sedlu, se vsedel na vranca in odjezdil v temno noč. Od tistega časa

hodi v spremstvu onih črnih vitezov po svetu in ne more najti miru.

Tako pripoveduje balada, spominja nas nehote nato, da so se vedli zadnji Reberčani kakor klativitezi.

Tako je baje končal zadnji Reberčan.

Rod Reberčanov pa ni izumrl.

Znano je, da so postali vitezi Reberčani grofi in bili leta 1606 povišani v državne grofe. Do zadnjih časov ohranil se je rod Reberčanov-Weissenstein, ki so imeli posestva na Bavarskem in Virtemberškem.

Od plemenitašev Reberčanov bil je grof reberški Ivan Bernhard rojen leta 1806 v avstrijski službi in kot častnik dodeljen slavnemu vojskovodju Radeckiju in bil nazadnje minister za vnanje zadeve in ministerski predsednik.

Kakor je čitati v knjigi o popisu labudske doline, bil je pokopan neki vitez Jurij Rechberger v cerkvi v Volšperku, vendar se ne more najti grob in cerkvena kronika o tem nič ne ve povedati.

Kdo nekdanjih prednikov reberških vitezov si je mogel misliti, da bode služil njih potomec pod slavnim Radeckijem, o katerem prepevajo še dandanes veseli prosti vaščani Reberčani v hladni verandi Grajnarjeve gostilne pri sladki kaplici slovenskih goric v toplih poletnih večerih ono lepo narodno pesem:

Radecki bil je 'n faju gospod
On pelje vojsko skoz in skoz

Radecki ima pa konjča dva
Oba sta lepa šimelna.

In tako se razlega mila slovenska pesem gor do razvalin gradu, v katerem so bili vitezi gospodarji ubogih kmetov, a sedaj vlada tam mir in tihota, slovenski rod pa je ostal kljub vsemu trpljenju in se veseli svoje prostosti.

Po izselitvi reberških vitezov stanoval je v Pustem gradu k večjemu še Laslav Prager, ki je imel v gradu tudi sodnijo. Tu sem so pribežali

bržkone Reberčani, da bi našli zavetje pred Turki. Po smrti Laslava Prager bržkone nihče ni več stanoval tam, ker so imeli vitezi Sv. Jurija že svojo komendo.

Grad začel je kmalu razpadati, saj od juga brije včasih silna burja in tako je odneslo kmalu streho; mraz, mokrota storila sta svoje, padal je kamen za kamnom raz visoki zid.

Valvazor naslikal nam je v knjigi iz leta 1688 grad kot popolno razvalino.

Od posestev reberških vitezov kupil je del Laslav Prager, ljubljenec cesarja Friderika III, o katerem se pri zgodovini komende omeni več; gotovo kupil je grad sam, ker je to razvidno iz njegove ustanovne listine glede komende in ker je bil tisti del zemljišča, na katerem so še sedaj razvaline, last komende, kateri je podaril Prager posestva.

Drugi del teh posestev dobil je Ivan Ungnad na gradu Ženek leta 1454 od cesarja Friderika na posodo

Ta posestva bila so blizu Ženeka. Ivan Ungnad oskrboval je na cesarjev ukaz posestva reberških vitezov iz kupnine za prodana posestva poravnala se je velika škoda, katero so prizadjali reberški vitezi doberlavaškemu samostanu.

Prej da kratko opišem zgodovino Ungnadov poslušajmo kratko zgodovino grada Ženek.

Ta grad stal je pri Št. Lipšu pod Žitrajsko goro na precej visokem griču, od koder se ti nudi po spodnji Podjunski dolini prav prijazen razgled.

Gotovo je bil sezidan že pred letom 1200, ker je prebival v njem že chuno, ki se omeni leta 1176. Po njegovi smrti podedoval je grad koroški vojvoda. V Ženeku bil je sedež vojvodove deželne sodnije v podjunski dolini, ki se je prenesla začasno tudi na Reberco, vsled česar je nam razumno, da se imenuje reberški plemič Herman v listini iz leta 1312 izrecno sam sodnik koroškega

vojvoda (Henrika VI. 1295 - 1335)

Leta 1312 bil je na tem gradu Henrik, leta 1304 Wulfing in njegova žena Diemut, leta 1384 bil je lastnik grada Berhtold pl. Ellerbach, brat Friderika in nekjak Burkarta pl. Rabenstein (pri Št. Pavlu v Labudski dolini). Kmalu nato prešel je Ženek v posestvo plemenitašev Rabenstein. Parcival pl. Rabenstein prodal je Ženek 15. junija 1426 vojvodu Friderihu avstrijskemu, ki je podaril grad leta 1442 Joanu Mugnad.

Leta bil je iz rodu Weissenwolf, ki so se imenovali tudi Mugnad.

Ta rod preselil se je iz francoskega na Koroško, kjer so prišli potomci do velike moči.

Wulfing Mugnad imel je pet sinov, Ivana I., Volbenka, Jurija, Hlo. na in Krištofa, ki so pozdignili slavo rodu Mugnadov. Najznamenitejši od teh bil je Joan.

Že leta 1429 je baje spremljal grofa Ulriha celjskega. Leta 1436 bil je spremljevalec vojvoda Friderika,

poznejšega cesarja, na potovanju v Jeruzalem. Ko je umrl leta 1441 Pankracij Ungnad, dobili so Ivan in njegovi bratje vsa posestva od cesarja friderika, ki jih je imel že Pankracij.

Leta 1452 spremljal je cesarja friderika v Rim in bil tam potrjen za viteza.

Kakor sem že omenil, podaril je cesar friderik dne 9. oktobra 1442 grad Ženek Ivanu s pravico, da ga sme sporočiti svojim dedičem in sicer zato, da je odkupil grad, ki je bil zastavljen plemičem Rabenstein, ki so posodili cesarju denar.

Od tega časa bil je grad v posestvi Ungnadov, dokler ta rod ni izumrl.

Leta 1443 poročil se je Ivan Ungnad z Rihardis, hčerjo Viljema II. grajščaka mesta Steyer in Bärneck; zakon pa je ostal brez otrok.

Leta 1458 bil je Ivan v spremstvu cesarja friderika, ki je hotel nastopiti posest dedščine po celjskih grofih. Zarotniki hoteli so ujeti cesarja, kar

se jim sicer ni posrečilo, pač pa so zajeli več njegovih spremljevalcev, med njimi tudi Ivana Lingnad, ki se je odkupil za 7000 goldinarjev.

Po smrti Ivana leta 1468 dobil je grad njegov brat Krištof, ki se je poročil leta 1459 z Ano pl. Traunberg-Haagi plemenitega štajerskega rodu.

Krištof Lingnad postal je znan kot hraber vojskovodja v bojih zoper Turke, ki so zajeli tedaj s svojimi roparskimi pohodi na Kranjsko in Koroško.

Že leta 1471 hitel je Krištof z naglo nabrano vojsko čez Reberco in Vezenik vrh na Kranjsko, toda Turki so je že pobrali s svojim plenom v Bosno.

Leta 1474 pogodil je Krištof goriškega grofa Lenarta in štajerske stanove na zborovanje v Judenburg, da bi se posvetovali, kako bi se uspešno branili pred turškimi napadi.

Leta 1475 pobiral je Krištof takozvani tedenski vinar, da bi najeli z nabranim denarjem mejnike za boj proti Turkom.

Krištof moral je biti cesarjev ljubljenec, kajti bil je odposlan leta 1452 v Lisabon, kjer je bil navzoč, ko se je vršila najprej poroka cesarja Friderika s portugalsko princezinjo Eleonoro po pooblaščencih. Krištof bil je tudi navzoč, ko je kronal papež Friderika za cesarja. Tedaj bil je tudi potrjen s svojim bratom Ivanom vred za viteza.

Rodoslovje Ungnadov bilo bi do Ivana in Krištofa sledeče:

Praded Ulrik imel je sinova Konrada in Wolfarta. Prvi je imel sina Pankracija, drugi Wulfinga, ta je imel sina Ivana in Krištofa, ki je bil bržkone dedek takoj pozneje omenjenega navdušenega Jugoslovana Ivana.

Se-ta bil je rojen leta 1493 v gradu Ženek in se je kot poznejši štajerski glavar bojeval mnogo s Turki, a se je pozneje poluteranil in šel leta 1559 na Virtemberško, kjer je osnoval v mestu Urach in Tübing tiskarno in podpiral izdavanje slovanskih knjig. Bil je navdušen zato, da bi pridobil vse Jugoslovane za novo vero. Umrl

je v Vinterici na Češkem v starosti 71 let.

Na gradu Ženek ostal je rod Ungnadov do 17 stoletja, kakor je razvidno iz posojilnih listin izleta 1444, 1461, 1468, 1493, 1583, in 1607. Stem pa so imeli tudi posestva na Reberci.

Marjeta Elizabeta, udova deželnega grofa Friderika Hesenskega in umkinja Simona Ungnad, prodala je grad Ženek Janezu Andreju baronu Rosenberg leta 1639 in brzkone tudi isto leto grajščino Reberca, kajti že leta 1650 omeni se pogodba komendatorja Štefana Urbanitius z grofom Andrejem Rosenberg zaradi desetine v Beli in zaradi mej v Suhi in tudi Valvazor omeni, da je bil tedaj lastnik gospoščine Reberca imenovani grof. Na sliki je v levem zgornjem kotu narisan grb Rosenbergov, v polju roža, zgoraj pa krona z dvema roglji.

Plemenitaši Rosenberg prišli so iz Rima, kjer so se imenovali Orsini. En rod preselil se je okoli 11

stoletja na Češko, a je izumrl okoli leta 1600. Drugi rod prišel je za časa kralja Otokarja II na Štajersko, a je prišel popolnoma na beraško palico. Maksimilijan Rosenberg bil je nazaduje tako siromašen, da je zapustil ob smrti samo molek in dve srebrni žlici.

Njegov sin Maks prišel je koncem 16 stoletja na Koroško in se poročil z bogato udovo Marjeto Hogendorf. Janez Andrej Rosenberg postal je leta 1634 baron in leta 1648 grof. Franc Rosenberg bil je ljubljenec cesarja Jožefa II in je postal tudi knez.

Zgodovinsko je dognano, da sta razširila brata Jurij Nikolaj in Bolfenk Andrej posestvo tako, da sta mogla določiti leta 1679 med drugimi tudi Grabštanj, Ženek, Hageneg, Kamen, Podgrad in Rebereo za majoratni in družinski fidejkomis in sicer tako, da nima nobeni ženski potomec do teh posestev tako dolgo nobene pravice, dokler še živi od obeh bratov kak moški potomec. Še le v slučaju, da izumrje do cela moški rod, smejo

nastopiti ženski potomci.

Bolfenk Andrej Rosenberg, katerega rod živi še sedaj, dosegel je leta 1684, da so dobili Rosenberg naslov pl. Orsini in Rosenberg.

Knezi Rosenberg ostali so do zadnjega lastniki gospoščine Reberca.

Taka bila je usoda Pustega grada in njegovih prebivalcev oziroma lastnikov.

Oglejmo si še, kakšna usoda je bila podložnikov med tem časom.

Katero ozemlje je spadalo pod grad Reberca, se ne more reči s popolno gotovostjo, toliko pa je gotovo, da je obsegalo vso ozemlje, ki ga imajo sedanji posestniki Reberce, poleg tega še gozdove v Šefnarci, Stari gori, Wildenstein, celo do vrh Obirja. Kakor je povzeti iz listin, imeli so reberški plemiči posestva tudi v Rožni dolini in onkraj Drave v Zagorju.

Iz odlomka urbarija glavnega grada Reberca iz leta 1267 - 1268 je razvidno, da so spadala k temu gradu tudi posestva v Selah, Rikarjivasi

Goričah, Malčapah, Geselnivasi, v Bukovju, Mohličah, Pliberku in v Rinkolah.

Bilo je nekdaj po planinah pod Obirjem več prebivalcev kakor jih je sedaj. Bili so naseljeni Gradišnik, Šefnar, Repnik, Klančnik na Klanški ravani in Štok, katera hiša stoji še edina dandanes v visočini 1300 m.

Večina kmetskega ljudstva bila je tedaj nesvobodna. Grajščak imel je popolno oblast črez nje, da se podložniki spočetka niti niso smeli preseliti.

Podložnik je moral služiti svojemu gospodarju s svojo delavno močjo, kar se je imenovalo robota ali tlaka in mu je moral prepustiti tudi del svojih letnih pridelkov, kar se imenuje služnost ali davščina.

Razun tega dajati je moral vsak posestnik kakor sem že prejomenil, dotični cerkvi desetino. Tako se nahaja v komendi še dan danes knjiga, v kateri je natančno popisano, koliko desetine je plačal vsak posestnik

vsako leto.

Tako je n. pr. moral dajati posestnik Černezl v Podkraju leta 1677 hleb kruha, merico pšenične moke in sicer najboljše, 2 beliča, 1 biren rži, 1 biren ovsa in velik hleb sira.

Grajski gospodar bil je navadno ob enem tudi sodnik, sodnijske opravke izvrševal je ali sam ali pa po svojem grajščinskem oskrbniku, med ljudstvom zloglasnem „flegar".

Soditi je smel grajščak le v gotovih zadevah svojih podložnikov, odvzeta jim je bila navadno krona sodnija.

Za izvrševanje poslov sodnije moral je dati vsak podložnik ali gotovi znesek ali pa kaj v živilih, kar so bili takozvani dohodki od sodnije, h katerim so prišli še zneski, če se je kdo odkupil za to, ker je izvršil kak zločin, tudi je dobil sodnik premoženje oseh tistih, ki so bili obsojeni na smrt in katerim so se zaplenila posestva.

Zanimivo je zvedeti, kakšne so bile tedaj razmere glede sodnije na Reberci.

V listini z dne 23. sušca 1262, ki jo je napravil Oton bekštanjski v Vetrinju, govori se o provinciji Reberca, kar pomeni sodni okraj z večjim obsegom, ki je imel posebnega sodnika. Reberca bila je že tedaj sedež deželne sodnije.

Pomen deželne sodnije seve ni razumeti kakor sedaj s tako velikim okolišem kakor si ga navadno mislimo n. pr. deželna sodnija Celovec.

Deželne sodnije nekdanjega časa obsegale so celo male okraje, rekel bi sedanje okrajne sodnije, ki so imele navadno svoj sedež v kakem gradu.

Krona sodnija glede Doberlevasi izvrševala se je v prejšnih časih iz Ženeka ali iz Reberce.

Vojvoda Albreht II. dal je deželno sodnijo frideriku reberškemu glasom listine z dne 25 majnika 1353 za 150 mark srebra v zakup.

Ko je bil posestnik grada Laslav

Prager, dobil je od cesarja friderika v Linen dne 12. sušca 1491 deželno sodnijo in je imel pravico soditi celo na smrt. Leta 1671 prosil je Wolf Andrej grof Rosenberg cesarja, da bi imel pravico izvrševati smrtno sodbo z mečem tudi na sodniji na Reberci, kar se je tudi zgodilo.

Deželne sodnije Kamen, Ženek, Reberca in Hudi grad nad Globasnico združile so se po letu 1643 s sodnijo na Ženeku, kjer je bila od 18 stoletja privilegirana deželna sodnija in je osled tega imela pravico do svojega sodnika, ki je sodil o življenju in smrti, kar je bilo do leta 1849.

V Železni Kapli sami bila je neprivilegirana deželna sodnija, ki je bila podrejena mestnemu in deželnemu pravdstvu in so se sodili tam le prebivalci trga. Neprivilegirana sodnija bila je tista, ki je imela izvršiti le prediskavo (današnja okrajna sodnija) in je morala nato zaprositi pri deželnem glavarstvu za

deželno-knježjega sodnika, ki je sestavil načrt sodbe, ki se je predložil glavarstvu v odobritev.

Kakor se vidi, oleklo se je to postopanje od Poncija do Pilata in minula so leta, da je bila sodba pravomočna.

Deželna sodnija na Reberci imela je sledeče meje:

Od Suhe in sicer od Kunetovega jarka ob potoku Bela do izliva v Dravo, od tam po sredi Drave navzgor do izliva potoka Freibach, potem ob tem potoku navzgor do izvira pod Košuto, od tam na Korte in od tod črez gore zopet do Suhe.

Laslav Prager imel je tudi pravico ribiti in loviti v tem okraju ter povzdigniti vas Reberca v trg, v katerem bi smel biti na dan povišanja Križa t. j. 14 septembra letni in vsako soboto tedenski semenj.

Da bi bila Reberca trg, o tem ne povejo poznejše listine nič, pač pa imenuje Prager v ustanovni listini Rebereo trg. Tudi nekatere druge lis-

tine iz prejšnega časa navajajo Rebereo kot trg.

Da je bila na Reberei tudi krona sodnija, dokazuje dejstvo, da se imenuje še dandanes pod Pustim gradom na južni strani kraj „gavge". Na dotičnem mestu nad nekdanjo državno cesto oddaljenem kakih deset minut od grada je mala ravnina. Pust in otožen je ta kraj, kače in kušarji se grejejo po dnevi po skalah, po noči pa skovikajo sove in lajajo lesice.

Tam bile so napravljene vislice, kjer so obešali najhujše zločince.

Tako se strinja ta kraj že po svoji naravni legi z mestom, kjer je končala zločinca grešna pot.

Zgodovinar Dr Jaksch navaja v knjigi: Erläuterungen zum historischen Atlas, da se je izvrševala smrtna sodba pri Jerišah, kateri kraj je oddaljen od Reberce proti severo-zapadu približno pol ure.

Značilno je, da se nahaja pri Jerišah na mestu, kjer se zavije za

vasjo cesta v gozd, zgoraj na bregu kraj, kjer so pokopavali v prejšnih časih le samomorilce. Dotični kraj je zapuščen in kakor pravijo ljudje, ni v nobenega posesti.

Iz vsega tega in da imenujejo ta kraj še dan danes gavge, se sme res sklepati, da je bilo pri Ferišah mesto, kjer se je izvrševala smrtna obsodba.

Ljudje se tudi ogibajo tega kraja, stari možje vedeli so povedati dosti o tem, da je tam strašilo.

Mogoče bo kdo rekel, ali so morali izvrševati tedaj toliko smrtnih obsodb, da so morali imeti kar dvojne vislice.

Prvotne vislice bile so pri Ferišah, kjer se je izvrševala smrtna obsodba v tedanjih časih dalje od mesta, kjer se je izrekla obsodba. Pozneje, brž konc, ko je dobil Laslav Prager pravico soditi na življenje in smrt, opustili so prvotne vislice pri Ferišah in jih napravili pod Pustim gradom.

Ostanki takih vislic bili so vi-

deti še do zadnjega časa na levi strani državne ceste v bregu, prej da se pride v Tabre pri Železni Kapli.

Bila sta dva močna, iz kamna sezidana okrogla stebra, kjer je izvršil smrtno obsodbo rabelj očitno nad vsemi, katere je obsodil kapelški sodnik. Te stebre so podrli, ko so začeli zidati leta 1901 ozkotirno železnico.

Vhod v Tabre, na levi nekdanje vislice

Kot podložniki grajščine Ženek hodili so Reberčani tja delat tlako in plačevat davke, tudi na nabor hodili so tja.

Glede tega grada pripovedujejo še dandanes ljudje, da so morali voziti kmetje s svojo živino kamenje, ko so zidali grad. Dostikrat jim je pri tem poginila živina in

prinesli so samo kože domu.

Taki so bili tisti časi, a prišlo je drugače. Leta 1848 nehala se je robot, tudi drugih dajatev bilo je konec. Patrimonijalna sodnija v Ženeku nehala se je leta 1849 in se prenesla v Železno Kaplo, kjer ni bil več trdosrčni grajski skrbnik, ampak zato poklicani pravični sodnik.

Važno vlogo igral je tedaj vaški župan.

Le-ta bil je v sedanji Toničevi hiši, kar je tudi verjetno, kajti to poslopje je naslikano na podobi v Valvazorjevi knjigi leta 1688. V desetinski knjigi komende na Reberci iz leta 1673 imenuje se Tonic pri neki razpravi zaradi mej kot župan.

Župan bil je posredovalec med plemsko gospodo in podložnim ljudstvom. Pobiral je davke, narekoval roboto, skrbel za red v vasi, poslušal tožbe in prepire med vaščani in jih razsojeval deloma sam. Pri sodbi pomagalo mu je dvanajst kmetov. Sodni zbori vršili so se navadno

pod lipo.

Z ozirom nato si moremo tudi razlagati, da so stale ravno pred Toničevo hišo mogočne tri lipe, od katerih se je podrla ena vsled silne starosti in močnega vetra.

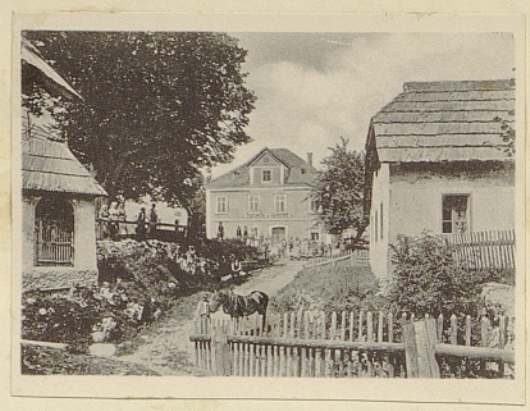

Križ, vaška lipa, Grajnar

Podložniki morali so opravljati grajskemu gospodarju za tlako različna dela, pri čemur je imel vsak podložnik posebno mu dodeljeno nalogo.

To nam kažejo prav jasno domača imena sedanjih hiš na Reberci tako Kovač, Kolar, Fišer, Jager, Šoštar, Lagoja.

Kovač je moral opravljati vsa kovaška dela za grad, posebno je moral skrbeti, da so bili konji dobro podkovani, da nista zdrknila konj in

viteg po strmih pečinah.

Fišer je moral skrbeti, da je naložil v bistri Beli in ribniku za Kuhalnom in v Kivarju vzato določenih časih svežih postrvi.

Jager pa je moral prehoditi s puško na rami gozdove in gorje mu, če mi primesel zadostno divjačine. Na mesto plačila naštel bi mu grajski birič nekaj krepkih po hrbtu, da si je zapomnil, kedaj je streljal mimo zajca ali srne.

Kar so imeli reberški plemiči in pozneji viteji bo. furja smisel tudi zato, da so imeli snažno perilo in na gradu samem mi bilo vode, potrudili se je morala Baštlnova hiša, da viteji niso bili zamazani. Zato ime Bašl, kar pride sevé od nemške besede - waschen.

Kar so rabili za plaoje, v katerih so čistili soline, dosti oglja, povrjen je bil ta posel Kólarju, kar je sevé nemška beseda Köhler. No, in čmi oglar Kuhal je v lesu pridno oglje, da mu je minul kmalu čas.

In če mu je dal tu in tam grajski birič požirek grenkega, bil je prav dobre volje, mislil je na nedeljski počitek in si pel:

Oglar je zavberu faut.

Baštlnov sosed Anderlie bil je določen kot grajski pastir, ki je moral gnati ob času paše točno vsak dan živino na pašo in jo spraviti polnaštevilno v hlev.

Važen posel imel je Lagoja, katera hiša je na koncu vasi proti Miklavcu.

Grajska gospoda imela je povsod, kjer je peljala mimo njih grada cesta, pravico zahtevati od blaga, ki so ga vozili tam mimo gotovi znesek kot mutnino. Blago moralo se je stehtati in teži primerno plačati gotovi znesek.

To delo moral je izvrševati Lagoja, kar je v zvezi z Lagoja in to z nemškim - wägen.

No, in vsakokratni posestnik hiše Lagoja mislil je na prislovico: Dobra vaga v nebesa pomaga - in

tehtal je tako, da ni škodilo ne grajščaku in ne trgovcu in da tudi peklenšček ni imel prilike zabeležiti debelo pregreho v kujigo grehov ali kakor pravijo bistroumni juristi – kodeks poenalis.

Poleg Lagoja je majhna hišica, ki se imenuje Šoštar. V njej stanoval je grajski birič, ki je obvestil ljudi, če so morali priti v grad, posebno na sodnijo; tudi je izvrševal sodbo, če je bilo treba našteti temu ali onemu vročekronežu izrečeno število udarcev.

Biriču se ni godilo slabo, kajti vsak, kdor je moral v grad, skušal je pridobiti najprej milost biriča, ki se je seve delal važnega kakor bi brez njega sploh ne mogli ničesar storiti. Zato pa je smuknila marsikatera mogoče zaduja mastna klobasa v njegovo vedno prazno malho; tudi debelega kosa svinjine in srebrnega groša se ni branil in tudi ne one blažene vodice, s katero si je moral privezati tolikokrat

žejno dušo.

V obče seve birič ni bil priljubljen, ljudska govorica pravi, da ne more priti v nebesa za vse izvršene sodbe, ker ga preveč preklinjajo obsojeni, zapisan je baje zlodeju, na kar spominja obče znani izrek: ga drži kakor hudič birička.

Upajmo, da reberški birič ni bil tako neusmiljen in da je zmešal tudi zlodeju račun.

Ker ima hiša ime Šoštar, moral je prebivalec tiste hiše pridno delati potrebno obujo, ker grajska gospoda ni hodila rada bosa po ostrem pesku in kamenju.

Omeniti moram še Grajnarjevo hišo. Po celi stavbi soditi, ker je največja vseh hiš na Reberci - je bila tu gostilna. V tej hiši bil je rod Grajnarjev, ki sega približno 40 let nazaj. Potomec te rodovine je še sedanji Henrik Grajnar p. d. Kuhel pod Šimanovo goro. Že v desetinski knjigi iz leta 1673 omeni se Mihael

Grajnar. Leta 1879 kupil je hišo komendator Sovrene Deutschman. Komendator Jurij Müller prodal je leta 1885 to posestvo sedanjemu posestniku Jerneju Kapus.

Kakor sem že omenil, bil je tu živahen trgovski promet; biti so morali tedaj potrebni prostori za prenočevanje tujcev, kajti dostikrat prišli so tudi odlični gostje, ki so morali tu prenočiti.

Reče se tudi, da je bila v tej hiši nekaka sodnija, kar je tudi lahko mogoče, ker po razpadu grada ni bilo tam več sodnije in je prišel v gotovih časih iz Ženeka grajščinski oskrbnik ali sodnik, da je razsodil ose spore od zadnjega časa; v to svrho nastanil se je v tej hiši.

Kakšno tlako je moral opravljati Blažun, se ne ve, če tudi je ta hiša ena najstarejših; gotovo pa je bilo poskrbljeno, da tudi podložnik Blažun ni držal križem rok.

Taka bila je usoda kmeta-Reberčana, trpel in delal je za tujega

gospodarja, njemu samemu ostalo je le toliko, da je ravno shajal. Bili so težki časi, na katere je ostal med ljudstvom le žalosten spomin.

Prej ko se poslovimo od reberškega grada, naj še omenim nekaj o pravljicah v tem gradu. Bujna ljudska domišljija predstavlja si, da morajo biti zakopani pod temi razvalinami ogromni zakladi.

Tako se pripoveduje, da je videla nekega dne Anderličeva Barba, na Reberci na dotičnih razvalinah pisker najlepših razcvetenih najgelčkov. A ni šla takoj po nje, ampak je še nesla prej nabrano hosto domu. Ko se je vrnila, ni bilo več nagelčkov, pač pa je sedel na tem mestu velik črn pes.

Pirova in Požrvova gospodinja šle sta neko nedeljo od maše pod razvalinami Pustega grada domu. Naenkrat zagledate kup žarečega oglja. Okoli tega pa je hodil možicelj z rudečo čepico, ravno takšnimi hlačami in zelenim telovnikom,

v rokah pa je imel majhno lopato, s katero je pospravljal z nepopisno marljivostjo oglje na kup.

Pirova mati vrgla je hitro svoj blagoslovljeni rožni venec tja. Iz žarečega oglja nastal je kup denarja, vsled česar je še sedaj pri Pirovih na Ferišah bogastvo doma. Njena sosedinja Požrv je tudi vrgla svoj molek na kup, a ker ni bil blagoslovljen, zginilo je žareče oglje in tudi denarja ni bilo.

Kako so kopali trije vaški fantje neko kvaterno soboto o polnoči na razvalinah zaklad in kako jih je nagnalo, popisano je v šaljivem podlistku v Miru iz leta 1898.

Pod Šimanovo goro videli so tudi večkrat zvečer, ko je zvonilo večernico, belo deklico, ki je držala srebrn krožnik in prosila za milodare. Posestnik p. d. Kuhl, ki je videl večkrat to podobo, pozidal je na dotičnem mestu, kjer je razpotje na štiri strani, kapelico, ki jo je blagoslovil leta 1892 komendator Matej Šervicelj. Kapelica pozidana

je nad Kamnom, v katerem so videti tri stopinje. Ljudje pravijo, da je stopila na ta Kamen Marija s svojim sinom, ko sta bila na begu v Egipt.

V Žitrajski gori vidi se plaz, ki ima natančno podobo predpasnika.

Miklavc, na levi Žitrajska gora

Reče se, da je zgubila Marija pri isti priliki predpasnik, vsled česar je nastala ta podoba.

Če prideš kedaj, dragi popotnik iz doline od zapadne strani proti Rebrci skoji kamen smrekovo gozd, usta-

vi se v hladni senci pri tem obče znanem Kubelnovem Križu, čutil boš nehote, da se vabi neka tajna sila pred podobo Križanega; in če slišiš, kako šumi vejevje temnih smrek nad teboj in gledaš lično kapelico sredi gozda, joli se ti, kakorbi stal na svetišču, kjer najdeš oni mir, ki ga išče zastonj po svetu.

Kamen izključil se je iz napol razpadle stene Rustega gradu in se potočil po strmem bregu v dolino. Nehote nas je ozdravil iz naših premišljevanja. V naravi okoli je vse kakor prej, spodaj v tihi dolinici prepeva Bela svojo pesem, veselo poskakuje in hiti dalje, da jo sprejme tam prej mogočna Drava v hladen objem, solnce se je skrilo za šmarnogorsko goro, ki nas je pokrila s hladno senco; od daleč nas pozdravlja siva Djstrica, katera pošilja zahajajoče solnce zadnje zlate žarke v slovo.

Le na mestu, kjer sedimo, ni več slišati človeškega orožja

in krepkih stopinj z železom obdanih vitezov ter smeh grajskih gospodičen.

Minuli so časi, ko se je bližal od vasi s strahom slovenski kmetič s klobukom v roki temnemu poslopju, saj vedel je, da bo slišal le osorne besede, in lahko bo vesel, če bo odšel, ne da bi zažvižgal po njegovem že itak skrivljenem hrbtu neusmiljeni bič grajskega oskrbnika.

Minulo je, kruti gospodarji so odšli, razpadel je grad in kjer je vladalo nekdaj razkošno veselje in popivanje, je vse mrtvo.

Temnosivi stebri so zadnji spomini na te čase, tudi ti se bodo kmalu zrušili v kup. Ljudstvo ni moglo boljše označiti ta kraj kakor Pusti grad.

Nehote se spomnim pesnika Baumbach in njegove pesmi:

Es war einmal - bilo je nekdaj.

Tako zapustimo visoke strmine in stopimo zopet dol po bregu in se vsedimo pod košato komen-

dovolko lipo in poslušajmo, kaj nam pove kronika o cerkvi sv. Jerneja in starodavni Komendi.

Cerkev

Potok Bela s papirnico, Komenda

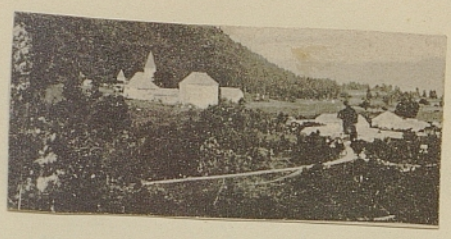

Cerkev in komenda

Ravno pod Pustim gradom je cerkev Sv. Jerneja in kapelica. Leta stoji nekaj metrov višje nad cerkvijo in je obdana na zgornji strani od zida. Stavba je celo majhna, okrogla, v kateri je stal oltar v mali polkrogli odolbini. Prostora ima komaj za nekaj oseb. V kapelici sta za nekdanjim oltarjem dve majhni podolgasti okni, od katerih ima eno barvano steklo, na katerem je podoba, očividno viteza Sv. Jurija, a brez običajnega zmaja.

Na glavi ima krono rudeče barve, v levi roki drži sulico, na katere konec je pripet prapor, ki se razprostira zadaj za krono. V pra-

poru bele barve je rudeči križ – grb vitezov Sv. Jurija. Vitez drži desno roko navzdol. Ogrnjen je z vijolčasto-barvenim plaščem, obraz je rujav, las je zlatorumeni, ravno takšen je pas, ostali del telesa je rumenkast.

Kako pride ta najmanj 400 let stara in zgodovinsko zelo dragocena podoba tu sem, razložim pozneje.

Pod kapelico je kostnjak kakor se to najde po vseh starejših kopališčih.

Cerkev sama kakor je sedaj, je 22 m dolga in 10 m široka in ima 4 oltarje ter kapelico. Slog ni ne romanski in tudi ne gotski. Glavna vrata na južni strani spominjajo nekaj na prvi slog.

Nekaj nenavadnega je, da stoji stolp sredi cerkve. Vzrok zato se kmalu pojasni.

Če si ogledaš cerkev, zapazišta-koj, da je bil spredaj del cerkve, kjer je sedaj, glavni oltar Sv. Jerneja, pozneje prizidan, kajti ta del je dosti

višji kakor zadnji in spominja nekoliko na gotski slog, ker ima oporne stebre.

Tudi vzhodni del prostne cerkve videti je pozneje prizidan, tako da je bila prostna cerkev le 10 korakov široka in 22 dolga.

V tem prizidanem delu z oltarjem posvečenim Devici Mariji se nahaja grobnica, kjer so pokopavali komendatorje. Na plošči je napis v dveh vrstah, od katerega so videti le posamezne črke. Kakor je soditi, je napis nemiki, kar je povzeti iz konečnih edino razločnih besed - aus erden - in - du einst werden -. Smisel bi bila ta, da upa truplo tam pokopanega, da se dvigne nekdaj iz zemlje. Pod tem napisom je vklesana komaj še čitljiva letnica 1709. Cerkvena tla so iz nekake vrste cementa, med tem ko so v ostalem delu cerkve položene bele in črne mramorju enake štirivoglate plošče.

Na večkrat omenjeni Valvazorjevi sliki iz leta 1688 videti je od cerkve samo zadnji del, tako da stoji stolp spredaj. Očividno je bil prizidan ta del pozneje.

Gotovo je moral biti prizidan vzhodni del cerkve med leti 1688-1709.

Tam, kjer je sedaj kapelica poleg zvonika, bila je prej gotova zakristija. Poznejše bila je pred vhodom v cerkev. Ker pa so morali hoditi ljudje skozi zakristijo v cerkev, prizidala se je leta 1874 zakristija kakor je sedaj. Isto leto napravil se je tudi sedanji prizidan vhod na kor, ki je bil prej v cerkvi. Obenem se je razširil mirodolom proti vzhodu, ki je bil prej zelo majhen. Na mestu nekega pokopališča našli so se ostanki nekdanjih komunodoških kletij.

Cerkev nima sama ob sebi nobenih posebnostij. Omeniti je le, da so napravljeni kropilniki iz kamna podobnega mramorju, ki se je dobival v kamnolomu pri Št. Lipšu. Iz istega kamenja je tlak pred glavnim oltarjem.

Kaj pa pomeni prej popisana mala kapelica nad cerkvijo?[2]

Ljudje vedo povedati, da se je obhajala v tej kapelici za prvih časov

služba božja. Taka majhna kapelica bila je baje tudi v gradu, kar ni neverjetno, ker so imeli grajščaki po večinoma v svojih gradovih tako kapelico in dostikrat svojega dvornega kaplana.

Govori se, da je bil nekdaj glavni patron cerkve Sv. Pankracij, katerega oltar se nahaja v prostnem delu cerkve. Na tisti dan prihajali so na Reberco procesije iz Žitarevasi, Galicije, Kaple in Jezerskega.

Vsekako pa je moral biti že v najprvih časih glavni patron Sv. Jernej, kajti že Laslav Prager omenja v svoji ustanovni listini koncem petnajstega stoletja cerkev Sv. Jerneja. Tudi v listini z dne 12. sušca 1512 navaja se isto ime za cerkev.

Kje je bil prej oltar Sv. Jerneja, se ne ve, kajti po Valvazorjevi sliki še tisti del cerkve, kjer je sedaj glavni oltar, ni videti prizidan.

Kedaj je bila prizidana cerkev, ni dognano; iz tega, da je bil prej glavni patron Sv. Pankracij in da je živel koncem 14 stoletja na reberškem gradu

plemiči po imenu Paukraciji, bi se moglo sklepati, da je dal on zidati cerkev.

V prvih časih je bilo le malo cerkev in s tem seveda tudi malo duhovnikov. Najstarejša naselbina v podjunski dolini bila je Doberlavas, kjer je bila cerkev že leta 1050. Po smrti grofa Kacelina leta 1154, ki je dal sezidati sedanjo cerkev iz gradiva razvalin starega grada, dobili so cerkev in grajščino v last menihi-avguštinci.

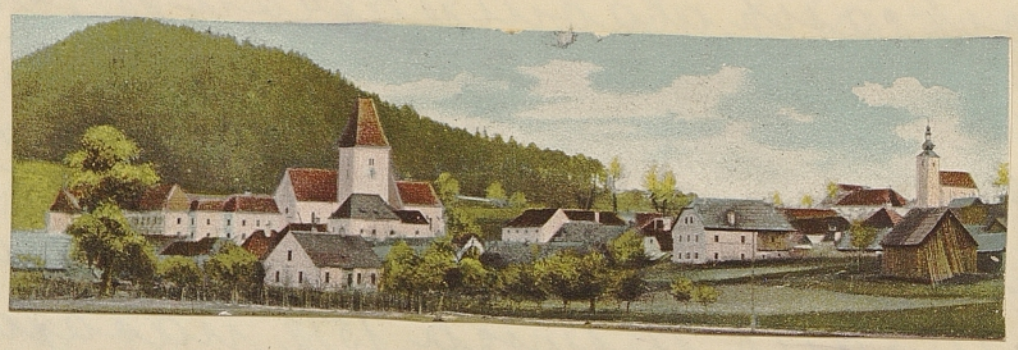

Samostan in cerkev prošt. fare Doberlavas

Duhovno pastirstvo prevzeli so v doberlivaški okolici avguštinci. Tako je prišel v posebno svetih časih menih avguštinec iz Doberlevasi in opravil božjo službo.

Da je bilo to tako, povzeti je

tudi iztega, da so hodili iz vetrinjskega samostana menihi k oddaljenim cerkvam tako tudi v Sele nad Borovljami. Kronika nam pripoveduje, da so jezdili vetrinjski menihi v belih plaščih po strmih planinskih in skalnatih potih v daljno planinsko selo.

Sele

Cerkev sv. Jerneja bila je prvotno podružnica župne cerkve sv. Helene v Žitari vasi, kjer je bila želeka 1154 kapelica, kar je razvidno iz listine z dne 24. avgusta 1513.

Prvokrat omeni se cerkev Sv. Jerneja leta 1408. Avstrijski vojvoda Ernst Železni odredil je v listini z dne 4. avgusta 1408, da pripade zapuščina po župnikih mnrlih pri cerkvah na Reberci, v Globasnici, Škocijanu, Galiciji, Žvabeku, Suhi in Libeličah, ki spadajo pod pokroviteljstvo vojvodske gospode Pliberk, samostanu v Doberlivasi, pri čemur so izvzeta le volila za ustanove, prijatelje in služabnike. Zato pa mora dati prošt vojvodu ali pa njegovim dedičem v znamenje priznanja pokroviteljstva zimski kožuh in dva para suknenih čevljev ali pa plačati funt dunajskih beličev. Ta določba mogla se je nanašati le na one župnike, ki so bili ob enem redovniki avguštinskega samostana v Doberlivasi in vsled tega tudi niso smeli razpolagati s svojim premoženjem.

Da so bili redovniki tega samostana ob enem župniki na teh župnijah, je razvidno iz tega, da je dobil

prošt Janez III. od patrijarha Bertranda pravico, zasesti vse župnije s svojimi redovniki, ker posvetni duhovniki niso zadostovali osem dolžnostim.

Od cerkve proti ozhodu stoji na strmem bregu mogočno enonadstropno poslopje, ki bi delalo čast vsaki grajščini.

To je komenda.

Poslopje ima pravokotno podobo in je sezidano na sami skali s tako močnimi zidovi, da se mora streti ob teh stenah vsaka vremenska sila. Delama je zidovje široko črez en meter, posebno v kleti.

Na spreduji strani komende proti cerkvi videti je na steni slika Sv. Jurija v podobi mladeniča opasanega z mečem, ki drži v desni roki sulico, ob katero je pripet prapor, ki ima na belem polju rudeč križ. Od brade do kolen razprostira se ravno takšen križ na istem polju. Z levo roko kaže na zmaja, ki leži mladeniču pri nogah in močno krvavi iz vrata. Zmajev rep ovija se spodujega dela sulice. Pod podobo je latinski napis: Sic Libie

filiam regis et Silenam nomine a draeone liberavi - tako sem rešil hčer kralja libijskega po imenu Silena rešil zmaja. Ob koncu je letnica 1581, pod to je črka M.

To podobo dala je ponoviti leta 1912 centralna komisija za ohranitev zgodovinskih spomenikov.

Poleg te podobe je na isti steni nekaj dalje proti vzhodu videti gladka stena, na kateri je bila očividno tudi podoba. Vsled daljnega časa in ker je izpostavljen ta kraj nalivom od juga, je slika čisto zginila.

Iste plošče v podobi velike slike z zgoraj za okroglenim robom so videti tudi na ostalih treh stenah na sredi. Na plošči severne stene spozna se po natančnem ogledovanju le še rudeči križ na belem polju - grb vitezov Sv. Jurija - nad tem križem so videti plapolajoči trakovi. Natančno pa zgornji del ni razločljiv.

Žal, da leta 1912 ni prišlo do ob-

novitve tudi teh slik, ki so gotovo zgodovinskega pomena.

Sedaj enonadstropna komenda bila je nekdaj dvonadstropna, kajti vidijo se nad okni prvega nadstropja zadelana okna in so spoznati. še sedaj okenski oboji iz kamna in železni klini za okniče.

Komenda je namreč pogorela, kedaj, se ni moglo dognati. Pri zopetni gradbi opustili so drugo nadstropje in napravili samo eno z dosti manjšimi okni kakor so bili prvotni. Vsekako je morala pogoreti komenda po letu 1688, kajti na znani Valvazorjevi sliki videti je še z dvema nadstropji.

Tam, kjer je bilo drugo nadstropje, so sedaj samo dve sobi, v ostalem pa so shrambe za zrnje. Čisto pod streho so odprtine kakor so videti na obrambnih zidovih gradov in so tedaj imele očividno namen, da so mogli streljati od tam, če bi napadel sovražnik komendo.

Zraven tega poslopja proti jugu je drugo manjše enonadstropno,

ki ima približno isto starost kakor komenda. Kadar so okna dosti manjša in so prostori tudi nizki. Kdeleti je, da je bilo tudi gospodarsko poslopje pod isto streho.

Kolaj se je pozidalo to poslopje, ni dognati.

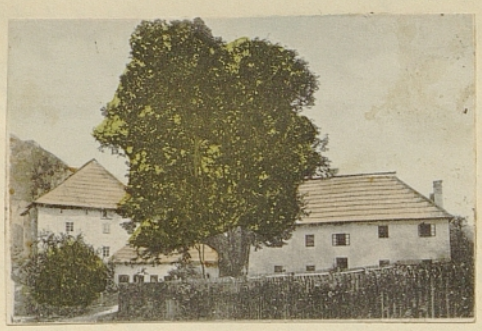

Komenda, lipa, prikladnica

Ljudstvo pravi, da je bilo to župnišče - poslopje imenujejo prikladnica - kaj naj pomeni ta beseda, ni prav raztolmačiti.

Verjetno je, da je bilo to mogoče prvotno župnišče, ker se je pozidala Komenda pozneje, ko je bila že davno župnija na Reberci.

To mnenje podpira tudi dejstvo, da se vidi na sliki, ki se vidi v doberlivaški prošteniji, poleg cerkve sv. Jerneja samo to poslopje kot

župnišče, med tem, ko Komende šemi.

Da pa je imelo to poslopje pozneje zveze s Komendo samo, je razvideti iz tega, da je zadelan na severni strani vhod, odkoder je moral biti hodnik do Komende med sedanjim gospodarskim poslopjem in Kuhinjo, ki se dotika Komende in ki je po celi obliki soditi bila prizidana šele pozneje.

Tu je stanoval brž kone vsakokratni župnik, ki je imel oskrbovati župnijo, med tem ko so stanovali ostali duhovniki in vitezi sv. Jurija in pozneje jezuitje v Komendi sami.

Stari ljudje vedo povedati, da so bili v zgornjem nadstropju prikladnice čisto majhni prostori jednako jetniškim celicam, kar bi kazalo mato, da so bili tam zaporni, kar nazadnje mi izključeno, ker so imeli vitezi sv. Jurija tudi pravico sodíti.

Pred Komendo na južni strani je obširno dvorišče obdano z močnim zidom, iz katerega so štirje

izhodi, ki so se dali zapreti z močnimi vratmi. Pri izhodu proti vasi videti so zgoraj še strelne line napravljene za slučaj brambe. Del tega zida proti jugu in zapadu, ker je bil že slab, dal je podreti komendator Valentin Šumah in popraviti s tem zelo slabo pot proti komendovskim hlevom.

V prvi vrsti bil je napravljen ta zid v obrambo proti zverinam, katerih je bilo vse polno.

Da so tulili še v zadnjem času na Reberci volkovi, popisal sem v Miru izleta 1899 v šaljivem podlistku.

Na dvorišču stoji na majhnem hribčeku mogočna starodavna lipa, ki je na sredi popolnoma votla, tako, da so rekli nekateri hudomušni Reberčani, da bi imeli lahko v njej trije čevljarji svojo delavnico. Lipa je jako stara, lahko se trdi, da je bila vsajena tedaj, ko se je se zidala komenda, stara je tedaj nad 400 let.

Lastniki komende bili so vitezi

Sv. Jurija.

Legenda nam pripoveduje, da je bil Sv. Jurij princ iz Kapadocije, ki je tudi prelil svojo kri za krščansko vero. Le-ta ubil je nevarnega zmaja in rešil lepo deklico. Vsled tega se ga slika kot viteza, ki sedi na belcu s sulico v roki, s katero je zabodel zmaja. Po križarskih vojskah preneslo se je češčenje tega svetnika na zapadne dežele.

V 13 stoletju združili so se francoski vitezi v zvezo v sorho nadaljevanja boja proti nevernikom in so se imenovali vitezi Sv. Jurija.

Da niso bili čini nekaterih udov tega reda brez vsake romantike sredujega veka, kaže nam balada pesnika Uhland o vitezu Paskal Vivas, ki je bil tudi član tega reda.

Almanzor, kralj zamorcev, napadel je grofa Ferdinanda, grofa Kastilijskega na Španskem in mu hotel vzeti mesto Kordova. Vsi vitezi Kastilije zbrali so se okoli svojega vojvoda, samo Pas-

kal Vivas, najhrabrejši vitez je manjkal. Grof Ferdinand se je temu zelo čudil, to tem bolj, ker je bil Paskal drugače vedno med prvimi na bojnem polju.

Paskal Vivas pa je jezdil ob tistem času daleč o gozd do kapelice Sv. Jurija. Konja pustil je pred svetiščem in poslonil sulico ter železno viteško opravo ter poklekuil pred oltar.

Zamišljen v molitev ne sliši hrušča v boju, ne rezgetanja svojega konja in rožljanja orožja. A kako je prišlo to?

Njegov patron Sv. Jurij stopil je na zemljo, oblekel vitezovo obleko in jezdil na njegovem konju v najhujši boj. Nihče ni naskakoval tako junaško kakor vitez s Paskolovo obleko, sovražniki padali so pod njegovim mečem kakor trava pod koso, celo Almanzorja je premagal in mu odvzel zastavo. V divjem neredu bežali so sovražniki.

Paskal Vivas končal je molitev,

oblekel zopet svojo obleko in je jezdil proti taboru kastilijskega grofa.

Ni mogel razumeti, da so ga sprejeli grof in vitezi z nepopisnim navdušenjem. Klicali so mu od daleč: Bodi pozdravljen, Paskal Vivas, dika kastilijskih vitezov, ki si vzel Almanzorjevo zastavo, ali ne vidiš, kako krvavo je orožje, kako zmečkano od sovražnih sunkov in udarcev, koliko ran ima tvoj konj, na katerem si napadal tako ljuto sovražnika.

Zastonj se brani Paskal Vivas toliko hvale, ponižno skloni svojo glavo in pokaže proti nebesom, češ, od tam prišla je pomoč.

Ko so zavzeli Turki leta 1453 Carigrad in je pretila velika nevarnost tudi zapadnim deželam, sklenil je cesar Friderik III., da ustanovi tudi na Avstrijskem red vitezov Sv. Jurija, da bi osaj zabranili vpad in ropanje njegovih dežel. Cesar potoval je zaradi tega sam v Rim in je potrdil papež

Pavl II. dne 1. prosinca 1469 red in opostavil v navzočnosti cesarja kot prvega velikega mojstra Janeza Siebenhirter in ga kot takšnega mazilil.

Glasom listine z dne 14 majnika 1469 prevzeli so vitezi Sv. Jurija samostan v Millstatt-u, ki so ga imeli prej benediktinci, ki so ga pa morali zapustiti, ker so slabo upravljali premoženje in tudi niso živeli natančno po redovnih pravilih.

Ta duhovni red, ki je bil sličen z nemškim viteškim redom in redom Johaniterjev, ki so nastali ob času križarskih vojsk, imel je kot člane duhovnike, viteze, brate in levite.

Pri ostopu v red obljubiti je moral osak čistost in pokorščino. Obljuba revščine se ni zahtevala. Vitezi Sv. Jurija nosili so belo obleko z rudečim križem na levih prsih, iste barve bil je plašč z rudečim križem

na levih ramih. Rudeči križ na belem polju postal je tudi grb vitezov Sv. Jurija. Vidiš ga v komendi na več mestih, tako tudi na hišnih dverih, kjer je napravljen križ kakor so dveri velike, zgoraj pa je krona, ki ima 5 rogljev. Isti grb je v prvem nadstropju nad dvernu nekdanje obednice. Tudi stojalo za mašne bukve v cerkvi ima dotični značilni križ, ravno tako tudi pečat.

Vitezi Sv. Jurija imeli so razun samostana v Millstatt še več posestev, katere sta jim podarila cesarja Friderik in Maksimilijan. Tudi drugi plemenitaši volili so v svojih oporokah temu redu posestva.

Kako pa je bilo tedaj s komendo na Reberci?

Kakor sem razložil že na drugem mestu, postal je grad Reberca z osemi posestvi, ker so morali vitezi zapustiti grad, cesarjeva last, oziroma je on dobil pravico, dati to posestvo v feod.

Grad na Reberci kupil je od

cesarja friderika III. Laslav Prager, ki je bil dedni maršal na Koroškem od leta 1490-1506.

Da je on to posestvo kupil, navaja on sam v tozadevni listini večkrat.

Laslav Prager moral je biti vsekako zelo premožen, kajti v listini z dne 5. majnika 1491 se čita, da je dobil od cesarja friderika, ki se je nahajal v večnih denarnih stiskah, grad Zg. Trušnje v zastavo zato, da je posodil cesarju 1100 goldinarjev v zlatu.

Glasom te ustanovne listine, ki je bila napravljena na neko soboto pred dnevom Sv. Urbana (24. majnika) leta 1445, določil je Laslav Prager, da podari redu vitezov Sv. Jurija, da bi pridobil na moči v boju proti Turkom, cerkev Sv. Ferneja na Reberci in mnogo posestev istotam, med njimi navede tudi planino na Jezerskem, kjer je bilo tedaj 50 krav, 6 bikov, 100 praset, 200 koz ter posestva

okoli Kamenskega jezera, pravico ribarstva v Deli in vinograde v H. Jakobu v slov. goricah. Ob enem dal je pozidati tudi Komendo na Reberci, ki se je zidala leta 1495, kar je povzeti iz dotične ustanovne listine.

Če pravi ustno sporočilo, da so zidali Komendo tedaj, ko je stalo še jezero pod Reberco in so zajemali delavci za ugašanje apna vodo iz jezera, tako to sedaj ni resnično; ljudstvo hotelo je s tem le reči, da je videti poslopje tako staro kakorbi ga zidali v pradavnih časih.

Kako darilo pa se morajo opravljati za ustanovnika in predpostorodnike vsak petek črna peta maša in razun tega ob štirih vigilije, kedar pa je obletnica blagoslovljenja kapelice, mora biti slavnostna sv. maša. Razun tega se mora brati v grajski kapelici vsak dan ena maša, vsako sredo mora se opraviti črna maša v cesarski kapelici, ki se nahaja v gradu, v spomin na cesarja Friderika III., kateremu je najbolj priporočati, da

se je napravila ta ustanova.

Vsa posestva, ki jih je podaril Laslav Prager, dajala so okoli 200 goldinarjev dohodkov, kar je bila za tedanje čase znatna svota. Vitezov Sv. Jurija bilo bi naj v komendi na Reberci le toliko, kolikor jih je moglo živeti od teh dohodkov, pri čemur se niso vračunili posli.

Komenda bi morala dajati tudi samostanu Millstatt v znamenje podložnosti vsako leto sto funtov dobrega sira.

Sorodniki Laslava Prager naj imajo tudi prednost, da postanejo vitezi Sv. Jurija in komendatorji na Reberci.

Listina, ki se nahaja v prepisu v arhivu komende na Reberci, ima letnico 1445. Vsekako mora biti to pomota, ker je povzeti iz listine; da se je odločil Prager za to ustanovo v dobi, ko se je čutil že starejšega. Leta 1445 imeli so tudi še reberški plemiči ta grad, vsled česar se je napravila ta listina v zadnjem desetletju

petnajstega stoletja, kar je povzeti že iz tega, da je potrdil cesar friderik leta 1492 to ustanovo in podaril z drugimi posestvi tudi cerkev v Štebnu v podjunski dolini vitezom Sv. Jurija.

Zgodovinarji pišejo, da se je napravila ta listina leta 1495, Iz tega, da govori Laslav Prager o spominu na cesarja, bi se dalo sklepati, da se je napravila listina res leta 1495 po smrti cesarja friderika, ki je umrl leta 1493, vsled česar se mora smatrati potrditev ustanove leta 1492 le kot privoljenje k temu, kar je mislil storiti Prager, kar je razvidno že iz tega, da omeni ustanovnik tudi cerkev v Štebnu, ki mora dajati na leto 12 funtov beličev, kar bi pa ne bilo lahko mogoče, če bi temu cesar leta 1492 ne pritrdil.

To listino prinesel je tedanji komendator Matija Staudigl k pasavskemu škofu Vigiliju, kjer se je napravil prepis, ki je bil potrjen od škofa dne 29. sušca 1500. Pozneje bila

potrjena ta listina še 17 decembra 1725 in 2 sušca 1781.

Laslav Prager podaril je sicer tudi cerkev Sv. Jerneja, vendar omeni sam, da obstoja zaradi tega, komu sliši cerkev, med njim in samostanom v Doberlivasi še spor, ki še ni rešen. Vsled tega zavežе se Laslav Prager, da sezida drugo cerkev, ako bi se mu ne priznala prostna cerkev Sv. Jerneja.

Iz tega se pa ravno vidi, da so imeli doberlavaški prošti patronat glede te cerkve, katerega si je hotel prisvojiti Prager, kar je bila za tedanje čase velika čast, ne glede na to, da je imel patron od tega tudi dohodke.

Dotični spor med cesarjem Friderikom oz troma Maksimilijanom in doberlavaškim proštom poravnal se je na ta način, da je dal prošt glasom listine z dne 12 sušca 1512 cerkve Sv. Jerneja na Reberci in Tomaža v Klančah komendi na Reberci, zato pa da cesar župnijsko cerkev Sv. Lovrenca v Kamnu v podjunski dolini z vsemi

dohodki samostanu v Doberlivasi.

Arhidijakon Andrej de Monte Majori kot namestnik oglejskega patrijarha je potrdil to zamenjavo glasom listine z dne 24 avgusta 1513 s pridržkom, da so podrejene te cerkve, kar se tiče duhovne sodne oblasti, doberlavažkemu proštu kot arhidijakonu oglejske škofije z delokrogom v podjunski dolini. To je razvidno iz zapisnika superijora v Millstattu Nikolaja Coronius.

Znašlo se je, da je določil Prager razno z ozirom na obstoječi spor, da se morajo brati maše v posebni kapelici. Eudi govori na drugem mestu o tem, da se morajo brati maše na zato določenem oltarju v Kapelici na Reberci.

Ker v Komendi sami in le na to je moral misliti Prager pod imenom grad, ni nikjer najti mesta, kjer bi bila kapelica, se more tolmačiti to le tako, da je dal zidati Prager malaše kapelico. Enako se more trditi s skoraj popolno gotovostjo,

da nihče drugi ni sezidal kapelico nad cerkvijo kakor Laslav Prager sam. Da je bil tam oltar, spozna se določno, videti je še vdolbino, kamor se je postavila posoda za vino in vodo.

V glavnem oltarju v cerkvi videti je čisto mali leseni kip moža, ki kleče moli. Reče se, da je to podoba Laslava Prager, ki je podaril planino na Jezerskem in je določil, da mora biti njegova podoba v oltarju, kjer se bere vsak dan maša.

Bržkone bila je tudi v drugem oknu, ki ima sedaj navadno šipo, kaka podoba, ker je to okno iste velikosti kakor prvo. Mogoče se ne motim, da še do dandanes ohranjena slika ne pomeni nikogar drugega kakor Laslava Prager samega.

Tako je prišla tedaj tudi cerkev Sv. Jerneja sama v posest tega reda.

Cesar Maksimilijan se je zelo zanimal za ta red in mu podaril mnogo posestev. Celo papež Leo X dal mu je župnijo Liseregg. V tezi

Sv. Jurija imeli so posestva ne samo na Koroškem, ampak tudi na Štajerskem, Tirolskem in na Nižjeavstrijskem.

Nekaj posebnega je bilo, da je imel ta red pravico obsoditi zločince celo na smrt, katero pravico je imel vladar sam.

To pravico podelil je cesar Maksimilijan leta 1496 - navaja se pa tudi leto 1516. Smrtno obsodbo izvrševal je bržkone pod komendo v takozvanih gavgah kronik iz Št. Vida ob Glini, kateri posel je bil v rokah družine Jakob, ki je dobivala posebno plačo in imela za to tudi pristave v najem.

Marsikdo bo prašal, kaj se hoče reči z besedo komenda in komendator?

Komenda pomenila je prvotno pravico do dohodkov izvirajočih iz kake cerkvene službe, ne da bi dotični tisto cerkveno službo tudi izvrševal. Najnavadnejši slučaj je bil ta, da se je preneslo oskrbovanje cerkvenega opravila pri kaki cerkvi,

kjer je umrl duhovnik, sosednjemu in z njim tudi oskrbovanje dotičnih posestev, latinsko - commendare - kar pomeni - izročiti v varstvo.

Pri duhovnih vitežkih redovih preneslo se je ime komenda na posestva, ki so bila izročena posameznim vitezom - komendatorjem ali komturjem - v oskrbo in užitek.

Beseda komendator našemu ljudstvu ni ravno razumljiva, navadno pravijo - komatevr - kar bi odgovarjalo k večjemu pravilni besedi - komtur.

Takšen komendator bil je tudi na Reberci. Navadno bil je duhovnik, kar pa ni bilo vedno, kakor to pozneje navedem. Kot duhovnik imel je dušno pastirstvo župnije Reberca.

Ljudje vedo še povedati, da je bil komendator dopoldne duhovnik, popoldne pa je opasal meč in šel kot častnik po vasi oziroma kakor pravijo ljudje - po mestu.

V komendi moralo je biti nekdaj več duhovnikov oziroma vitezov,

kar se da sklepati že iz tega zadnje omenjene določbe ustanovne listine. Nato kaže jo že tudi obširni prostori, ker je imela nekdaj komenda celo dve nadstropji. Viteži in duhovniki stanovali so skupno in sicer jih je bilo več v eni sobi, obednico imeli so v sedanji največji sobi.

Ako je odšel poslednji komendator Lovrenc Denčman, da je našel v starih listinah, da je govorilo o komendi dvanajst duhovnikov in vitezov, tako to ni nevarjetno. Žal, da se listina ni mogla več najti, ker so uničile nemške čete pri pohodu skoz Reberco skoraj cel arhiv.

Življenje v komendi bilo je tedaj živahno.

Zgodaj zjutraj zbrali so se duhovniki, viteži in drugi člani ne-da k jutranji molitvi, duhovniki opravljali so nato v cerkvi duhovna opravila, pri katerih so prisostvovali viteži. V ostalem so se bavili s čitanjem in prepisovanjem knjig.

Kedar pa je bil prost čas, sprehajali so se po prostornem dvorišču ali pa po polju.

Opoldne in zvečer pa so se zbrali v skupni obednici, kjer je moral sedeti po določilih reda med dvema vitezoma po en duhovnik. Pri bogato obloženi mizi pogovarjali so se o tedaj najbolj zanimivih dogodkih. In mnogokrat je svetila luč v komendi še dolgo v noč, saj vino iz Sv. Jakoba v slovenskih goricah, kjer je imela komenda svoj vinograd, bilo je sladko in je razvozlalo vitezom jezike.

Ugasnila je še le luč, ko sta vladala spodaj na vasi že davno mir in temota.

V jesenskem in zimskem času podali so se vitezi Sv. Jurja in tudi drugi člani z gonjači na lov. Glasno klicanje gonjačev, odmevanje lovskega roga ter streljanje s puško po Šimanovi in Starigori naznanjalo je smer, kamor so šli lovci. Vrnili so se zvečer z bogatim plenom, medvede,

srne, jelene, nosili so hlapci na ramah, da so kar stokali. Da je bilo potem v kuhinji veselo življenje, je samo ob sebi razumevno.

Ob lepih poletnih časih pa so jezdili vitezi - posebno mlajši na čilih konjih skoz Kaplo na Jezersko v obširno komendovško planino.

Pri Štularju - prvi hiši onstran jezerskega vrha - so se ustavili, saj prijazna Štulerjeva mati jih je povabila in jim pripravila dobro kosilce, zvečer pa, ko so prišli utrujeni iz planine, okusno večerjo in mehko posteljco. Tudi pristen eviček in sicer najboljši nimanjkal, ki je skrbel za dobro zabavo in točno prebavljanje. Stoprav, ko je pokukalo drugo jutro solnce radovedno izza Golega vrha, ali so se pri Štularju že vzdramili, zasedli so vitezi dobro rejene konjičke in jezdili po strmem klancu. Plačati ni bilo treba nič, saj Štularjeva mati storila je to vse za božji „lon" in sištela v veliko čast, da je smela pogostiti odlične gospode - bili so pač te-

daj še zlati časi.

Tudi k menihom avguštincem podali so se duhovni vitezi kaj radi. Bilo je videti kaj lepo, ko so sedeli vitezi na čilih konjih ogrnjeni v bele plašče in s širokim klobukom na glavi in dirjali po prašni stezi mimo Žitarevasi. Ljudje na polju so začudeno gledali krasne jezdece, ženske so sklepale roke, moški pa so spoštljivo snemali klobuke in se priklanjali globoko.

V Doberlivasi našli so gostje iz komende v hladnem refektoriju vedno gostoljuben sprejem.

Starejši gospodje pa so se vsedli ob vročih poletnih dnevih v hladno senco košate komendooške lipe, kjer jim je hladil lahek veter že davno osivele glave. Pogovarjali so se medseboj in premišljevali o minljivosti sveta.

Dol po polju pa stopal komendooški oskrbnik ali kakor pravijo ljudje majar z debelo palico. Bil je deklam in hlapcem vedno za

petami. Kdor ni delal pridno, slišal je hitro rezek opomin in moral je biti vesel, da oskrbnik ni meril svojo palico na itak že skrivljenem hrbtu trudnega delavca.

Uslužbenci seve niso bili nič veseli častne straže, želeli so si, da bi zanesel mrzli sever oskrbnika tja kam za sivi Obir. Ženskam mirovati je moral vedno gibčni jeziček, ki bi kaj rade povedale ena drugi, kakšne grehe ima ta in ona sosedinja in kaj je kuhala opoldne v tem in kaj zvečer v drugem loncu; hlapci pa niso mogli izreči vseh kletvic in zbijati neslane šale. Tembolj pa se je krčilo polje rumene pšenice pod ostrim srpom urne žanjice, tem hitreje je padala sočnata trava pod bridko koso orjaškega kosca.

In rudečelični, dobro rejeni oskrbnik se je smehljal zadovoljno, saj vedel je, da ga bo pohvalil gospod, ki bo vesel, ko bo videl polne zaloge, ker ne bo v veliki zadregi, če bo prišel veliki mojster iz samostana

Millstatt na strogo vizitacijo z večjim spremstvom, da ga pogosti dostojno in se izkaže z umnim gospodarstvom.

Tako bilo je v nekdanjih časih.

Do prave moči se red vitezov Sv. Jurija ni mogel povspeti nikdar. Manjkalo je pred vsem denarnih sredstev. Siebenhirter kot prvi veliki mojster moral se je omejiti le na to, da je napravil okoli samostana Millstatt močen zid. Ko so ropali Turki leta 1476 po Zgornjem Koroškem in so prišli tudi do mesta Millstatt, ostali so vitezi Sv. Jurija za vzidjem in morali gledati, kako so ropali in požigali Turki po okolici.

Ker so gospodarili vitezi le slabo, zabredli so v velike dolgove in so morali dati svoja posestva v zastavo. Nazaduje znašali so dohodki 5605 goldinarjev, dolgovi pa so narasli na 20.469 goldinarjev. Kakšno vrednost je seve imel tedaj goldinar, je upoštevati, tako,

da je bil ta znesek za tedanje čase naravnost ogromna svota.

Ker je primanjkovalo med člani duhovnikov - nazaduje so bili samoštirje - začelo se je razširjati močno luteranstvo okoli mesta Millstatt, tako da je sprejelo nazaduje le 12 kmetov in en meščan o Veliki noči sv. obhajilo.

Vsled tega podpisal je cesar Ferdinand II dne 26. julija 1598 darilno listino, glasom katere je podarilo sa posestva, ki so jih imeli vitezi sv. Jurija, jezuitom, ki so bili poklicani, da bi uničili protestantovsko vero in pripomagali katoliški do prejšne veljave.

Papež Klement VIII izročil je glasom listine z dne 28 prosinca 1600 samostan Millstatt jezuitom, ki so dobili stem tudi komendo Reberca.

Jezuitje imeli so v tedanjih časih veliko moč. Podpirala jih je vlada v boju proti protestantom. Imeli so šole, gimnazije, seminarje in opravljali misijone.

Imeli so obširna posestva.

Tako so dobili po smrti prošta Boštjana Kobel, ki je umrl leta 1602, glasom listine z dne 29. julija 1603 tudi samostan Doberlavas in so ga tudi prevzeli 3 avgusta 1603.

Tako so oskrbovali dušno pastirstvo od tistega časa na Reberci jezuitje. Pravico podeliti župnijo imel je superijor, ki je stanoval v Millstattu.

Red jezuitov bil je razpuščen po papeju Klementu XIV. z znamenitim pismom: Dominus ac redemptor noster z dne 21. julija 1773.

Posestva jezuitov v Millstattu pripadla so leta 1777 krški škofiji.

Župnija in komenda na Reberci postala sta cesarska last, od tistega časa imenovala se je tudi cesarsko kraljevska župnija in komenda na Reberci.

Tako imajo še stare uradne knjige na Reberci ta priimek, n. pr. se nahaja tam še knjiga z naslovom:

„Zehentregister über die zur Grund- u. Zehentherrschaft der kaiserl. königl. Pfarre und Kommenda Rechberg gehörigen Zehente und andere Dominikal Eindienungen".

Cesar Leopold podaril je župniji Reberca planino na Fezerskem in tudi dovolil, da sme imeti vsakokratni župnik naslov komendator.

Dotična listina se ni mogla več najti, ker je prišla o priliki znanih dogodkih meseca majnika 1919 v zgubo, vsled česar se more navesti le to, kar je znano iz ustnega sporočila.

Koroška zgodovinarja Ankershofen in Älschker navajata sicer, da je pripadla komenda po razpustitvi reda jezuitov Johaniterjem, kateri red je bil sličen redu nemških vitezov in ki je tudi nastal za časa križarskih vojsk.

To pa mora biti očividna pomota, ker o tem ne omeni nobena listina. Pač pa je bila komenda Pulst

pri mestu Št. Vid na Koroškem last tega reda, kar je privedlo brž konc pomotoma dotičnega zgodovinarja do tega, da je navedel v eni sapi tudi komendo na Rebercikot last imenovanega reda.

Tudi zgodovinar Dr August pl. Jaksch, ki je smatrati kot najbolj izviren in zanesljiv, v svojem posebnem spisu o komendi Pulst ne omeni nič o tem, da bi pripadala kedaj Reberca redu Johaniterjev.

Komenda Reberca postala je tedaj navadna župnija.

Kot takšna spadala je že od nekdaj pod oblast oglejskih patrijarhov.

Papež Benedikt XIV pa je razpostil patrijarhat z odlokom z dne 6. julija 1751 in napravil dve škofiji, videmsko in goriško. Goriški nadškofiji bil je podrejen tudi oglejski del koroške dežele.

Z ozirom na to, da so bili oglejski patrijarhi in pozneje tudi goriški škofi od Koroške zelo oddaljeni,

so prepustili oskrbo takozvanim nad-
duhovnikom ali arhidijakonom. Za
podjunsko dolino bil je tak nad-
duhovnik vsakokratni prošt v Do-
berlivasi. Imel je pravico nastavlja-
ti kaplane, nameščati župnike na
njim podeljenih župnijah, dati no-
vomašnikom jurisdikcijo itd. Tu-
di je imel pravico nadzorovati
njemu podrejene duhovnike in
jih tudi kaznovati.

Zgodovinsko zanimivo je, da
je postal po daljšem odmoru zopet
prošt v Doberlivasi leta 1919 za ves okraj,
ki je zaseden po jugoslovanskih če-
tah v coni A, generalni vikar, vendar
z dosti bolj omejenimi pravicami
kakor jih je imel nekdaj arhidijakon.

Prvi generalni vikar je Matija
Randl, velezaslužni narodnjak, ki
je moral kot osivel starček in hrom
bežati meseca majnika 1919 pred
razdivjanimi nemškimi četami
v svojo domovino na Štajerskem,
pri čemur ni manjkalo dosti, da
bil zajet na begu v Pliberku.

Dne 19. aprila 1786 pripadel je velikovški okraj, ki je obsegal tudi dekanijo Doberlavas in h kateri spada tudi Reberca, k lavantinski škofiji, katere sedež je bil v St. Andražu v labudski dolini.

Na tem mestu naj bo omenjeno, da je delil naš nepozabni škof Anton Martin Slomšek leta 1855 v župnijski cerkvi na Reberci zakrament sv. birme.

Dne 22. oktobra 1858 pa se je podpisala konvencija, glasom katere je pripadel velikovški okraj od dne 1. junija 1859 h krški škofiji.

Vsakokratni komendator bil je uvrščen med duhovne deželne stanove in je imel tudi sedež in glas v stanovskem deželnem zastopu. Na nekdanjo slavo komendatorjev spominja še grb v veliki grbni dvorani v Celovcu, kjer je imel ta zastop svoja zborovanja.

Ravno nad vratmi proti jugu videti je grb, ki ima sivkasto belo polje s svetlo rudečim križem,

nad tem pa je, kakor pri plemenitaških kronah, pet rogljev. Nad grbom videti je napis - Commenda Rechberg.

Od vseh pravic ostala je nazadnje le ta, da je imel komendator pri volitvah v deželni zbor pravico volitve v vrsti veleposestnikov. Z razsulom Avstrije pa se je spremenilo tudi to.

Ker smo že pri komendi, oglejmo si še, katera posestva so pripadala k njej, oziroma katera pripadajo še sedaj.

Razun obširnega posestva na Reberci sami in nekaterih parcel v Isoričah in Podvinogradih pri Žitarivasi, ki so jih kupili komendatorji od doberlavaškega samostana, so še sledeča posestva:

Pristava v Podkraju s prostornim hlevom, obširnim poljem in gozdovi;

To posestvo podaril je, kakor vedo povedati ljudje, neki posestnik, ki ni imel otrok. V listinah se to ne najde in tudi ni drugega

dokaza za to.

V Podkraju je razun pristave, ki mi je že zaradi tega mila in draga, ker sem zagledal tam tudi luč sveta, še Vidočeva koča last komende.

Komendovska pristava

Do leta 1848 imela je komenda tudi Tutlnovo kočo. Vsled sprememb nastalih v tistem letu glede podložnosti in tlake, se je odpisalo tudi to posestvo. Kakor je razvideti iz spo-

minske knjige v komendi, bil se je glede oprašanja, ali ima komenda še pravico do tega posestva, hud boj, dokler ni izreklo višje deželno sodišče v Gradcu leta 1864, da nima komenda do tega posestva nobene daljne pravice.

Isto zgodilo se je glede Vidočeve koče. Tedanji okrajni sodnik v Železni Kapli - Anton Wolf, odredil je prepis lastninske pravice na ime fožefa Koller, Toda vsled pritožbe se je izrekla ta odredba za ničnostno in opisati se je morala zopet lastninska pravica na korist komende.

Tedanji komendator Anton Raspotnik, ki je imel prestati vse te boje, zapisal je v okrajnem sodniku Wolf glede odredbe radi Futlnove koče: Verus lupus (Wolf) hujus praebendae - in glede Vidočeve pa besede: „Wird Anton Wolf ein Gesicht gemacht haben."

V Plazniči imela je komenda Markovčevo kočo, ki pa že davno ne stoji več; tam so sedaj samo še

travniki. Prej je imela komenda tam tudi gozde v obsegu okroglo 28 oralov, katera zemljišča pa so bila prodana leta 1822 za tedaj smešno ceno 520 goldinarjev Gregorju Kompoš v Železni Kapli.

Obširno posestvo približno 700 oralov je na Jezerskem, kjer je velika planina s pristavo, gospodarskim poslopjem ter žago in nekdanjo Robnikovo in Badštubnikovo kočo.

Tudi glede Robnikove koče odredil je prej imenovani okrajni sodnik Anton Wolf prepis lastninske pravice na ime franca Lobnikar, pri kateri odredbi je tudi ostalo. Komendator Raspotnik zapisal je v spominsko knjigo pikre besede: Non frustra sic nominatus (Wolf), quia eius auxilio praecipue huic praebendae superius nominata possesio erepta et devorata fuit.

Kakor je povzeti iz listin, dali so iskati tam komendatorji tudi rudo, posebno živo srebro, ker že leta

1757 in 1767 bile so pritožbe grofa Rosenberg in nato komisije osled škode napravljene po rudokopih.

Komenda bila je lastnica planine v Wildenstein ali kakor ljudje pravijo v Podkanju, kjer so bile nekdaj tri pristave. To posestvo prodala je komenda Ani pl. Fladung leta 1822 za 1300 goldinarjev.

Komenda je imela tudi pravico ribarstva od jeza pri Faboru in do jeza pri sedanji papirnici. To pravico imeli so nekdaj Kapelčani, lastil si jo je pa tudi Ivan Ungnad Ženeški, osled česar je izrekel Friderik III. leta 1461, da ima pravico do ribarstva v tem določenem kraju le komenda, kar povdarja že posebej Laslav Prager v svoji ustanovni listini, v kateri si pridrži pravico tam ribiti.

Grof Baltazar Kristalnig zavezal se je plačevati komendi kot odškodnino za to, da je dal napraviti jez za fužine leta 1707 znesek 4 goldinarjev na leto.

Tudi je imela komenda po-

sestva okoli kamenskega jezera in jezero samo, kjer je bilo posebno dosti rib. Tudi to posestvo lastil si je neki p.d. Sienčnik in se je tudi izvršil prepis lastninske pravice na njegovo ime. Sedaj je last komende samo jezero in Petrčov travnik v Št. vidski župniji.

Pod oblast komende spadala je cerkev v Štebnu, ki je bila vikarijat reberške cerkve.

Da so imeli komendatorji pravico upostavljati v Štebnu vikarje, sledi že iz tega, ker se je pritožil neki komendator, da je izrekel škof Tomaž Hren, da spada ta cerkev pod njegovo jurisdikcijo. Komendator Matevž Štandigl dal je leta 1547 župnijo Šteben Marku Zechner.

Komendator Anton Čeroni je vpostavil še leta 1718 kot vikarja nekega Pongraca Vivoda.

Kedaj so zgubili komendatorji pravico nastavljati vikarje v Štebnu, se ne da dognati, ker že komenator

Andrej Raspotnik ni mogel najti teh listin.

Dejansko je sedaj patron cerkve v Štebnu učni zaklad Millstatt, kar nas spominja na to, da so imeli to cerkev viteži Sv. Jurija.

Posestva, ki jih je imela nekdaj komenda blizu Štebna, je prodala pod komendatorjem francom Petek leta 1912.

Tudi župnijska cerkev Marija na Otoku na vrbskem jezeru, ki je pripadla leta 1529 redu vitezov Sv. Jurija, morala je plačevati komendi na leto 50 gld. in sicer od leta 1779 naprej. Do dejanskega plačila pa ni prišlo, ker so se dotični župniki branili plačila, vsled česar je odpadlo nazaduje plačilo, kar se je zgodilo pod komendatorjem Raspotnik, ki je končal po obširnem pisarenju ta odstavek v spominski knjigi:

Mein Nachfolger kann dieses Lied da capo anfangen.

Do sedaj pa to še nihče ni sto-

ril, ker bi bilo bržkone brezuspešno in so se med tem spremenile razmere.

Komenda imela je lovsko pravico do leta 1849, s katerim letom je zgubila to pravico, ker ni dosegel obseg teh zemljišč na Reberci 200 oralov.

To pravico imeli so komendatorji že iz leta 1668. Da so ljubili komendatorji lov, sledi iz listine iz leta 1753, glasom katere je kupil Valentin Rohrmeister lovsko pravico za okraj Reberco v planini na Jezerskem od grajščine Ženek za 6 cekinov.

Kakor sem že omenil, imela je komenda vinograde v St. Jakobu v slov. goricah v kraju „Schleppen", kakor navaja to Laslav Prager v ustanovni listini.

Komendatorji imeli so pravico pripeljati od tam 4 polovnjake vina, ali pa zahtevati 40 goldinarjev v gotovini. Ko so postala osa posestva jezuitov osled razpustitve reda državna last, moral je plačevati študijski zaklad v Millstattu omenjenih

40 gold. komendi, kar je ostalo še do daudanes.

Iz knjige o pobiranju desetine iz leta 1673 je povzeti, da so dajali desetino tudi nekateri kmetje na Jezerskem. Tudi bil je neki Pankracij Makek še leta 1576 komendatorjev podložnik.

Makekov dom

Makek je domače ime hiše pod Kočno na Jezerskem, v kateri stanuje vrlo narodna rodbina Šenk. Leta 1918 umrli osem koroškim Slovencem dobro znani gospodar te hiše furij Šenk spominja nas na furija Šenk, ki se je bojeval ob času turških pohodov dostikrat proti mnogobrojnim četam.

Kakor je razvideti, imela je in še ima komenda obširna posestva, vsled česar velja ta župnija kakor ena najboljših, pri čemur je upoštevati, da ni treba poučevati otrok, ker ni šole in tudi dušno pastirstvo ni naporno, ker šteje cela župnija samo okoli 600 duš.

Leta 1862 okujižila so se vsa posestva, kolikor so bila v okolišu okrajne sodnije Doberlavas, v deželno desko. Glede posestev v sodnem okolišu Železna Kapla došla je od višje oblasti odredba, da je to za sedaj še opustiti.

Komendator Raspotnik imel je radi tega dosti pisarenja; ko je sprejel nazaduje navedeni odlok, sklenil je ta oddelek z besedami:

Also Benedictus falten
Es bleibt beim alten.

Gotovo bo zanimalo marsikaterega Reberčana, kateri so bili komendatorji od začetka komende.

Prvi komendator bil je Janez Schittman, vitez reda Sv. Jurija, katerega je imenoval ustanovitelj komende

Laslav Prager leta 1495.

O njem pove listina, da je prodal z dovoljenjem ustanovnika komende Janezu Mertzen posestvo Banjavas pri Št. Lipšu za 300 dunajskih beličev.

Za tem so bili do leta 1500 še Berhtold Schöffner, Erhard in Janez Haberle.

Le-te imenoval je prvi veliki mojster Janez Siebenhirter za komendatorje.

Vsi ti komendatorji niso bili duhovniki, ampak lajiki in so bili samo oskrbniki komende.

Na ime komendatorja Schöffner spominja še sedaj znano ime Šefnarca t. j. planina pod Obirjem, kjer sta bile nekdaj doe kmetiji Zgornji in Spodnji Šefnar, ki se omenja še v listini leta 1707, v kateri se odpove komendator Valentin Rohrmeister pravici bire glede teh hiš, zato pa obljubi grof Vinko Orsini Rosenberg, da uporabi pri ribjem lovu v potoku Bela, kjer ima komendator pravico ribiti, le en ali dvakrat na leto trnek.

Bržkone je pridobil komendator

Schöffner to planino, da je dobila po njem ime.

Leta 1500 bil je komendator Pankracij Burgstaller.

Vsekako pa ta leta 1500 ni mogel biti dolgo, ker že 29 sušca naveden je kot komendator Matija Štandigl, ki je bil na Reberci do leta 1547. Ta komendator bil je tisti, ki je prinesel ustanovno listino Laslava Prager k pasavskemu škofu Vigiliju v sorho potrdila pravilnega prepisa listine.

Komendator Standigl bil je tisti, ki je sklenil s proštom doberlavaškega samostana pogodbo; da se zamenjajo cerkve Sv. Jerneja na Reberci in Sv. Tomaža v Klančah s cerkvijo Sv. Lovrenca v Kamnu.

Leta 1530 omeni se Matija Standigl, ki je natančno popisal, kakšne pravice je imela komenda in kako so nastale, leta 1547 dal je imenovani župnijo Šteben Marku Zechner.

Med Matijem Standigl in Markom Sager bil je bržkone od leta 1547-1566

komendator Krištof Weilleder, ki se navaja v listini z dne 24. aprila 1556, ki je pritisnil na kupni pogodbi prošta Jakoba v Doberlivasi svoj pečat. (Urkunden regesten des Augustiner Chorherren Stiftes Eberndorf.)

Iz navedene listine je tudi povzeti, da je bilo že tedaj pri Žitarivasi (listina govori o Žitrajski gori) vse polno vinogradov, ki so tedaj obilno rodili.

V dobi od 1566-1602 bil je komendator Marko Säger - tudi Sagger. Kakor poročajo listine, bil je imenovani prej dvorni kaplan.

Komendator Säger imenuje se v listini z dne 23. augusta 1581 v neki kupni pogodbi s proštom Jernejem Kranich.

Iz kupne pogodbe, ki jo je napravil prošt Ursinus z Valentinom Pruette (Prutej) v Goselnivasi dne 3. majnika 1595 je povzeti, da je imel komendator Sager vinograd pri Žitarivasi.

Leta 1566 napisal je Sager natančno, katera posestva in vinogradi so

bili last komende, leta 1609 opisal je Sager meje reberške župnije. Letnica 1609 ne more biti pravilna, ker se imenuje že leta 1602 komendator Lokar. Te listine bile so meseca majnika 1919 uničene.

Trajen spomin vstvaril si je komendator Sager vsled naprave slike Sv. furija na komendi. Da je to temu tako, dokaže se s tem, da je bila napravljena slika leta 1581 in da stoji pod letnico črka M (Marko), kar je bilo krstno ime komendatorja.

Bil je videti mož, ki je ljubil umetnost, vsled česar se more trditi, da je dal slikati on tudi ostale žal sedaj ne več razločljive podobe na komendi.

Še nekaj spominja vsakdan na to ime. To je takozvani sredinji zvon, katerega je dal vliti komendator Sager leta 1585, ki je bil tedaj določen kot veliki zvon in katerega tudi niso odvzeli, ko so pobirali zvonove v svetovni vojski.

Zvon ima zgoraj napis z gotskimi črkami:

. Marcus Sager me fieri fecit - Sebastian

Walch Fingletzer in Wolfsberg hat mich gossen anno 1585.

S tem je tudi povedana cela zgodovina zvona. Značilno je, da je polovica napisa latinska, druga pa nemška, s čimur se je hotelo označiti, v koliko je sodeloval duhovnik, katerega jezik je bil tedaj navadno latinski, v koliko pa obrtnik, katerega jezik je bil tedaj v obče nemški.

Na eni strani zvona vlita je podoba Kristusa na križu, na drugi strani videti je podobo, ko položijo Kristusa v grob.

Spoznati je tudi sliko možke glave z napisom okoli glave, ki se pa ne da čitati, ker črke niso dobro vlite. Misliti bi se moglo, da je to podoba komendatorja Sager. Na zvonu sta vlita tudi dva pečata, ki sta si popolnoma enaka. Polje pečata obstoji iz dveh delov, v enem je značilni križ, v drugem je vzpenjajoči se lev, nad obema oddelkoma je vitežki naličnik s tremi roglji. Nad vsem tem razprostira orel svoje peruti. Okoli cele podobe pa je

napis: Marcus Sager Commendator Rechberg.

Na nasprotni strani te slike videti je ženska glava z okroglim licem. Nad podobo čitati je ime Anna.

Ker obstoja navada, da ima kakor vsako novorojeno dete, ki ga nesejo h krstu, tudi zvon svoje botre, se more misliti, da je bila botra temu zvonu neka Ana.

Kdo je seveda ta Ana, zvon nikdar ne zapoje, a tudi ta uganka da se rešiti, kar imamo tem bolj pravico zvedeti, ker se je že enkrat obesilo to ime, da se izrazim v prenešenem pomenu besede, na veliki zvon.

Iz prej navedene listine oziroma kupne pogodbe z dne 23 avgusta 1581, ki jo je napravil prošt Jernej Kranich s komendatorjem Sager, je razvidno, da je bila sokupovalka Ana, gospodinja komendatorja Sager. V listini stoji: und dessen Haushälterin Anna.

Stem je tudi pojasnjeno, koga pomeni podoba ženske glave.

Tako je tedaj dokazano, da sta bila boter in botra temu zvonu komendator Marko Sager in njegova gospodinja Ana, žena globokega verskega čuta.

Komendator Sager - brzkone slovenski Žagar - moral je biti iz tega kraja, kajti v listini z dne 28. aprila 1600 navajajo se bratje Zaharija in Andrej ter sestra Marjeta, ki so prosili doberlavaškega prošta, da bi smeli imeti tisto desetino v Goričah in posestva na Prort - brzkone v Gabrijah - ki sta jih imela komendator Sager in prej imenovana Ana, za kar so podarili cerkvi v Doberlivasi majhne orgle brez podnožnika, ki so jih cenili že tedaj na 200 tolarjev.

Ker smo že pri zvonovih, opišimo še ostale.

Dandanes nahaja se v zvoniku razun prej omenjenega samo še najmanjši zvon, ki ima jako lep glas. Nosi napis: Sancte Johannes et Paule.

Ljudje ga navadno imenujejo Hijeronim, ker je baje blagoslovljen posebno za odvrnitev toče, proti kateri je zaščitnik Sv. Hijeronim.

Ostala dva zvonova, največji in oni pred najmanjšim sta bila vlita v Celovcu leta 1844 in tisto leto dvignjena v zvonik. Ta dva zvonova sta bila odvzeta tekom svetovne vojske in bila določena, da sta oznanjevala namesto mir-smrt in pogubo. Botri teh zvonov bili so p. d. Mihevc v Plazni-ci, Kunet v Suhi in Kompoš v Železni Kapli.

Kot naslednik Marka Sager imenuje se leta 1602 komendator Andrej Lokar.

Vsi komendatorji od Matija Staudigl do zaduje imenovanega bili so duhovniki reda Sv. Jurija.

Zatem bil je komendator Štefan Urbanitius, redom Lah, ki se omeni leta 1649, bržkone iz reda Jezuitov.

Leta 1650 omeni se njegovo ime v pogodbi med njim in Andrejem grofom Rosenberg zaradi dajatve desetine v Beli in obsega posestva. Urbanitius bil je tudi generalni vikar vseh cerkev na Koroškem, ki so spa-

dale pod oblast samostana Millstatt.

Leta 1671 je bil komendator Janez Valerij Hörner pl. Hörnerstein.

Da je bil še leta 1675 na Reberci, sledi iz tega, ker je on prosil, da sme pripeljati dva štartina vina iz St. Jakoba v slov. gorieah skoz Maribor, ne da bi bilo treba plačati mutnino.

Imenovani se je tudi potegnil za podložnike svoje župnije, ker so se jim odmerili dohodki previsoko. Dosegel je tudi popust 50 goldinarjev, kar je bilo za ljudstvo za tedanje čase znatna olajšava.

Leta 1680 imenuje se kot komendator Matevž Olises iz Krajnske dežele.

Kaj natančnejšega se o njem in o nasledniku Janezu Travu, rodom Štajere, katerega ime se navaja leta 1682, nič ne ve.

Vsekakor morala sta dva biti le administratorja, kajti zgodovinar Valvazor omeni v popisu Reberce, da je bil tedaj, ko je on potoval skoz Reberco, kar je bilo okoli leta 1680, na

Reberci komendator Andrej Kronabeth vogel, ki je bil gotovo še leta 1707 na Reberci, ker je ta napravil pogodbo z grofom Baltazarjem Kristalnik zaradi plačila odškodnine v znesku 4 goldinarje zato, da je naredil imenovani grof jez za svoje fužine pod Reberco. (glej str. 287)

Glede tega komendatorja je tudi zapisano, da je bil Štajerc. In to je tudi res. Reči se celo more, da je bil doma iz slovenskih gorie, kajti ime Kronabethvogel, iz katerega je nastalo pozneje Kronvogel, se nahaja v tem kraju, posebno v župnijah Sv. Bolfenk in Sv. Rupert, sedanji višjesodni svetnik v St. Lenartu v slov. gorieah, velezaslužni rodoljub Dr Josip Kronvogel je očividno iz iste rodovine kakor je bil imenovani komendator kakor tudi župnik Andrej Kronabethvogel, ki je bil v St. Jakobu od leta 1818-1830.

Naslednik Andreja Kronabethvogel

bil je zopet Štajerc in sicer Joan Adam Hellweger.

O njem ne ve kronika reberške župnije nič povedati, pač pa piše o njem kronika župnije Sv. Jakob v slov. goricah. Omeni se, da je bil imenovani S. theologiae Bacalaureus, t. j., da je imel prvo stopinjo doktorata teologije.

Komendator Hellweger ni bil dolgo na Reberci, kajti leta 1708 se je odpovedal temu mestu in se podal na svoje posestvo v Sv. Jakob, kjer je videti še sedaj nekdanja njegova mala grajščina, v kateri je bila mala kapelica. Hellweger je napravil dne 10. septembra 1730 ustanovo, da mora vzdrževati kupec njegovega posestva duhovnika, ki bo bral šest maš na teden za dušo ustanovnika, katero število pa se je skrčilo glasom odloka lavantinskega ordinarijata z dne 11. prosinca 1872 na 120 tihih maš.

Od leta 1708-1709 bil je kot administrator franc Ribl, za njim franc

Krištof, ki ga je imenoval rektor Jožef Sihaletari v Gradcu.

Za komendatorja bil je nato imenovan frane Anton Čeroni, ki je služboval od leta 1712 - 1727.

Komendator Čeroni omeni se v spominski knjigi proštnije Doberlavas leta 1713. 1717. 1719. 1721 in 1724, da se je udeležil duhovnih vaj v Doberlivasi, katere so imeli jezuitje v Doberlivasi. Čeroni postal je prošt v Spodnjem Dravogradu.

Njegovo delovanje je znano le toliko, da je on imenoval Pankracija Vivoda za vikarja župnije Štebenj.

Eden najznamenitejših komendatorjev bil je gotovo Valentin Rohrmeister.

Bil je doktor bogoslovja, apostolski protonotarij, zlatomašnik ter ud deželnega zbora koroške vojvodine in ob enem generalni vikar vseh cerkev, ki so bile pod oblastjo samostana Millstatt.

Bil je od leta 1727 do 3 septembra 1775 sedajškoj 48 let Komendator na Reberci in je umrl v starosti 86 let. Njegovo ime navede se dostikrat v listinah.

Pokopan je v grobnici v cerkvi, mramorna plošča, ki je ozidana ob grobnici v steni, popisuje njegovo življenje, kjer se kaže s tem, da je bil velikodušen dobrotnik cerkve.

Napravil je tudi mašno ustanovo, katera obstoji še dan danes. Na dan duhovnega opravila deli se tudi denar ubogim.

Njegov naslednik bil je Paul Rohrmeister, brž Kone rodnik, rojen leta 1733. Bil je najprej od leta 1760-1775 kot kaplan na Reberci, od tega leta pa do 18 srpa 1811 kot komendator.

Ker je bil Paul Rohrmeister ob času smrti 76 let star, imel je od 14. grudna 1810 za administratorja Tomaža Novak, ki je bil na Reberci do aprila 1812.

Kot Komendator bil je nato pojel Kristan od 23 oktobra 1812 – 1. julija 1814, ki je bil rojen v Žitarivasi 28 majnika 1774 in je bil prej župnik v sosjirojstni vasi.

Od 1. julija 1814 – 23. oktobra 1816 bil je provizor dne 28. majnika 1774 na Probojni rojeni pajer Kumer.

Njemu sledil je kot Komendator pojel Spek od 8. oktobra 1816 – 23 oktobra 1822.

Za njim bil je kot provizor pajer Kaloth od 23. 10. 1822 – 23. 4. 1824.

Na Rebrco je prišel sedaj kot Komendator prej imenovani pajer Kumer dne 23. aprila 1824 in bil tu do svoje smrti dne 11. svečana 1854.

O njegovem delovanju ne poročajo listine nič posebnega. On je prvi Komendator, ki je pokopan zunaj na pokopališču, medtem ko so vsi drugi Komendatorji pokopani v grobnici.

Njegov naslednik bil je Andrej Raspotnik, rojen 24. septembra 1823 v Velikovcu. Bil je pred imenovanjem

Komendatorjem do 23. aprila 1854 dekan in šolski nadzornik v Volčjem Potoku in častni kanonik lavantinske škofije. Na Reberci bil je Komendator do 23 aprila 1865. Due 3. aprila 1865 postal je stolni Korar in bil due 30. aprila 1865 po škofu Valentinu Thiery v stolni cerkvi slovesno inštaliran.

Njegovo delovanje bilo je v dobi 11 let zelo plodovito.

On je bil prvi, ki je sestavil vse listine, ki se tičejo duhovnega pastirovanja in zgodovine Komende na Reberci po dotičnih oddelkih v 24 zvezkov-fasciklnov. V svrho lažjega pregleda sestavil je v liber memorabilium izvleček vseh listin razvrščenih v 24 zvezkih. Koliko pomena je ta knjiga, vidi se danes, kajti nekatere čete uničile so skoraj vse listine, k sreči ostala je ta knjiga, iz katere se more sestaviti vsaj nekoliko zgodovina reberške župnije.

Komendator Raspotnik imel je v svojem slogu nekaj posebnega,

kar se da čitati prav prijetno, tudi mu ni manjkal gotovi humor, kakor sem navedel že pri popisovanju komendoških posestev.

Kot prejšnji šolski nadzornik začel se je zanimati tudi na Reberci za šolski pouk.

Da se pojmuje prav razmere, je pojasniti sedanje razmere.

Glasom odredbe iz leta 1774 bile so na mestu dandanašnjih ljudskih šol takozvane trivijalne šole pri župnijskih cerkvah, kjer so imeli otroci pouk navadno župniki in kaplani. To bilo je do leta 1868, ko je prevzela država vodstvo in nadzorstvo v šolah.

Na Reberci bila je, kakor se da dognati taka šola od leta 1842 naprej. Šolski prostori bili so takozvani prikladniki poleg komende in so poučevali otroke kaplani z dobrim uspehom.

Komendator Raspotnik dal je preurediti leta 1856 v pritličju

prikladnice pristavniško sobo za šolsko, kjer je on sam podučeval otroke. Imel je po zimi do 40, po letu do 20 učencev, prihajali so otroci v šolo celo iz gališke župnije.

Poduk bil je izvrsten, stari ljudje spominjajo se še dandanes z veseljem obiska teh šol, ker so se na podlagi materinega jezika naučili marsikaj.

Naspotnik bil je vzoren duhovnik, v izvrševanju svojih dolžnostij kot duhovni pastir bil je zelo strog. Kedar je imel kršanski nauk, šel je po celi cerkvi in izpraševal tudi stare ljudi. Nekoč prašal je starega moža, kdo je bil starejši, Bog oče ali sin, in ko mu je starček sodeč po tem, da je oče starejši kakor sin, odgovoril o tem smislu, pogledal ga je komendator strogo in izrekel svojo nevoljo nad tem odgovorom.

Zato pa so se postavili osi tisti, ki niso bili dobro podkovani v kršanskem nauku, pri zadnjih dverih

in jo popihali hitro iz cerkve, če se je bližal strogi katehet.

S svojimi posli bil je Raspotnik zelo dober, če ni šlo delo prav od rok, ali je zeblo žanjice pri žetvi ajde, dal jim je hitro kozarec kuhanega vina in če je napredovalo delo prav hitro, smejal se je dobrovoljno.

Za komendatorjem Raspotnik bila sta provizor Franc Cepic in Andrej Krajne, dokler ni bil imenovan za komendatorja Lovrenc Deutschman rojen 30. julija 1805 v Kamnu, ki je bil na Reberci od novembra 1865 do 8 svečana 1883.

Imenovani bil je blaga duša, posebno proti revežem bil je radodaren. Ob njegovem času izvršila se je tudi razširitev pokopališča.

Trudil se je, da bi preskrbel Reberčanom vodo, dal je kopati blizu Pustega grada, a zastonj.

Vsled nekega nočnega hoda na spoved k Zecu v Stari gori postal je vsled mrtvouda pohabljen do

smrti.

Po smrti Lovrenca Deutschman bil je provizor Janez Vidrih do 30. oktobra 1883.

Dne 1. novembra 1883 nastopil je komendator Jurij Müller to mesto, ki ga je imel do 27. majnika 1886.

V tej kratki dobi dal je pozidati gospodarsko poslopje na novo, ki je poprej že skoraj razpadlo.

Po njegovi smrti oskrboval je komendo župnik v Žitarivasi Valentin Legat do 30. decembra 1886.

Dne 30 prosinca 1887 prišel je kot komendator na Reberco Matej Šerviecelj rojen 26. majnika 1832 na Golšovi pri Žihpoljah.

Bil je v svojem poklicu vnet, vzoren duhovnik in izvrsten pridigar.

Nad vse pa ga diči njegovo izrazito narodno mišljenje.

Ime Šerviecelj bil je izraz za moža, ki se je potegoval z neupogljivo silo za pravice teptanega slovenskega naroda na Koroškem.

Živahno deloval je ob času volitev, odeležil se je vseh shodov na Koroškem.

Kot načelnik krajnega šolskega sveta in občinski odbornik občine Bela potegoval se je vedno zato, da bi pripomogel slovenskemu jeziku do večje veljave.

Njegov slog v dopisovanju z oblastmi bil je bister, jasen in tudi energičen. Nikdar se ni ustrašil povedati na pristojnem mestu to, kar je bilo potrebno v korist slovenskega naroda.

V svojem občevanju bil je ljubeznjiv, imel je nekaj plemenitega na sebi, njegov duševni obzor bil je razvit; vsled dvakratnega potovanja v Rim izobrazil se je še bolj. O njegovi izobraženosti bila je priča obširna knjižnica, katero je pomnožil osako leto.

Trpečim župljanom pomagal je kaj rad in marsikateri dijak ve povedati, koliko je storil, da

bi vzgojil slovensko inteligenco na Koroškem, kjer so pošla že vsa sredstva, priskočil je on in pomagal gmotno ali z ripljivo besedo pri podpornih društvih.

Pečal se je z velikim veseljem z homeopatijo, prišlo je dosti ljudij k njemu iskat zdravja, katerim je tudi pomagal, ne da bi zato kaj zahteval. V svojem žepu imel je vedno različne pilule seboj in če komu ni bilo dobro, hitro mu je priskočil na pomoč.

Kajrad zahajal je med župljane, v veseli družbi je tudi rad zapel s svojim lepim tenorjem. Naučil je fante na Reberci lepih slovenskih pesmij, tudi umetnih in še dandanes slišiš, ko prepevajo fantje pesmi, katere je učil pevce nekdaj blagi šeroičelj.

Trajen spomin si je ustvaril vsled napeljave vode po železnih cevih na Reberco. Kakor vemo je umrl, trudil se je Komendator

Deutschman zastonj najti vodo, komen-
dator Kumer potrosil je za tedanje ča-
se zvatno svoto 1500 gld. Ko je dal ko-
pati poleg gospodarskega poslopja
vodo, a brez uspeha.

Serovšek bil je moj blagega značaja, duhovnik in narodnjak kakor
so le redki. Spomin na njega ostal
je njio med ljudstvom in tudine
bo izumrl. Kot enega prvoboriteljev
za pravice slovenskega Korotana
pa bo ohranil slovenski svet v hvaležnem spominu, njegovo ime bo osta-
lo zapisano v zgodovini koroških
Slovencev z zlatimi črkami.

Po njegovi žal je tako rani smrti
dne 18. svečana 1901 bil je provizor
Anton Káplan.

Njemu gre posebna zasluga, da
se je posvetil v kratki dobi njego-
ga pastirovanja na Reberci, proučе-
vanju starih listin.

Sestavil je dosti gradiva za spo-
minsko knjigo, katero je začel že
spisovati. To knjigo nadaljeval

je sedanji komendator Anton Žák, žal da je bila tudi ta knjiga uničena meseca majnika 1919.

Vendar je ostalo nekaj gradiva zbranega po Antonu Káplan, posebno glede imen komendatorjev in kaplanov.

Kot komendator prišel je dne 1. septembra 1901 Valentin Šumah, rojen 30. junija 1847 v Sinčivasi.

Kar velja glede Šervicelja, velja tudi za Valentina Šumah; bil je biser značaja, vzor duhovnika, navdušen narodnjak. Znana je bila njegova dobrosrčnost, na glasu njegova gostoljubnost; rekel je vedno, naj se za eno osebo pripravi več, da nibil nikdar v zadregi, če je potrkal gost točno ob dvanajstih na duri. Isto skrb kakor Šervicelj imel je tudi Šumah za dijake; ohranili mu bodo gotovo osi hvaležen spomin, saj vsled njegovih zaslug dosegel je marsikateri reven dijak svoj zaželjeni cilj.

O počitnicah imel je dva, tri in še več dijakov pri svoji gosto-

ljubni mizi. In neutrudljiva sorodkinja blaga Zefa skrbela je za izvrstno postrežbo in dobro voljo in tako je vladalo veselje in sreča med sicer sivimi zidovi stare komende.

A utihnil je smeh in veselo žvljenje, ko so položili blagega komendatorja dne 15 majnika 1904 - bil je nepopisno lep majnikov dan k večnemu počitku.

Komendator Šumah imel je še dosti načrtov glede preustroje komende, marsikaj bi bilo še drugače, kljub rani smrti se more reči, da je storil v tem kratkem času dosti.

Šervicelj

Šumah

Vsled izrazito narodnega delovanja zadnjih dveh komendatorjev bilo je narodno prepričanje Reberčanov zelo živo, kar se je sploh pokazalo pri državno in deželnozborskih volitvah.

Naslednik tako rano umrlega Valentina Šumah bil je od septembra 1904 France Petek, rojen 3. decembra 1849, umrl 22 prosinca 1914.

Bil je mož vrlega narodnega prepričanja, priprostega vedenja in dobrega srca. Nikdar manjkal zdrav humor, ljudstvo imelo ga je rado.

Sedanji komendator Anton Žak, rodom Čeh - vsi drugi komendatorji bili so z nekimi izjemami Kočevci - je od 1. prosinca 1915 na Reberci, moža visoke umnosti in izrazitega Kot Čeh posebno prijetnega narodnega mišljenja.

Zaradi lažjega pregleda podam kronologično vrsto vseh doseданjih komendatorjev.

1. Janez Schittman 1495
2. Berhtold Schöffman
3. Erhard Haberle } 1495 – 1500
4. Janez Haberle
5. Pankracij Burgstaller 1500
6. Matija Staudigl 1500 – 1547
7. Krištof Weilleder 1547 – 1566
8. Marko Sager 1566 – 1602
9. Andrej Lokar 1602 – 1649
10. Štefan Urbanitius 1649 – 1671
11. Andrej Kronabethvogel 1680? – 1707
12. Adam Hellweger 1708 – 1709
13. Franc Anton Čeroni 1712 – 1727
14. Dr Valentin Rohrmeister 1727 – 3.9.1775
15. Paul Rohrmeister 1775 – 18.3.1811
16. Jožef Kristan 23.10.1811 – 1.7.1814
17. Jožef Špek 8.10.1816 – 23.10.1822
18. Janez Kumer 23.4 1824 – 11.2.1854
19. Andrej Raspotnik 23.4.1854 – 23.4.1865
20. Lovrenc Denčman 1.11.1865 – 8.2.1883
21. Jurij Müller 1.11.1883 – 27.5.1886
22. Matej Šervicelj 30.1.1887 – 18.2.1901
23. Valentin Šumah 1.9.1901 – 13.5.1904
24. Franc Petek september 1904 – 22.1.1914
25. Anton Žak 1.1.1915

Pri župniji Reberca ustanovljeno je tudi mesto kaplana.

Kaplanija bila je že jako davno na Reberci. Že iz ustanovne listine Laslava Prager je povzeti, da je obstojala že tedaj, ker reče ustanovitelj izrecno, da določa nekatera posestva redu Sv. Jurija, ki so pripadala kaplaniji.

Zaradi popolnosti naj bodo navedena tu imena vseh kaplanov, kolikor so znana.

1. Thaller Joan 1665
2. Debel Gregorij 1712
3 Koler Filip 1727
4 Rohrmeister Paul 1760 - 1775
5 Kreinig Štefan 1789 - avg. 1789
6 Pertof Franc od avgusta 1791 - sušca 1792
7 Šurtl Peter od julija 1793 - novemb. 1793
8 Rassnig Simon 1805 - oktob. 1806
9 Rohrmeister Franc 1809
10 Scheriak Matija 1810
11. Schiroth Jožef 1810
12. Lapagna Andrej 1813

13 Strauss Ivan 1814
14 Halawenig Valentin 1818
15 Sajovic Štefan 1818
16 Brauer Vinko 1818-sept. 1820
17 Trampuš Kašpar 1822
18. Traun Anton od julija 1836-aug. 1837
19 Kuster Valentin od okt. 1837-aug. 1839
20 Hanžič Tomaž, od okt. 1839-apr. 1841
21 Zeller Janez 1841-1842
22 Leskovšek Ivan, od sušca 1842-1844
23 Gregor Ožbolt 1843?
24 Trauman Rajmund 6.8.1844-sep. 1846
25 Baumkircher Mihael nov. 1848- 1847
26 Wilfan Jožef, julij 1847-aug. 1848
27. Lerch Matija oktob. 1848-1849
28 Presker Ivan 1.2.1851-2.9.1852
29 Krajnc Andrej 1.9.1852-11.2.1854
30. Globočnik Ivan 1864.

Imenovani bil je kot upokojenec zadnji kaplan na Reberci in je umrl 11. oktobra 1876 na Jezerskem.

Omeniti so tudi še reforme cesarja Jožefa II, ker so bile v tukajšnem kraju povod nemirom.

Prepovedano je bilo opravljati polnočnico, dopuščena ni bila razsvetljava grobov na vernih duš danisto je bilo ob času svetovne vojske romanje na Sv. Višarje, ženske niso smele nositi rut na glavi, podobe svetnikov so se morale odstraniti iz cerkev, kipom Device Marije in svetnikov morala se je odvzeti obleka glasom dekreta z dne 29. aprila 1784.

Vse te odredbe posebno zaradi kipa Device Marije v cerkvi v Trnju v Železni Kapli povzročile so upor najprej v imenovanem trgu.

Ker je dal odstraniti župnik obleko leta 1784, odvzeli so mu tržani od cerkve ključ in zopet oblekli kip Device Marije. Ker je dal župnik na povelje oblasti v Silvestrovi noči 1787 zopet odvzeti obleko, udrlo je ljudstvo siloma v cerkev in zopet obleklo kip. Razburjene ženske preteple so nekega pisarja, ki je zabavljal glede vere. Še le došli vojaki rešili

so ga snuti. Posledica je bila, da je dala oblast cerkev zapreti. Tržani pa so vzeli župniku ključ. Vsled tega prišel je komisar iz Celovca z 21 vojaki, ki je obljubil župljanom, da se ne bo odvzela kipu obleka, na kar so mu izročili ključ. Z zvijačo pa so ga dobili zopet nazaj - nastal je slučajno ogenj v trgu - in so rekli tržani, da najdejo zavetje le v cerkvi Device Marije v Trnju, vsled česar morajo imeti ključ.

Tako je ostalo pri tem, da so pustili kip oblečen, župnik je imel le ukaz, uplivati pomirjevalno na ljudstvo.

Posledica tega upora je bila, da so zahtevale tudi župnije Obirsko, Jezersko, Reberca, Kamen, Škocijan, Črna in Meža stari red cerkvenega opravila in so to tudi siloma dosegli. Župnikom je bilo sicer naročeno, da morajo zapustiti župnije, a to se ni zgodilo.

Izvršitev novih odredb se je pa

zavelela, ker vlada ni imela dovolj moči nasled vojske s Turki in upora na Nizozemskem.

Ko je postal Leopold II. cesar, je odpravil te naredbe, ki so bile v nekem oziru res pretirane.

Zelo stare bile so tudi matrične knjige, ki so segale celo do leta 1657 nazaj. Prvi del knjig uničile so nemške čete, tako da so samo matrične knjige od leta 1784 naprej.

Iz teh knjig, kakor tudi iz zapisnikov zaradi plačila desetine iz leta 1673 je povzeti, da so bile že takrat te hiše na Reberci kakor so danes in sicer mežnarija, Anderlič, Bašl, Kolar, Blažun, pišar, Jager, Šoštar, Kagoja, Grajnar, Kovač in Tomič. Razun tega stale sta pod cerkvijo poleg mežnarije na Komendovškem posestvu dve hiši - Primož in Kovač (Hofschmied). Prej imenovani Kovač sredi vasi imenuje se v listinah leseni Kovač (der hölzerne Schmied), ker je imel spočetka popl-

noma leseno poslopje.

Med Reberčani bila je ta kovačnica znana pod imenom šklemfa.

Te hiše pa so se opustile že leta 1856 oziroma 1864. Sedaj kaže le kup razvalin, kjer so bivali nekdaj ljudje.

Ako slika tedaj Valvazor v svoji knjigi iz leta 1688 Rebereo, kjer je videti samo Toničeva, Blažunova in Kovačeva hiša in mežnarija, tako ne odgovarja popolnoma tedanji resnični podobi vasi.

S popolno gotovostjo se pa tudi ne more trditi, ali je na sliki ravno Kovačeva hiša, mogoče je tudi, da je sedanja Grajnarjeva, ker ima eno nadstropje, kar Kovačeva nima.

Omeniti bi še bilo nekaj razmer glede cerkve.

Glavni patron cerkve je Sv. Jernej. Obstojala je od nekdaj navada, da so prinašali na ta dan t. j. 24 avgusta župljani surovo maslo in rž-

Neki del surovega masla in rži se je blagoslovil in razdelil v malih koščekih med župljane. Blagoslovljeni predmeti so se rabili kot zdravila pri živinskih boleznih.

Iz surovega masla napravili so maslo, ki je služilo za večno luč pred Najsvetejšim.

Nekdaj obstojala je navada, da so prišli ta dan tudi župljani iz Jezerskega s procesijo na Reberco. Prinesli so dosti surovega masla seboj. Vsled tega se je razširilo med ljudstvom mnenje, da se je prineslo to maslo iz planine na Jezerskem, ki spada h komendi. Temu pa ni tako, kajti nobena listina ne omeni o taki obveznosti nič in tudi cesar Leopold podaril je planino komendi brez vsake obveznosti za cerkev.

Zanimiva je pripovedka o tem, zakaj gori v cerkvi Sv. Ferneja maslo kot večna luč.

Ko so ropali in morili Turki

po Koroškem in so prišli od Kaple čez Jezerski vrh v Kokro, postavil se jim je naproti vitez Schrottenbach iz brdske grajščine. Imel je seboj konja in hlapca, kateremu je naročil, da ne sme spodbosti konja. Hlapec je spolnjeval zvesto to povelje; ko pa je prišel konj do nekega jarka in se obotavljal preskočiti potok, ga je hlapec le vspodbodel. V tem trenutku padel je konj v vodo, kajti hujšega mi bilo kakor da se je vitez dobro skopal s konjem vred.

Vitez Schrottenbach sekal je Turke od Kokre skoz Jezersko noter do Kaple ede tri dni. Najadrije je že opešal, vsled sukanja meča bilo je obrabljeno meso na dlani do kosti. Ko je prišel do Boštejeve hiše pri Fabrih, kjer je vodila cesta nekdaj naozgor in videl pred seboj noter do Rebrce še vse polno Turkov, zagledal je v tem trenutku cerkev Sv. Jerneja na Rebrci. Padel je na kolena in

prosil tega svetnika pomoči ter mu obljubil planino, iz katere se bo dobivalo maslo, da bo gorela noč in dan luč. In glej, meso na dlani postalo je zopet celo, vitez Schrottenbach dobil je nove moči in sekal dalje Turke, ki niso videli od jezdeca in konja nič drugega kakor senco.

Vitez Schrottenbach spolnil je tudi svojo obljubo in dal planino na Jezerskem v ta namen. Toda poznejši grajščaki pozabili so na to; ker ni bilo dosti masla, prilil je cerkovnik neki večer olja - a glej čudo, drugo jutro ni gorela več luč. In tedaj padel je cerkovnik na tla in prosil Sv. Ferneja, da naj mu ne zameri, češ, kar je imel, to je dal in Sv. Fernej je odpustil in gorela je zopet luč.

Uporaba masla za večno luč se je opustila; za časa svetovne vojske bi to tudi ne bilo mogoče, ker tedaj že petroleja ni bilo dobiti.

Omeniti bi še bila bratovščina Device Marije vsled njenega dolgega obstanka. Praznik brezmadežnega spočetja Device Marije na dan 8. grudna obhajal se je splošno v 14 stoletju v solnograški nadškofiji, v 15 stoletju že tudi v Millstat-u. Ker so dobili komendo jezuitje v last, preneslo se je stem tisto češčenje tudi v župnijo Reberca, kjer obstoja ta bratovščina že od 15. oktobra 1688, tedaj v času, ko je bil komendator Andrej Kronabethvogel.

Vsak član plača 10 vinarjev udnine in 2 vinarja vpisnine in mora opravljati gotove molitve, zato pa se berejo za žive in mrtve ude maše in opravljajo druga duhovna opravila.

Ta bratovščina bila je nekdaj jako razširjena, prišlo je na dan 8 decembra na Reberco ljudstvo od vseh stranij, tako da je imelo pet duhovnikov iz okolice dosti

opravka s spovedovanjem, ki se je vršilo tudi v prikladnici.

Prezreti se še ne sme cerkveno slavnost, katero so imeli rudarji na god Sv. Barbare kot njih zaščitnice.

Kakor sem že omenil, bili so rudokopi pod Štokom, v Mnihovem, v Spodnji = in Zgornji Šefnarci in pod Obirjem. Bilo je zaposlenih dosti rudarjev in dosti se je stopilo svinčene rude v plavžih v Suhi, kjer stojita še danes dva plavža, Kunetov in Majilov.

Vsako leto na praznik Sv. Barbare in sicer če je bil ta dan na soboto ali pondeljek, imeli so rudarji v svrho proslave tega dne prosto, če pa je bil praznik drugi dan v tednu, obhajali so to cerkveno slavnost prihodnjo nedeljo.

Podružnica cerkve Sv. Jerneja je cerkev Sv. Tomaža v Klančah približno eno uro hoda od Reberce proti zahodu.

Od cerkve, ki je zidana leta 1454 nudi se ti lep razgled po podjunski doloni, na jugu gledajo na te sivi Obir in Stara Gora.

Na južni strani cerkvi naslikana je podoba Sv. Krištofa. Legenda pripoveduje, da je bil ta svetnik tako velik, da ni mogel v cerkev, vsled česar ga slikajo vsi slikarji le na zunanji strani cerkve.

O zgodovini cerkve in komende na Reberci dalo bi se še to in ono pisati, toda večina listin bila je uničena in sicer prvokrat, ko je komenda pogorela. Rešilo se je tedaj le malo listin, od katerih je najvažnejša ustanovna listina Laslava Prager. Drugokrat pa so se uničile skoro vse ostale listine, ko so prišle dne 5 majnika nemške čete v komendo.

V divjej strasti uničili so vse, kar jim je prišlo pod roke, uničile so dosti važnega gradiva s tem, da so kurili z listina-

mi, prizanesli niso niti starim matričnim knjigam.

Le iz izvlečka spominske knjige komendatorja Raspotnik je povzeti, da sta podarila leta 1476 Ivan in Magdalena Unguad iz grada Ženek v dveh ustanovnih listinah posestva komendi, kaj, se žal ne ve.

Tudi se je nahajal natančen popis mej reberške župnije iz leta 1442.

Uničena je listina iz leta 1530, v kateri so bile popisane vse pravice reberške župnije in kako so nastale.

Ravnotako zginil je popis o številu prebivalcev reberške župnije leta 1712 kakor tudi zapisnik o vizitaciji superijorja iz Millstat-a ter red glede opravljanja službe božje.

Nehote postaneš žalosten, ko vidiš, kako so uničene zanimive listine. Le popolna podivjanost povzročena po večletni vojski mogla je dovesti te ljudi do takega ravnanja,

Kiga obsodi vsak človek. Reči se mora, da so bili to ljudje boljševiškega duha, kajti pravični na ljubo mora se povedati, da so grajali drugi nemški častniki in vojaki to vandalsko početje, a bili so brez moči napram tem tolpam.

Železna Kapla

Konec

Ob Koncu smo, muza zgodovine Klijo, ki nam je pokazala pogled v dolino preteklosti za nekaj časa, zagrnila je zastor, neviđna roka zapela nam je kroniko, iz katere smo čitali zgodovino nekdanjih dnij - nič več ne moremo zvedeti - viteji, komendatorji ter nekdanji prebivalci Rebrce, ki so nam povedali vsak svojo zgodovino, šli so zopet svojo pot v daljno preteklost.

Ostal sem sam. Od juga potegnil je lahen veter in se igral z gostim listjem košate lipe. Vzbudil sem se iz premišljevanja, vstanem in grem. Še enkrat stisnem roko dragim Rebrčanom, potem pa me odpelje vlak nazaj na mesto

mojega poklica. Še enkrat me pozdravlja beli križ na Šimanovi gori, še enkrat se mi ljubko nasmehlja cerkvica Sv. Ferneja in tudi siva komenda mi vošči srečno pot. Nepremično gledam to skupino kakor bi si hotel otisniti za vedno to ljubo podobo v srce, kjer sem preživel najsrečnejša leta mladih dnij, dokler ne zakrije zelen rob gostega gozda celo podobo očem.

Podal sem kolikor mogoče, verno sliko zgodovine Reberce, pričemur pripomnim še enkrat, da sem imel pri zbiranju gradiva največje težkoče vsled prometnih in drugih razmer, vsled česar nisem mogel delo zgotoviti kakor bi rad.

Zahvalim se na tem mestu vsem, ki so mi pomagali pri tem delu, posebno komendatorju Antonu Žák, ki mi je prepustil radevoljno arhiv komende v preiskavo kakor tudi proštu Matiju Randl v Dober-

livasi in naduč̌itelju Josipu Jekl, ki sta mi odprla mnogo zanimivih virov kakor tudi deželnemu arhivarju Dr Avgustu Jaksch v Celovcu ter profesorju Thiemo Raschl, arhivarju benediktinskega samostana v Št. Pavlu, ki sta mi sporočila važno in zgodovinsko zanesljivo gradivo. Na razpolago dal mi je važne kuzige profesor bogoslovja Dr Franc Kovačič v Mariboru in mi vstregel z različnimi pojasnili. Pozabiti ne smem Ferneja Kapus, gostilničarja na Reberci in Haneja Huzar, p. d. Ofnar v Podkraju ter tudi svoje matere Marije, ki so mi sporočili dosti o tem, kar je šlo med ljudstvom le od ust do ust.

Kot vire sem rabil:

1. Ankershofen - Zgodovina Koroške
2. Aelschker - Zgodovina Koroške
3. Dr Jaksch - Monumenta historica ducatus Carinthiae
4. Dr Jaksch - Erläuterungen zum historischen Atlas der österreich. Alpenländer. 1914.

5. Hieronymus Megiser – Annales Carinthiae.
6. Beda Schroll – Urkundenregesten des Augustiner Chorherrenstiftes Eberndorf. 1870.
7. Dr Josip Gruden – Zgodovina slovenskega naroda (Mohorjeva družba.)
8. Dr Matko Potočnik – Kojzodina Koroška. (Slovenska Matica
9. Carinthia, letnik 1836. 1854.
10. Večernice letnik 1864.
11. Listine, ki se nanašajo na Reberco, v shrambi Koroškega zgodovinskega društva v Celovcu.
12. Jahresbericht des Kärntner Geschichtsvereines letnik 1912.
13. Dr Puff – Zgodovina Štajerske – popis slovenskih goric.
14. Kronika župnije Sv. Jakob v slov. goricah.
15. Valvazor – Topografia archiducatus Carinthiae antiquae et modernae 1688.
16. Arhiv Komende na Reberci

17. Mitteilungen des Institutes für österr. Geschichtsforschung 23 zvez. str. 240-251.

18. Liber memorabilium proštuje v Doberlivasi.

Če je mogoče ostalo delo v tem ali onem pojmu pomanjkljivo, tako moremo vendar reči, da je stem storil marsikaj, kar bi ostalo sicer pozabljeno.

Nabirati podatke za zgodovino domačega kraja, naj bi bila vsakemu narodna dolžnost, stem pokaže ljubezen do rojstne grude in poišče marsikaj, kar prispeva k zgodovini slovenskega naroda.

Nepatrna sicer mogoče zdela, draga Reberca, potovalcu, ki je hodil tu mimo, a dokazala si, da imaš študi svojo zgodovino.

Če pa boš prišel dragi potovalec kedaj v te kraje, potrudi se črez stari hrib v mirno planinsko vas, žal ti ne bo. Spomni se tedaj teh vrstic, ohrani pa študi

skromen spomin onemu, ki je preživel v tem kraju srečna leta mladosti in ki je bil tu kakor v okolici znan pod imenom

Reberški Ožbej.

Dodatek

Končal sem spis, ko je ravno odredila pariška konferenca glasovanje v takozvani celovški kotlini. Neka temna slutnja me je tedaj obšla, da stvar ne steče dobro. Prevelik je bil vpliv nemškega življa v zadnjih časih na Slovence, veliko agitacijskih sredstev imeli so Nemci proti Jugoslaviji. Vojaška dolžnost v novi kraljevini, že prej umetno vdahnjena mržnja proti Srbom, ofenziva jugoslovanskih čet leta 1919, ki so seve tudi marsikaj storile, kar bilahko izostalo, bilo je močno agitacijsko sredstvo v rokah nasprotnikov.

Kar se tiče posebno Reberce, tako je manjkal od smrti Valentina Šumah pravi voditelj. Tako je postajal vpliv, ki je prihajal iz krogov po večini nemško mislečih delavcev

v paporniči in njih voditeljev, vedno bolj močan.

Komendator Anton Žák kakor je bil tudi onet narodnjak, postal je ravno v zadnjem času med svojimi župljani zelo nepriljubljen in ni imel nobenega vpliva - in to je bila glavna napaka.

Tako sem našel razmere, ko sem prišel začetkom septembra na Reberce, da sodelujem pri agitaciji. Bilo je z ozirom na prej navedene okolščine silno težavno prebivalce prepričati o vseh lažeh nasprotnikov, katerim so kaj radi verjeli. Čas zato bil je prekratek, da bi se moglo intenzivno delati, pri tem bil sem za celo župnijo čisto sam.

Tako je napočil 10. oktober 1920, neka nedelja, ko bi se imelo vršiti glasovanje. Mrzel veter pihal je po Suhi in goste megle zakrivale so jutranje solnce. Bilo je slabo znamenje!

Iz Reberce bila je udeležba 100%

Nikdo ni ostal doma, saj oba tabora napela sta zaduje dni vsesile. Ne bom sodil, kako je kdo volil, vedeli smo natanko, kateri so naši nasprotniki, postalo pa je na odločilnem dnevu tudi nekaj oseb nezvestih, katerim se je izdajstvo bralo iz obraza. Bili so ljudje, katerim je bil Judežev groš več kakor ljubezen do naroda.

Mirno se je vršila volitev, bilo je nekaj sijajnega, veličastnega. Videl si vsakemu v obraz, kakega mišljenja je; pri Slovencih videl si navdušenje, pri drugih potrtost. Nestrpno čakali so vsi na izid. Bili so razburljivi dnevi - Slovenci bili so uverjeni, da je zmaga na njih strani; a že drugi dan - pondeljek - slišalo se je, da je onstran Drave večina za Nemško-Avstrijo. Torek še ni prinesel nič gotovega. V sredo zjutraj se je že raznesla vest, da so Nemci zmagali. Na pošti se sporočijo slabe vesti, tudi v Rožni

in Podjunski dolini se ni dosegel zaželjeni ospeh.

Opoldne sliši se že pokanje topičev od Celovca sem - neki notranji glas mi reče, da je to slabo znamenje. Cel popoldan dirjajo avtomobili od Celovca in nazajokoli pete ure pripelje se avtomobil, ki obstoji pred papirnico. Popotniki prinesli so vest, da so zmagali Nemci in da se to naznani po celi deželi na slovescu način ob šestih zvečer.

In res, komaj odbije ura šest, začne se pokanje topičev pri Miklavcu, papirnici, v Fabrih, po celi dolini, in gorah in hribih zasvetijo se kresovi, od onstran Drave sliši se celo zvonenje - tudi gosposvetski zvon je moral slaviti zmago in tako je pel Koroškim Slovencem k pogrebu, namesto k vstajenju. Delavci vračajoči se iz papirnice kričali so svoj Heil, da je odmevalo po Šimanovi gori

in segalo osem zvestim v srce kakor oster nož. Zbegano hodili so okrog, mladi kakor stari so jokali, saj so vedeli, da jih ne čaka nič dobrega.

In tudi res, začela se je gonja proti Slovencem, glede katerih se je vedelo, da so ostali zvesti. Zasmehovali so jih, psovali, komendatorju Žák nagajali so tako dolgo, da je zbežal na Jezersko, kjer je nazaduje zamenjal župnijo s tamošnjim župnikom Ivanom Šporn.

Sčasoma ponehala je pijanost zmagoslavja, ki je našla svoj vrhunec na veselici v Grajnarjevi gostilni - novi komendator Šporn je s svojim ljubim vedenjem in vrlim, simpatičnim značajem dobil oplio, da se olajša položaj za Slovence.

In tako si sedaj moja ljubljena rojstna vas domača pod tujo vlado, zopet zasužnjena Nemcu.

Silno sem otožen, saj vse

lepe sanje so uničene, iz visokih planin gledam na rojstno vas kakor Mojzes v obljubljeno deželo.

A upanje je še ostalo, prišel bo zopet dan, ko bodo pokali topiči, zvonili zvonovi, a tedaj bo vriskala duša Koroških Slovencev, tedaj pride tudi za te - ljuba Rebercа, ostajenja in veselja dan.

Kuhelnov križ.

Po dvornemu svetniku Dr Josipu Kronvogel sem zvedel, da je v cerkvi mestne župnije v Gradcu v presbiteriju na desni strani nagrobna plošča z napisom proti olterju, ki se nanaša na komendatorja Andreja Kronabethvogl. To ploščo sem si ogledal 12. oktobra 1925. Iz vsebine latinskega napisa se da med drugim povzeti, da je tam pokopan arhidijakon Andrej Kronabethvogl, ki je umrl 30. sušca 1722. v starosti 63 let. Da je imenovani tam pokopan, se pojasni s tem, da so imeli od leta 1600 komendo na Reberci jezuitje, ki so imeli tedaj svoj sedež v Gradcu. Vsekako je moral biti omenjeni komendator učen gospod in mož velikih vrlin, kakor se to navaja v nagrobnem napisu.

———— . ————